

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta

Diplomová práce

ETICKÁ REFLEXE POMOCI LIDEM BEZ PŘÍSTŘEŠÍ SKRZE PRODEJ ČASOPISU NOVÝ PROSTOR

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Autor práce: Bc. Veronika Sieberová, DiS.

Studijní obor: Etika v sociální práci (KS)

2023

Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích dne 24. 03. 2023

Veronika Sieberová

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce, panu doc. PhDr. Davidu Urbanovi, Ph. D., za metodické vedení, podněty a připomínky ke zpracování práce. Za odborné konzultace z oblasti etiky děkuji doc. Jakobovi Sirovátkovi, Dr. phil. Poděkování patří také organizaci Nový Prostor a respondentům – prodejcům časopisu Nový Prostor – kteří mi věnovali svůj čas a projevíli důvěru, abych mohla získat informace, které byly cenným podkladem pro doplnění této kvalifikační práce. Děkuji také Hance Kalašové, která se modlila za úspěšné dokončení práce a povzbuzovala mě. Díky patří také mé rodině a synovi za nekončící trpělivost.

OBSAH

Úvod.....	6
1. Teoretická východiska pro sociální práci s cílovou skupinou sociálně vyloučených a lidí bez domova	8
1.1. Význam sociální práce a pojem reintegrace	8
1.2. Bezdomovectví a chudoba v současné společnosti v ČR.....	12
1.2.1. Definice chudoby a definice bezdomovectví.....	12
1.2.2. Charakteristika lidí bez přístřeší	12
1.2.3. Příčiny bezdomovectví	13
1.2.4. Formy bezdomovectví a pojem sociálního vyloučení	14
1.2.5. Předsudky a stereotypy ve vztahu k lidem bez domova.....	15
1.3. Řešení bezdomovectví na úrovni sociální politiky a politiky bydlení	16
1.3.1. Ztráta jistoty bydlení a možnosti řešení.....	17
1.3.2. Dávky státní sociální podpory a hmotné nouze.....	19
1.4. Sociální zázemí, podpurná síť a vlastní identita člověka bez domova.....	20
1.4.1. Identita člověka bez domova	21
1.4.2. Resilience, její zdroje a vztah k problémům s přizpůsobením se.....	23
1.5. Sociální služby pro lidi bez domova	24
2. Nový Prostor jako nástroj pomoci lidem bez domova	26
2.1. Organizace Nový Prostor, jeho cíle a poslání	26
2.2. Projekt prodej časopisu Nový Prostor lidmi bez domova	27
2.2.1. Historie	28
2.2.2. Koncepce projektu prodej časopisu Nový prostor.....	28
2.2.3. Prodejci a prodejní místa, kodex prodejce.....	30
2.3. Projekt prodej časopisu Nový Prostor z pohledu zapojených	31
2.3.1. Pohled očima pracovníků organizace Nový Prostor.....	31
2.3.2. Pohled očima prodejců časopisu.....	34
3. Lidská důstojnost v kontextu práv člověka a výkonu sociální práce.....	38
3.1. Požadavek lidské důstojnosti.....	38
3.2. Lidská důstojnost v biblickém pojetí.....	40
3.3. Pojetí lidské důstojnosti dle Marca Tullia Cicerona.....	42
3.4. Pojetí lidské důstojnosti dle Giovanni Pico della Mirandoly	43
3.5. Pojetí lidské důstojnosti dle Immanuela Kanta	44

3.6. Promítnutí lidské důstojnosti do legislativy a lidských práv	45
3.7. Sociální práva a jejich využití v sociální práci	49
3.7.1. Právo na práci a uspokojivé pracovní podmínky	49
3.7.2. Právo na sociální zabezpečení a přiměřenou životní úroveň	54
3.8. Shrnutí	55
4. Etická reflexe projektu prodej časopisu Nový Prostor	56
4.1. Etický rámec sociální práce	56
4.2. Vlastní úvahy nad projektem	58
Závěr.....	66
Seznam použitých zdrojů.....	70
Seznam použitých zkratk	77
Seznam příloh	78
Přílohy.....	79
Abstrakt.....	110
Abstract.....	111

ÚVOD

Sociální vyloučení a bezdomovectví je nejen v Plzni přetrvávajícím tématem, které zasahuje velké množství lidí, ačkoliv existují různé formy pomoci a systémová opatření, která by měla na tento problém reagovat. Mnoho subjektů a pomáhajících profesí si klade otázku, jakým způsobem poskytovat podporu a nejinak je tomu u sociální práce, která svými metodami a pomocí cílí i na skupinu obyvatel, kteří se nacházejí bezprostředně bez přístřeší, nebo jsou ohroženi tím, že o bydlení přijdou. Fenomén bezdomovectví v sobě nese prvek nejen ekonomický a politický ale také sociální a etický.

Po tom, co jsem několik let pozorovala lidi stojící v ulicích Plzně prodávající časopis Nový Prostor (dále jen NP), jsem se o tento projekt a o lidi, kteří jej prodávají, začala více zajímat. Přestože jsem zaměstnána jako sociální pracovník sociálně – právní ochrany dětí a zaměřuji se zejména na práci s rodinami, nemohla jsem si jako obyčejný člověk nevšimnout toho, že prodejce tohoto časopisu stojí vedle odpadkového koše, který přetéká odpadky na přelidněné zastávce tramvaje, kde si ho téměř nikdo nevšimá. Přitom jsem si kriticky pokládala otázku, jestli tento způsob pomoci lidem bez domova je skutečně moderním, efektivním a zejména eticky ospravedlnitelným nástrojem sociální práce a pomoci nebo zda je možné vnímat v něm nějaké eticky problematické oblasti, kterými bychom se měli zabývat. Mimo to mě také zajímalo, co je z pohledu sociální práce podstatou prodeje samotného.

Vzhledem k tomu, že tento projekt - prodej časopisu Nový Prostor (dále jen NP) lidmi bez domova – vznikl již v roce 1998¹, motivací pro uskutečnění této diplomové práce byl zájem o zhodnocení aktuálnosti takového nástroje s ohledem na množství metod sociální práce, podstatu výkonu sociální práce a etickou rovinu – zejména oblast lidské důstojnosti.

Cílem této práce je pohled na prodej časopisu Nový Prostor, jakožto prostředku pomoci lidem bez domova, z perspektivy těch, kterých se to nejvíce týká a vytvoření vlastní etické úvahy, týkající se toho, jakým způsobem je v rámci projektu uplatňována a podporována lidská důstojnost. Práce se zaměřuje také na otázku, zda právě tento způsob pomoci je skutečně pomocí a co těmto klientům projekt prodeje časopisu NP přináší, ať už materiálně či nemateriálně, a jaké s sebou nese výhody a nevýhody. Dále se práce dotýká otázky, zda tyto přínosy korespondují s tím, jak je projekt prezentován a na co aspiruje.

V prvních dvou kapitolách se diplomová práce zabývá vymezením teoretických východisek – tedy pojmů, poznatků a metod sociální práce při řešení bezdomovectví z pohledu sociální práce a sociální politiky, a dále podrobně charakterizuje organizaci Nový Prostor, její cíle a samotný projekt prodeje časopisu Nový Prostor.

Ve třetí kapitole diplomové práce je základní vhléd do historických souvislostí týkající se vnímání lidské důstojnosti a sociálních práv člověka. S ohledem na plánovaný rozsah diplomové práce a její cíl byly vybrány takové historické pohledy, které vnímám jako zásadní v tom, nakolik ovlivnily současný pohled na lidskou důstojnost. Tyto poznatky pak spolu s poznatky nabytými z rozhovorů se samotnými prodejci poskytují základ pro následnou etickou reflexi, která je jádrem práce jako takové. Zde práce vychází převážně z děl Marca Tulia Cicerona, Pico Della Mirandoly, Immanuela Kanta, a dále z pojetí biblického. Uvědomuji si, že v současné

¹ Srov. NOVÝ PROSTOR, *O nás* [online].

sekularizované společnosti² může být kapitola o pojetí lidské důstojnosti z biblického pohledu zatížena určitou kritikou a odtazitostí. Tento pohled však vnímám jako tradiční a mně blízký, a proto byl do práce zařazen navzdory tomuto předpokladu.

Z metodického hlediska byla při psaní práce využita rešerše, studium a obsahová analýza odborné literatury, vztahující se k daným tématům, bylo čerpáno také z informací uváděných v internetových zdrojích a oficiálních stránkách orgánů státní správy ČR. Pro dokreslení poznatků získaných z literatury a informací o projektu samotném byly do diplomové práce zahrnuty také rozhovory s prodejci časopisu a pracovníkem NP. Realizace rozhovorů probíhala v období prosince 2021 – července 2022 v Plzni, neboť tu dlouhodobě žiji, a právě zde jsem měla možnost vidět, jak prodej časopisu vypadá „v terénu“. Bylo vycházeno z předpokladu, že bude možné provést rozhovory, které s ohledem na specifika vybrané cílové skupiny bylo poměrně těžké uskutečnit. Tyto rozhovory s prodejci časopisu NP vnímám jako obohacující a pro čtenáře rozkrývající rozměr lidské důstojnosti pohledem těch, kterým se práce věnuje. Protože časopis NP na území Plzně prodává aktuálně minimum prodejců, nejsou v práci zjištěné skutečnosti generalizovány na univerzální pravdy, avšak zjištění, získaná v rámci tohoto malého kvalitativního výzkumu jsou následně využity v rámci závěrečné etické reflexe.

Diplomová práce je pojata tak, aby byla srozumitelná zejména pro čtenáře, kteří se o tuto problematiku začínají zajímat, sociální pracovníky, případně pro studenty sociální práce, kteří se zajímají o etický rozměr daného tématu či o práci s lidmi sociálně vyloučenými nebo s lidmi bez domova. Tato práce předpokládá alespoň minimální znalosti etiky v sociální práci, a také na čtenáře klade nárok mít zvnitřněné podstatné cíle a úkoly sociální práce, kterými je ve směru ke klientům snaha o „*zvyšování nebo stabilizaci kvality života lidí, u kterých je tato kvalita ohrožena nebo omezena*“³, kdy tato pomoc je zároveň „*postavena na koncepci lidských práv a sociální spravedlnosti jako základních hodnotách*“⁴, a zároveň směrem ke společnosti a systému „*ovlivňovat společenské prostředí tak, aby neposilovalo nerovné podmínky*.“⁵

² Tvzení ohledně sekularizované společnosti vychází z poznatků, že současné procesy modernizace (tedy industrialismus, urbanizace, a nárůst racionality), snižují zájem o náboženství. V moderní společnosti je pak náboženský výklad světa nahrazován racionálními a empiricky ověřenými výklady. Srov. NEŠPOR, Z. R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*, s. 17 – 18.

³ PKSP, *Co je to sociální práce* [online].

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

1. TEORETICKÁ VÝCHODISKA PRO SOCIÁLNÍ PRÁCI S CÍLOVOU SKUPINOU SOCIÁLNĚ VYLOUČENÝCH A LIDÍ BEZ DOMOVA

Sociální vyloučení je pojem úzce se týkající koheze společnosti. Někteří jedinci mají natolik oslabené sociální vazby se společností a svým okolím, že se dostávají na samotný okraj společnosti.⁶ Sociálně vyloučené bychom mohli v rámci sociální práce rozdělit na několik dalších podskupin, které mají své vlastní charakteristiky a své specifické potřeby. Vzhledem k cílům a záměrům této diplomové práce se následující kapitoly zaměřují na specifika pouze cílové skupiny lidí bez domova. Do této skupiny jsou zahrnuti nejen ti, kdo se již ocitli bez domova, ale také ti, kterým toto riziko bezprostředně hrozí. Do kapitoly teoretických východisek byly zahrnuty také poznatky úzce související s výkonem sociální práce s touto cílovou skupinou, například proces reintegrace, opatření sociální politiky a sociální služby dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.

1.1. Význam sociální práce a pojem reintegrace

Mezinárodní federace sociálních pracovníků (IFSW) definuje sociální práci jako „*prakticky založenou profesi a vědní obor, který podporuje sociální změnu a rozvoj, sociální soudržnost, a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich blaha. Je to obor, pro který jsou naprosto zásadní principy sociální spravedlnosti, lidských práv a kolektivní společenské zodpovědnosti. Sociální práce je podporována a stojí na znalostech teorií a metod sociální práce, společenských a humanitních věd, a také na znalostech domácího sociálního prostředí. Sociální práce zapojuje lidi a struktury do řešení životních výzev za účelem zvyšování blaha a pohody*“.⁷

Sociální práce je ze své podstaty založena také na smýšlení etickém. K odbornosti práce nepochybně patří reflexe a rozhodování sociálního pracovníka, který společně s klientem definuje klientův problém, a společně hledají jeho řešení.⁸ Součástí práce sociálního pracovníka tak je i etický rozměr, kdy pracovník využívá etického posuzování a přístupu již při prvním kontaktu, při sociálních šetřeních, při sbírání informací, a při rozhodování o správnosti zvolených postupů z hlediska účelu, účinnosti, a důsledků na život klienta.⁹ Současné principy sociální práce reflektují tyto etické požadavky a kladou důraz na osobní růst klientů, jejich autonomii, rovnost jak rasovou, tak třídní, genderovou rovnost a také rovnocenný vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem.¹⁰

Sociální práce prochází neustálým vývojem. Tento vývoj reaguje na to, že ve společnosti se paralelně vyvíjí i demografie, politika, ekonomika.¹¹ V novodobé společnosti přibývá těch, kteří potřebují pomoc sociálně – právního státu. U některých lidí dochází k tomu, že nerozumí novým procesům a pokroku, který se ve společnosti děje a nedokážou se v něm orientovat, neovládají moderní elektronické technologie. Někteří lidé se třeba dostali na okraj společnosti a nedokážou se sami vrátit zpátky.

⁶ Srov. KLIMENT, P. a DOČEKAL, V. *Pohled na bezdomovství v České republice*, s. 29.

⁷ IFSW, *Global definition of social work*. [online].

⁸ Srov. ELIČHOVÁ, M., *Sociální práce: aktuální otázky*, s. 58.

⁹ Srov. APSS, *Etický kodex sociálních pracovníků a členů Profesionálního svazu sociálních pracovníků v sociálních službách APSS ČR* [online].

¹⁰ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel (dále jen Slovník)*, s. 181.

¹¹ Srov. ZÁMEK, D., FIRSTOVÁ, J. a kol., „*Quo Vadis, sociální práce v ČR?*“ s. 204.

Dalším důvodem potřeby sociální ochrany a podpory je dlouhodobá nezaměstnanost, stáří nebo nemoc.¹²

V rámci sociální práce s lidmi bez domova je možné pozorovat, že se tito lidé na svoji sociální roli obvykle postupně adaptují. Ani u případů lidí, kteří se ocitli dočasně bez domova, ani u lidí cyklicky se vyskytujících v podmínkách bez přístřeší ale nezbytně nemusí dojít k úplné adaptaci na život bez domova a trvalé přijetí „bezdomovecké role“. Sociální pracovník v průběhu práce s člověkem bez přístřeší může u svého klienta pozorovat ty nejvyšší cíle, kterými může být jeho opětovné začlenění do společnosti, a na těchto pracovat skrze podporu v udržování a rozvíjení kompetencí k samostatnému životu. Pokud je ale u klienta pozorováno ztotožnění s rolí člověka bez domova, nesmí být podmínka pro poskytování pomoci právě zpětné začlenění takového jedince, bez toho, aby to bylo jeho skutečné přání a jeho skutečný cíl.¹³ Úlehla pracuje se dvěma pojmy v sociální práci, kdy jedním je *pomoc* a druhým *kontrola*. Obojí je v sociální práci potřebné a má své opodstatněné místo.¹⁴ Pomáhající se nesnaží o kontrolu života svých klientů. Nemělo by se stát, že dojde k narušení vztahu důvěry mezi klientem a sociálním pracovníkem z důvodu uskutečňování kontroly nad životem klienta. Tato oblast sociální práce je jedním z problematičtějších dilemat.¹⁵ Jandourek pojem *sociální kontrola* vysvětluje jako stav, kdy společenské a politické zásahy a mechanismy regulují individuální nebo skupinové chování a vedou ke konformnímu jednání a souhlasu s pravidly a normami té kultury, ve které jedinec, či skupina žijí.¹⁶ Za normu označuje pravidlo, které říká, co je a není povoleno; může také být používáno ve spojitosti s určitou podobností v chování většího množství lidí nebo v případě všeobecně přijímaného standardu, či může označovat soubor specifických procesů, může se také jednat o sociální normu, kdy je tímto pojmem označován soubor hodnot v určité společnosti, které se úzce týkají chování a očekávaného jednání v rámci společnosti – normy jsou v takovém případě vnější očekávání společnosti a je potřeba je odlišovat od svědomí, které je vnitřním požadavkem na určité chování.¹⁷

Reintegrace lidí bez domova

Optimálním výsledkem sociální práce s lidmi bez domova je začlenění těchto lidí do společnosti a minimalizace rizik spojených se životem na ulici, a to především u těch, kteří o to stojí. Proces přechodu ze života na ulici do života ve společnosti se nazývá reintegrace. Sekot (re)integraci definuje jako „*zapojení jedince do hlavního společenského proudu, při zachování vlastní etnické či jiné svébytnosti*“.¹⁸

V procesu reintegrace nejde pouze o nalezení vhodného bydlení a zajištění financí. Reintegrace by měla zahrnovat psychologickou, sociální, medicínskou i spirituální rovinu. Pro daného člověka to znamená, že se snaží obnovit či získat schopnosti, které nemá či během pobytu na ulici ztratil. Zároveň s tím probíhá snaha o obnovení sociálních vazeb, nalezení sama sebe a smíření se s minulostí, která vedla k tomu, že člověk skončil v tíživé situaci. Sociální práce u lidí bez domova řeší zejména zajištění

¹²Srov. TOMĚŠ, I. *Proměny obsahu sociální práce a náročnosti profese sociálních pracovníků*, s. 53 – 65

¹³ Srov. KLIMENT, P., *Dvojitá optika bezdomovství*, s. 54.

¹⁴ Srov. ÚLEHLA, I., *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*, s. 20.

¹⁵ Srov. KLIMENT, P., *Dvojitá optika bezdomovství*, s. 54.

¹⁶ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 133.

¹⁷ Srov. *tamtéž*, s. 169 – 170.

¹⁸ SEKOT, A., *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*, s. 172.

dokladů, zajištění bydlení a obživy. Obživou jsou myšleny legální příjmy, ať už dávky systému státní sociální podpory a hmotné nouze, nebo výdělky z brigád nebo ze zaměstnání. V rovině spirituální jde u člověka bez domova o nalezení takových hodnot, které mu pomůžou najít směr a udržet u něj snahu o změnu.¹⁹

Při reintegraci dochází také k tomu, že člověk postupně opouští ty, kteří na ulici zůstali. Je to krok, který však může být velmi těžký, vzhledem k tomu, že tato sociální skupina poskytuje pocit sdílené identity.²⁰ Základní materiální potřeby jako jídlo, hygiena, oblečení a peníze na drogy jsou na ulici důležitější než vyšší potřeby, jako například stát se soběstačným, pracovat apod.²¹ I přesto je nejviditelnějším posunem v procesu reintegrace právě získání zaměstnání. Pracovní schopnosti lidí bez domova, jejich motivace i sebedůvěra jsou však velmi malé. Lidé bez domova mají představu o rychle nalezené a dobře placené práci, která jim umožní získání nového zázemí, což se však obvykle neděje. Realita je taková, že pracovní terapie je velmi náročný a složitý proces se silným demotivujícím efektem. Práci není snadné sehnat, a ještě těžší je si ji udržet. Většina lidí bez domova nemá potřebné pracovní návyky, často nemají ani potřebné doklady pro nástup do zaměstnání, nemají finanční prostředky na vstupní zdravotní prohlídky. Pro některé lidi bez domova je prakticky nemožné začít pracovat, protože dlouhá léta vůbec nepracovali. V tom případě je důležité jim zajistit oficiální příjem, kterým jsou sociální dávky nebo invalidní důchod a zároveň jim pomoci nalézt určitou činnost, která bude vyplňovat čas, který by obvykle strávili v zaměstnání a který je zároveň vyvede ze sociální izolace a pomůže dodržovat denní režim.²² Je evidentní, že i sehnání běžného zaměstnání je pro lidi bez domova velmi těžkým úkolem s nejistým výsledkem.

Většina lidí bez domova si uvědomuje, že pobyt na ulici je škodlivý a má mnoho negativních důsledků, přesto však neusilují o změnu. Někteří čekají na silný vnější podnět, který by jim dodal dost síly na to začít s reintegrací. Obvykle je ale s počátkem reintegrace spojena změna hodnot člověka, protože si uvědomí nedostatky a důsledky života na ulici. V průběhu života na ulici si prostě začnou uvědomovat, že dál to na ulici nepůjde. Mnoho lidí, žijících na ulici, při snaze o reintegraci čekají rychlé řešení, velké výdělky a výsledky. Neuvědomí si, že tento proces vyžaduje mnoho trpělivosti. Podstatným momentem se tak stává uvědomění si nesmyslnosti života na ulici. I když mají tyto lidé nějakou motivaci, trpělivost k dosažení výsledků je minimální. Je potřeba se naučit nová pravidla a vydržet v činnostech, které vedou k návykům potřebným v běžném životě. Jednou z posledních změn je nabytí sebevědomí – víra v sebe sama a v to, že změnu člověk dokáže. Člověk tak vytváří určitý vztah. Není to vždy vztah k druhé osobě, ale sám sobě a vztah k cíli, kterého chce dosáhnout. Během snahy o reintegraci si člověk bez domova může najít nějaký pozitivní vzor ve svém okolí. Bohužel v okruhu známých nebo přátel na ulici obvykle není možné najít optimální vzor, nebo ne takový, který povede k reintegraci. Při kontaktech se sociální službou může dojít k tomu, že vzorem se stane některý ze zaměstnanců sociální služby, či sociální pracovník. Někdy se podaří najít vzor v bývalém bezdomovci, a takový vzor ukazuje v podstatě to, že je skutečně možné se z ulice dostat. U bývalých bezdomovců nachází člověk bez domova také ukázkou toho, jak se vypořádat s minulostí a jak naložit se svým životem dál, tak aby proces reintegrace dopadl úspěšně a aby nedošlo k návratu

¹⁹Srov. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L. a MAREK, J. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí* (dále jen *Bezdomovectví*), s. 205.

²⁰ Srov. tamtéž, s. 260.

²¹ Srov. tamtéž, s. 262.

²² Srov. tamtéž, s. 267 – 268.

na ulici. Někteří lidé nacházejí také nové vztahy v rámci křesťanských společenství. Dokončení procesu reintegrace v podstatě není možné bez navázání smysluplného vztahu s někým, kdo není na ulici. Člověk mimo ulici poskytuje člověku na ulici potřebnou podporu a je pro něj vzorem, od kterého se může učit.²³

Někteří lidé bez domova mohou mít zcela nereálné plány o budoucnosti, a pokud tyto nejsou naplněny, má takové selhání demotivující účinek. Je tedy vhodné, aby dosažení cíle bylo rozloženo do menších částí, kterých mohou postupně dosáhnout. Je potřeba překonat naučenou bezmocnost získanou v průběhu života a orientovat se na reálné plány a hledat cestu k jejich uskutečnění. Na plánování budoucnosti má velký vliv pocit kontroly nad vlastním životem. Součástí tohoto plánování je také proces změny strategií chování, které se na ulici sice osvědčilo, ale v běžné populaci nevede k těm cílům, kterých chtějí tito lidé dosáhnout.²⁴ Emocionální rovina reintegračního procesu je daná nově navázanými vztahy a osobním přístupem sociálních pracovníků, více než pouhými informacemi. Vhodné je i zapojení vzorů, které jsou dostupné a ukazují cestu, jak překonat nebo zlepšit svou špatnou situaci.²⁵ Sociální pracovníci pracují v souladu se zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a dalšími souvisejícími předpisy. Ve stručnosti níže připomínám obsahovou podstatu tohoto zákona s poukazem na podstatné pasáže, týkající se hlavního tématu diplomové práce, a to lidské důstojnosti.

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách

Základním zákonem, který řeší poskytování sociálních služeb, je zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, který nabyl účinnosti 1. 1. 2007.²⁶ V současnosti je velice aktuální téma novelizace zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, týkající se zejména oblasti příspěvku na péči a sloučení pečovatelské služby a osobní asistence.²⁷ Podstatou tohoto zákona je úprava podmínek poskytování pomoci a podpory osobám v nepříznivé sociální situaci, úprava podmínek poskytování příspěvku na péči, definování předpokladů nutných pro výkon povolání sociální pracovník a specifikace jednotlivých sociálních služeb. Zákon se dále věnuje tématu mlčenlivosti, financování sociálních služeb, přestupkům v sociálních službách a inspekci sociálních služeb.²⁸

S ohledem na téma diplomové práce je zde zmíněn § 2 ZSS, konkrétně „základní zásady“ poskytování sociálních služeb, mezi které patří to, že na bezplatné základní sociální poradenství má nárok každá osoba²⁹. Sociální služba, poskytovaná dle tohoto zákona, musí být takového rozsahu a poskytována takovou formou, aby zachovávala lidskou důstojnost osob a byla vždy důsledně dodržována lidská práva a základní svobody. Pomoc musí respektovat individuální potřeby osob, kterým je poskytována, má podporovat jejich samostatnost a podněcovat je k vlastní aktivitě a motivovat osoby k nesetrvávání v nepříznivé sociální situaci. Cílem poskytování sociálních služeb je sociální začleňování a prevence sociálního vyloučení.³⁰

²³ Srov. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L. a MAREK, J. *Bezdomovectví*, s. 270 – 279.

²⁴ Srov. tamtéž, s. 288.

²⁵ Srov. tamtéž, s. 319 – 321.

²⁶ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách ve znění platném ke dni 19. 9. 2022 [online].

²⁷ Srov. Centrum pro dětský sluch Tamtam, o.p.s., *Návrh změny zákona o sociálních službách* [online].

²⁸ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách ve znění platném ke dni 31. 12. 2022 [online].

²⁹ Srov. Tamtéž, § 37.

³⁰ Srov. Tamtéž, § 2.

1.2. Bezdomovectví a chudoba v současné společnosti v ČR

Statistiky MPSV z roku 2016 uváděly 119.000 lidí ohrožených ztrátou bydlení.³¹ Z tohoto počtu je lidí zjevně bez přístřeší cca 19.160.³² Kromě lidí, kteří jsou aktuálně zcela bez přístřeší, existuje v naší společnosti mnoho lidí žijících v takové chudobě, či na hranici chudoby, že jsou prakticky velmi ohrožení ztrátou bydlení. Tito lidé zcela jistě mohou patřit do zkoumané cílové skupiny, kterou se diplomová práce zabývá. V následujících kapitolách se práce zabývá podrobněji právě touto skupinou a charakteristikami, které ji ponejvíce definují.

1.2.1. Definice chudoby a definice bezdomovectví

Chudobu lze dělit na chudobu absolutní, což znamená život na absolutní hranici existence a chudobu relativní. Lidí, kteří žijí v absolutní chudobě, je na světě přibližně 2 miliardy, a to zejména v rozvojích zemích Afriky a jižní Asie. V případě České republiky se jedná o chudobu relativní, kdy je životní úroveň chudých posuzována na základě srovnání s poměry v sociálním prostředí v rámci státu nebo oblasti. Posuzování pak je odvislé od statistických údajů, například výše individuálních příjmů. Podle WHO je chudým ten, jehož příjem měsíčně je méně než polovina průměrného měsíčního příjmu v zemi. Podle Evropské unie je chudý ten, kdo má méně než 60 % průměrného měsíčního platu.³³

Bezdomovectví bylo již několikrát definováno v mnoha publikacích. Sociologie tento pojem vysvětluje jako „*životní situaci lidí, kteří postrádají pevný, pravidelný a přiměřený příbytek k přenocování*“.³⁴ Také je bezdomovectví považováno za jeden z projevů sociální nerovnosti, kdy se některým lidem nedostává vhodného bydlení s ohledem na jeho kvalitu či jsou úplně bez možnosti jakéhokoli bydlení. Lidé bez domova se vyskytují napříč společenskými systémy, a nejedná se o okrajový jev.³⁵ Chronické bezdomovectví je komplexním sociálním selháním, které se projevuje neschopností přijímat a zvládat obvyklé požadavky společnosti. Je spojeno s mnoha problémy, které jsou interakcí znevýhodňujících dispozic a zároveň nepříznivé životní zkušenosti nebo nahromaděním těžko zvládnutelných zátěží. Není to pouze chybějící přístřeší, ale vyloučení na okraj společnosti a odtržení od hodnotového a normativního systému.³⁶

1.2.2. Charakteristika lidí bez přístřeší

Lidé bez domova mohou být lidé, kteří mnoho nocí tráví v nejrůznějších sociálních zařízeních určených pro lidi bez přístřeší, nebo také podle okolností v provizorních příbytcích, suterénech domů nebo přímo na ulici, na nádražích apod. Ačkoli se lidé bez domova vyskytovali vždy, větším problémem a problémem ve velkých městech se tento fenomén stal v přibližně posledních třiceti letech. Určitou část lidí bez domova tvoří bývalí psychiatričtí pacienti a lidé závislí na alkoholu a drogách. Část těchto lidí

³¹ Srov. MPSV, *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*. [online].

³² Srov. KLIMENT, P. a DOČEKAL, V., *Pohled na bezdomovství v České republice*, s. 51.

³³ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 104.

³⁴ JANDOUREK, J. *Slovník*, s. 39.

³⁵ Srov. KLIMENT, P. a DOČEKAL, V., *Pohled na bezdomovství v České republice*, s. 19.

³⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L. a MAREK, J. *Bezdomovectví*, s. 9.

se do této skupiny dostala z nejrůznějších osobních příčin, ať už to byl rozpad rodiny, ztráta zaměstnání nebo brzký odchod z primární rodiny.³⁷

Organizace National Alliance to End Homelessness rozlišuje celkově čtyři typy lidí bez domova:

- Lidé, kteří žijí na místech, která nejsou určena k bydlení, v nouzových příbytcích, nebo vycházející z instituce, kam z ulice přišli
- Lidé, kteří ztratí místo, ve kterém přespávají – může se tedy jednat o lidi, kteří ztratí hotel, ubytovnu, nebo bydlení u přátel, nebo jiných osob a nemají dostatek prostředků pro sehnání jiného bydlení
- Rodiny s dětmi a nezaopatřenou mládeží s nejistou situací bydlení
- Lidé, kteří utíkají před domácím eventuálně partnerským násilím či jinými situacemi spojenými s násilím, včetně násilí sexuálního, a kteří nemají dostatek financí pro zajištění trvalého bydlení.³⁸

1.2.3. Příčiny bezdomovectví

Z obecného hlediska lze nalézt dvě základní skupiny vysvětlení bezdomovectví – jedná se o příčiny individuální, tedy ty na straně jedince, a strukturální, které jsou odpovědností společnosti.³⁹ Mezi předpokládané příčiny toho, že se lidé ocitají bez domova nebo bez řádného přístřeší, můžeme řadit neschopnost nebo nemožnost najít si práci, extrémní chudobu, vznikající také z plošné nezaměstnanosti, nedostatek lékařské péče, mající za následek vyřazení z pracovního procesu, neschopnost zajistit si prostředky na bydlení, nedostatek dostupného bydlení vůbec, konflikt v rodině, propuštění z vězení, pokud propuštěný nemá kam jít, ale i nutnost ukryvat se před policií z důvodu delikventního chování.⁴⁰ Stanovení příčin, které vedly ke ztrátě bydlení, je dosti problematický proces. Při zjišťování příčin se obvykle vychází z výpovědí samotných lidí bez domova, kteří mohou mít tendence přizpůsobovat svůj životní příběh tak, aby byl pro ně přijatelný, aby bylo zachováno jejich sebepojetí. Navíc zde vzniká určitá diskrepance mezi tím, jak tyto příčiny vnímají sami lidé bez domova a ti, kdo tento fenomén nahlížejí a zkoumají jej „zvenčí“. Přesto se mezi obvyklé příčiny řadí nadužívání psychoaktivních látek, rozklad rodinného systému, ztráta zaměstnání a ztráta bydlení spojená s neschopností si nalézt bydlení nové. Kliment a Dočekal také uvádí, že příčinami jsou především chudoba a nezaměstnanost, sexuální a psychické zneužívání v dětství, rodinné rozvraty, delikventní chování, sousedské spory, nízké vzdělání, dluhy a neplacené nájmy, hypotéky, zneužívání alkoholu, drog, psychické poruchy, pobyt ve vězení. V podstatě se ale ve většině případů nejedná o jednu kauzalitu, nýbrž o kombinaci více faktorů, které vedou k tomu, že se člověk ocitne bez domova a bez prostředků k zajištění bydlení.⁴¹ Tento nedostatek finančních prostředků navíc dle Vašáta podporuje ekonomika tzv. *levných montoven*, které vyplácejí svým zaměstnancům dlouhodobě velmi nízké mzdy.⁴²

³⁷ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 104.

³⁸ Srov. KLIMENT, P. a DOČEKAL, V., *Pohled na bezdomovství v České republice*, s. 23.

³⁹ Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 51.

⁴⁰ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 104.

⁴¹ Srov. KLIMENT, P. a DOČEKAL, V., *Pohled na bezdomovství v České republice*, s. 37 – 38.

⁴² Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 168.

1.2.4. Formy bezdomovectví a pojem sociálního vyloučení

V České republice je bezdomovectví popisováno na základě typologie tzv. ETHOS, tedy Evropské typologie bezdomovectví a vyloučení z bydlení.⁴³

Obvyklou definicí, kterou je bezdomovectví označováno, je že „*bezdomovectví je synonymem pro extrémní sociální vyloučení, jemuž je chudoba jak příčinou, tak důsledkem*“.⁴⁴ Nejčastěji je možné vidět dělení bezdomovectví na bezdomovectví zjevné, skryté a potencionální. Většinová společnost za „bezdomovce“ považuje především takové, kteří jsou viditelně bez přístřeší – tedy takové, kteří přespávají ve veřejných prostorech, na nádražích, ve zchátralých budovách apod.⁴⁵

Podle typologie ETHOS existují 4 základní typy bezdomovectví, které se dále dělí na 13 konkrétnějších subkategorií. Tyto 4 hlavní kategorie jsou:⁴⁶

- Roofless – neboli lidé žijící zcela bez přístřeší, případně v dočasných příbytcích, stanech, a krizových obydlích venku
- Houseless – lidé bez domu/bytu, žijící v hotelech, ubytovnách, případně v jiném dočasném ubytovacím zařízení pro pracovníky zaměstnanými pod pracovními agenturami (bydlení je spojeno se zaměstnáním), azylové domy pro ženy nebo muže, ubytovací zařízení pro starší lidi bez domova
- Insecure – lidé, kteří žijí v nejistém bydlení; může se jednat o bydlení u známých či přátel, o ilegální okupování pozemků či domů někoho jiného, bez jeho vědomí; jedná se však také o lidi, kterým hrozí vyklizení bytu nebo o lidi, kteří jsou pod ochranou policie z důvodu domácího násilí
- Inadequate – tzv. neadekvátní bydlení, ať už z pohledu stability stavby (nejrůznější dřevěné příbytky, marigotky, mobilní domy apod.), nebo z pohledu soužití s ostatními – abnormálně přeplněné obydlí.⁴⁷

Bezdomovectví a chudoba úzce souvisejí s pojmem sociálního vyloučení. Chudoba je důsledkem sociálního vyloučení, a naopak sociální vyloučení udržuje člověka v chudobě. Prakticky to znamená, že někteří jedinci se ocitají mimo běžnou soudržnost společnosti a nejsou schopni se plně participovat na přerozdělovaném bohatství a nepodílí se na politickém a sociálním životě společnosti. Takto vyloučení jedinci se často ocitají mimo trh práce, ztrácejí bydlení, zhoršuje se jim zdraví a ubývají sociální kontakty. U lidí bez domova může v extrémním případě dojít až k takovému vyloučení, že rezignují na právo na základní zajištění prostřednictvím dávek hmotné nouze. V užším slova smyslu lze vnímat ochabnutí sociálních vazeb až do té míry, že se tito lidé začínají uzavírat do sebe.⁴⁸

Vyloučení ze společnosti může být ekonomického charakteru (ztráta zaměstnání, ztráta bydlení), ale také charakteru sociálního, kulturního či politického, kdy jedinec přichází o vazby, neúčastní se společenských aktivit obvyklých pro většinu populace, nevzdělává se a je společností stigmatizován, takže jsou mu přisuzovány takové charakteristiky, které jsou v podstatě negativními předsudky.⁴⁹ Tyto předsudky nebo

⁴³ Srov. ČERNÁ, E., *Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení*, s. 15.

⁴⁴ MPSV, *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020* [online].

⁴⁵ Srov. KLIMENT, P. a DOČEKAL, V. *Pohled na bezdomovství v České republice*, s. 20.

⁴⁶ Srov. FEANTSA, *European Typology of Homelessness and housing exclusion* [online].

⁴⁷ Srov. tamtéž [online].

⁴⁸ Srov. KLIMENT, P. a DOČEKAL, V., *Pohled na bezdomovství v České republice*, s. 29 – 32.

⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 38.

stigmata jsou označením, kterým se nějaký člověk ve své skupině nějak negativně odlišuje od obvyklých standardů, hlavně od psychické, fyzické nebo sociální normality, čímž je ohrožena jeho sociální identita a plné přijetí ze strany druhých.⁵⁰

1.2.5. Předsudky a stereotypy ve vztahu k lidem bez domova

Vašát uvádí, že dle výzkumů Phelanové⁵¹ z r. 1997 či Rabušice⁵² z r. 2000 patří lidé bez domova dlouhodobě k nejvíce stigmatizovaným skupinám, a to nejen v České republice, ale obecně i v jiných zemích.⁵³ Kolem těchto skupin je možné pozorovat různé stereotypní názory. Stereotypem je určitý hodnotící postoj, vztahující se k příslušníkům vlastních či cizích skupin. Ke sdílení stereotypních postojů může dojít jak v rámci malé, tak v rámci velké sociální skupiny lidí. Předsudkem nazýváme hanlivý či negativní postoj ke členům určité skupiny lidí.⁵⁴ Jandourek jej také označuje za emocionálně silně zabarvený úsudek o druhých lidech, nebo o určitých záležitostech, který se nedaří nebo pouze obtížně daří změnit i přes nově nabyté zkušenosti či informace. Předsudek se dle něj často zakládá na neúplných či nepravdivých či jinak zkreslených informacích.⁵⁵ Při utváření stereotypů je patrné to, že člověk se snaží své okolí strukturovat do jednotlivých kategorií a redukovat tak nejistotu, která vzniká při kontaktu s příslušníky těchto sledovaných skupin. Člověk, který usuzuje na základě předsudku, předpokládá osobnostní charakteristiky a způsoby jednání, které vystihují určitou skupinu lidí.⁵⁶ Taková stereotypizace vede k přehlížení individuality. Obvykle je tedy k jednomu hlavnímu „identifikačnímu“ znaku přidružováno další množství charakteristik, a tím je realita zkreslována. Předsudky mohou vznikat na základě osobních zkušeností, mnohdy jsou ale výsledkem sociálního učení bez bezprostřední osobní zkušenosti s danou skupinou. Taktéž tomu je i v případě lidí bez domova, kdy většinová společnost vůči nim přirozeně vytváří tyto předsudky. Obvykle mají lidé s lidmi bez domova jen malé kontakty, přesto předpokládají existenci řady charakteristik, které si s nimi pojí jen na základě předsudků, které nemají empirický základ.⁵⁷

Jak uvádí Vašát „*lidé bez domova jsou sociálně, ekonomicky, politicky a esteticky devalvováni, protože jsou devalvováni kapitálem, pro který jsou bezcenní*“.⁵⁸ Znevažující postoje, které se k lidem bez domova pojí, mohou být významnou překážkou pomoci, kterou většinová společnost může poskytnout. Sdílené stereotypy tak mohou bránit inkluzi těchto lidí.⁵⁹ Na druhou stranu v současnosti vzrůstá četnost kontaktů s lidmi bez domova, a zvláště ve větších městech si lidé přivykli tomu, že lidé bez domova jsou součástí společnosti a berou jejich životní situaci jako možnou variantu společenského života a jejich postoje k nim jsou tolerantnější. Bohužel to s sebou nese i negativní důsledek toho, že čím více „běžné“ lidem tento jev přijde, tím méně jsou ochotní pomáhat této skupině.⁶⁰

⁵⁰ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 223.

⁵¹ Srov. PHELAN, J., LINK, B. G., MOORE, R. E., STUEVE, A., *The Stigma of Homelessness: The Impact of the Label „Homeless“ on Attitudes Toward Poor Persons* [online].

⁵² Srov. RABUŠIC, L., *Koho Češi nechtějí?* s. 67 – 85.

⁵³ Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 117.

⁵⁴ Srov. WEDLICOVÁ, I., ed. *Terénní sociální práce v praxi*, s. 14 – 15.

⁵⁵ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 185.

⁵⁶ Srov. WEDLICOVÁ, I., ed. *Terénní sociální práce v praxi*, s. 14 – 15.

⁵⁷ Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 119 – 120.

⁵⁸ VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 121.

⁵⁹ Srov. WEDLICOVÁ, I., ed. *Terénní sociální práce v praxi*, s. 14 – 15.

⁶⁰ Srov. KLIMENT, P. a DOČEKAL V. *Pohled na bezdomovství v České republice*, s. 84.

1.3. Řešení bezdomovectví na úrovni sociální politiky a politiky bydlení

Následující kapitola se zabývá řešením bezdomovectví v rámci sociální politiky. Význam projektu je možný vnímat v širších souvislostech, kdy je projekt prodej časopisu NP součástí těch společenských konstruktů, které pomáhají začleňování skupin lidí, kteří jsou v tíživé sociální situaci nebo bez domova a kteří spadají do cílové skupiny projektu.

Sociální politika je velmi široký pojem, souhrnně se jedná o veškerá opatření státu týkající se určité oblasti společenského života – například bydlení, zaměstnanosti, sociálního zajištění, apod. Tato opatření jsou v souladu s převládajícími hodnotami společnosti.⁶¹ Sociální stát mimo jiné zajišťuje také přerozdělování statků v zájmu sociálních jistot a spravedlnosti. Ekonomika v něm funguje tak, aby aktivně podpořila zvyšování životní úrovně všech svých občanů.⁶² Sociální politika se zaměřuje na ovlivnění přerozdělování celkového společenského produktu ve prospěch těch skupin, které jsou znevýhodněné a zároveň se stará o to, aby vznikaly takové podmínky mezi sociálními skupinami, které podporují mír a spravedlnost.⁶³ Historické počátky sociální politiky souvisejí s ochranou zaměstnanců (zejména žen a dětí) a se sociálním zabezpečením (sociální pojištění, péče a pomoc) a politikou ovlivňující strukturu trhu práce. V užším slova smyslu lze sociální politikou ovlivňovat hospodářský řád. V rámci sociálního tržního hospodářství je usilováno o vytváření tržního hospodářství za současného zachování a orientace také na sociální spravedlnost. Sociální politika v tomto smyslu vytváří a podporuje takové společenské podmínky, které umožňují úspěšné hospodaření, které se zároveň stará o bezpečnost práce, podporuje vzdělávání, poskytuje zabezpečení proti rizikům a podporuje sociální mír. Sociální spravedlnost se tak snaží o nastolení spravedlnosti v oblasti potřeby a v její podstatě je založena na principech lidské důstojnosti a solidarity.⁶⁴

Již na přelomu 19. a 20. století se objevovaly první náznaky veřejné podpory bydlení. S přibývajícím počtem obyvatel však nebyla reakce na tento demografický trend dostatečná a bytová výstavba nepokrývala potřeby. Po roce 1948 se stát snažil o sociální kontrolu bydlení jakožto veřejného statku. Tyto snahy se však nestaly faktickou realitou a po roce 1989 se začaly nejen v oblasti bydlení více uplatňovat principy tržní ekonomiky a soukromého kapitálu. V 90. letech 20. století vyplynul na povrch problém bezdomovectví a v následujících 20 letech se ukázala akutnost tohoto tématu. V letech 2006 – 2015 vzrostl počet většinou soukromých ubytoven a sociálně vyloučených lokalit až na dvojnásobek.⁶⁵

V současnosti zastřešuje většinu aktivit sociální politiky Ministerstvo práce a sociálních věcí. Lidem bez domova se věnuje také řada nestátních organizací, které mohou být financovány z veřejných sbírek (zejména církevních) nebo z fondů Evropské Unie. Především nestátní organizace nabízejí kromě pomoci s hledáním vhodného bydlení, také vybavení těchto lidí ošacením a v jejich prospěch rozdělují potravinové zásoby. Mimo to však nabízejí i právní poradenství a pořádají různé resocializační

⁶¹ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 176.

⁶² Srov. *tamtéž*, s. 221.

⁶³ Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 245.

⁶⁴ Srov. *tamtéž*, s. 245 – 249.

⁶⁵ Srov. SEKOT, A. *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*, s. 148 – 150.

a reintegrační programy a zároveň se angažují v komunitním plánování, kde upozorňují na problém bezdomovectví a představují zájmy lidí v těžké životní situaci.⁶⁶

Vašát v rámci svého etnografického průzkumu jmenuje v rámci města Plzně 5 aktuálních pomáhajících organizací, mezi kterými je Městská Charita Plzeň, Centrum protidrogové prevence a terapie, Point 14, Ulice Agentura sociální práce, o. s. a Člověk v tísní o. p. s.⁶⁷ Sociální služby jsou ale nepochybně pouze jednou dílčí formou pomoci lidem v situaci bez domova.

Vize sociální pomoci lidem bez domova dle Vašáta zahrnuje podstatnou složku řešení jejich situace, tedy určitý základ, kterým je pochopení toho, jak se tato skupina lidí formuje. V té souvislosti uvádí, že tato skupina lidí není jednou a provždy vyprodukovanou sociální skupinou, nýbrž že se jedná o opakovaný a znovu vytvářený nerovný vztah. Dle něj je důležité cílit právními úpravami na změnu takových norem, zákonů a zvyklostí, které vedou k tomu, že některé skupiny lidí se objevují opakovaně v praktické nevýhodě vůči dominantní společnosti. Upozorňuje na fenomén levné pracovní síly v rámci agenturního zaměstnávání, menší platové ohodnocení žen apod. Kromě toho je dle něj zapotřebí v rámci stále se zvyšující inflace zohledňovat položky základní, tedy potraviny a léky, které potřebuje každý napříč celou společností a jejich zdražení na chudé nejvíce dopadá. Vedle těchto opatření zmiňuje také vzdělávání lidí bez domova a také informování společnosti, čímž by mělo docházet k odstraňování stigmatizace bezdomovectví a celkově větší kohezi.⁶⁸

Jednotlivá opatření sociální politiky by měly zároveň zachovávat princip subsidiarity, tedy pomoc poskytovat takovým způsobem, který nabádá potřebné k vlastní aktivitě a svépomoci. Taková forma pomoci podporuje vlastní výkony těch, kterým se pomáhá.⁶⁹

1.3.1. Ztráta jistoty bydlení a možnosti řešení

Klíčová potřeba, která není u vybrané cílové skupiny sociální práce obvykle uspokojována, nebo uspokojována jen částečně v nevyhovujících podmínkách, je potřeba zázemí ve formě vyhovujícího bydlení. V diplomové práci je cílová skupina nazývána záměrně *lidé bez domova*, neboť pojem bydlet podle úvah v diplomové práci neznamená mít pouze přístřešek, ale mít místo, které tito lidé mohou vnímat jako svůj domov. Lidem bez domova nemusí totiž nutně chybět přístřešek nad hlavou, ale rozhodně nelze jakýkoli prostor k bydlení nazývat domovem. Bezdomovectví je nepochybně spojeno právě s tímto základním nedostatkem, na který navazují další problémy, spojené s absencí prostoru, kde může člověk pociťovat jistotu, bezpečí, může odpočívat a uspokojovat svoje další nezbytné potřeby. V rámci mapování latentního a potenciálního bezdomovectví při výzkumu Váněho a Kalvase z roku 2015 bylo zjištěno, že konkrétně v Plzni existuje na území města Plzně 78 ubytoven, přičemž při dotazníkovém šetření bylo zjištěno, že 22,1 % lidí zde žijících nikdy nežilo ve stabilním bydlení, a to zejména z finančních důvodů.⁷⁰

⁶⁶ Srov. SEKOT, A., *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*, s. 150.

⁶⁷ Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 133.

⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 287 – 289.

⁶⁹ Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 251.

⁷⁰ Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 156.

Problém s nedostupností bydlení se odráží také ve zvyšujících se nákladech vynaložených na dávky poskytované na bydlení. Konkrétně se jedná o příspěvek na bydlení (dávka státní sociální podpory) a doplatek na bydlení (dávka pomoci v hmotné nouzi).⁷¹ Jedním z dlouho diskutovaných zákonů, řešící problematiku bytové krize by měl být zákon o sociálním bydlení. Tento zákon stále není v platnosti, ačkoliv se o jeho vytvoření hovoří intenzivně minimálně od roku 2015, kdy bylo jeho vytvoření stanoveno za jeden z cílů vlády České republiky v rámci *Koncepce sociálního bydlení ČR 2015 – 2025*, kterou vydalo MPSV v roce 2015.⁷²

Nedostupnost bydlení je jednou z překážek v reintegraci lidí bez domova do společnosti. V České republice je krize bydlení pozorovatelná už přinejmenším od roku 2015. Dalším velkým problémem jsou dluhy, které znemožňují lidem zajistit si vhodné bydlení. Nemožnost najít si bydlení vede nutně k demotivaci a rezignaci na řešení situace. Dle průzkumů MPSV (2015) jsou snahy o řešení bezdomovectví nejvíce v rukou sociálních pracovníků obce, sociálních pracovníků OSPOD, dále jsou využívány možnosti sociálního poradenství. Minimálně už bylo využíváno rekonstrukce a obnovy bytového fondu obcí a nízkonákladového bydlení. V říjnu 2015 byla schválena *Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 – 2025*, kterou navrhlo Ministerstvo práce a sociálních věcí.⁷³ V současnosti kromě *Koncepce sociálního bydlení ČR* byla vydána také metodika *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020*.⁷⁴

Je zřejmé, že přes snahy státu o rozvoj sociální politiky a politiky bydlení se mnoho lidí stále ocitá bez domova, a přesto musí uspokojovat další ze svých přirozených lidských potřeb, což s sebou nese mnohem více nejistot v jejich životě a více úsilí a starostí se zaopatřením toho, co je pro většinou populaci zcela běžné. Už jen tím, že se lidé ocitají ve stavu, kdy opakovaně přicházejí o svůj jediný majetek, mají často hlad a s přicházejícími zimními měsíci mohou být přímo ohroženi na zdraví a životech, nutně musí vést k tomu, aby vznikaly lokální iniciativy a organizace sociálních služeb, které pomáhají lidem bez domova naplňovat tyto potřeby, ačkoli jedna z jejich hlavních potřeb – potřeba bydlení a jistoty – není a mnohdy zatím nemůže být uspokojena. Na tento základní problém a potřebu lidí bez domova reagují v současném systému projekty zvané *Housing Ready*⁷⁵ a *Housing First*.⁷⁶

⁷¹ Srov. MPSV, *Koncepce sociálního bydlení ČR 2015 – 2025* [online].

⁷² Srov. tamtéž [online].

⁷³ Srov. ČERNÁ, E., *Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení*, s. 17 – 21.

⁷⁴ Srov. MPSV, *Koncepce sociálního bydlení ČR do roku 2020*.

⁷⁵ *Housing Ready* je jeden ze dvou stěžejních modelů současné politiky bydlení; lidem, kteří jsou v projektu zapojeni, je poskytována zvýšená podpora při řešení sociálních, osobních či rodinných problémů a tato podpora předchází nabídce samostatného stabilního bydlení. Srov. ČERNÁ, E. *Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení*, s. 31.

⁷⁶ *Housing First* (bydlení především) je postaven na tom, že bydlení je chápáno skutečně jako základní právo pro všechny lidi a v tomto případě je již bydlení odděleno od poskytování jiných sociálních služeb. Klientovi je pomáháno v nalezení důvěry v sebe sama, jeho zotavení a zároveň v odstraňování nepřiměřených rizik. Srov. TSEMBERIS, Sam J. *Housing first: model Pathways ukončení bezdomovectví u osob trpících duševními poruchami a poruchami plynoucími z užívání psychoaktivních látek*, s. 15 – 28.

1.3.2. Dávky státní sociální podpory a hmotné nouze

Jedním z nástrojů sociální politiky státu je podpora lidí s nízkým nebo žádným příjmem formou dávek státní sociální podpory a dávek hmotné nouze. Do jisté míry jsou tyto státem garantované, na příjmu závislé dávky určitou prevencí před úplným propadnutím sociální sítí. Pomáhají překonat finanční bariéru k získání alespoň nějakého bydlení a alespoň základních prostředků k živobytí, i přesto, že člověk nemá možnost, není schopen či z jiných důvodů nemůže pracovat.

V případě lidí bez domova se finanční podpora ze strany státu bude týkat zejména dávek hmotné nouze, neboť z praktického hlediska dle zákona č. 117/1995 Sb. o státní sociální podpoře ve znění pozdějších předpisů jsou dávkami SSP rodičovský příspěvek, přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné a pohřebné.⁷⁷

Druhou variantou, podstatně rozšířenější, jsou dávky hmotné nouze, jejichž vyplácení upravuje zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi ve znění pozdějších předpisů, který vychází z částek životního a existenčního minima, které definuje zákon č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimu ve znění pozdějších předpisů. Tyto dva zákony se velice úzce týkají právě (nejen) sledované skupiny lidí, neboť reagují na sociální vyloučení a s ním spojený materiální nedostatek tak zásadní, že tito lidé nemají prostředky nejen na zajištění vhodného bydlení, ale také na zajištění živobytí, a dalších zcela základních potřeb. Sociální práce v rámci agendy dávek hmotné nouze s sebou mimo jiné nese také povinnosti (§ 64) zodpovědnosti zaměstnanců za zacházení s lidmi v hmotné nouzi s respektem k jejich důstojnosti, jedinečnosti a soukromí. Každého člověka, který se ocitá v hmotné nouzi, mají povinnost informovat o možných postupech řešení jejich situace a vést je k vlastní odpovědnosti.⁷⁸

Jedním z faktorů přijetí vlastní odpovědnosti může být tzv. „zvýšení příjmu vlastní prací“ (§ 12), kdy se jedná o jednu z možností, jak si zvýšit příjem vlastními příčiněním.⁷⁹ Při důsledném dodržování požadavku zvýšení si příjmu vlastní prací, by právě prodej časopisu NP mohl být tím, co pomůže tento formální požadavek naplnit. Z praxe sociálního pracovníka a v souladu se zákonem o pomoci v hmotné nouzi požadavek na zvýšení si příjmu vlastní prací obvykle postačuje být v evidenci uchazečů o zaměstnání Úřadu Práce a na základě toho se soudí, že taková osoba plní povinnosti uchazeče o zaměstnání.⁸⁰ Je však evidentní, že někteří lidé „propadnou“ síti podpory ze strany státu, ať už vlastní vinou či takovou změnou poměrů, na kterou systém podpůrných opatření nedokáže pružně reagovat. Tito lidé pak mají velmi malé možnosti, jak své nejzákladnější potřeby zabezpečit. Hovořím v tomto ohledu právě o lidech, kteří nejsou z nejrůznějších důvodů schopni splňovat podmínky pro přiznání nároku na dávky hmotné nouze, ačkoliv fakticky jsou lidmi bez jakéhokoliv zajištění. Obvykle je tou největší překážkou to, že nemají vyřizenou registraci v evidenci uchazečů o zaměstnání, či z ní byli vyřazeni a tím pádem se ocitli bez jakýchkoli prostředků na živobytí.

⁷⁷ Srov. MPSV, *Státní sociální podpora* [online].

⁷⁸ Srov. BECK, P., *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*, s. 243.

⁷⁹ Srov. *tamtéž*, s. 61.

⁸⁰ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách ve znění platném ke dni 31. 12. 2022 [online].

1.4. Sociální zázemí, podpůrná síť a vlastní identita člověka bez domova

Ve společnosti existuje tendence vnímat lidi bez domova jako lidi, kteří nejsou schopni vytvářet a udržovat odpovídající rodinné vztahy a vazby.⁸¹ Už z podstaty věci sociálně vyloučení jsou nazýváni sociálně vyloučenými proto, že jsou vyloučeni z participace na společenském životě, toto sociální vyloučení se projevuje právě také v omezení či úplném úpadku občanských a společenských aktivit.⁸² Sociální síť takových lidí z pohledu sociální práce postrádá primární zdroje pomoci (rodina, přátelé, přirozené sociální skupiny obvyklé pro člověka, který není sociálně vyloučený), a v systému pomoci a podpory se více než základní pomocné struktury objevují sekundární zdroje pomoci – obvykle právě sociální služby pro lidi bez přístřeší, eventuálně různé sousedské či jiné iniciativy, které pomáhají nahodile bez dlouhodobějšího konceptu a jakékoli registrace.

Na druhou stranu, jak uvádí Vašát, pro lidi bez domova je podstatným a zcela zásadním faktorem jejich života provázanost jejich existence s existencí druhých. Jednoduše jejich každodenní život začíná i končí u sociálních vztahů. Ať už se to týká ekonomiky ulice, tedy získávání zdrojů, tak jakýsi morální základ života na ulici, který je u lidí bez domova charakterizován dvěma polaritami vnímání blízkosti – jedním je princip „*sme na jedné lodi*“,⁸³ kdy jsou si s ostatními bez domova rovni, a druhým je princip „*otočíš se a nemáš nic*“.⁸⁴ V rámci těchto principů si lidé bez domova vytváří vztahy, které lze rozdělovat na tzv. „*izolované sítě, kontextualizované sítě a kliky*“.⁸⁵ Izolované sítě mají blíže k dominantní společnosti, kliky zase k těm, kteří jsou jim velmi blízcí.⁸⁶

Lidé bez domova si vytvářejí na ulici vztahy, které jsou však mnohdy zatížené různými riziky (např. závislostí). I přesto pro ně představují ostatní lidé bez domova společenství, které funguje jako zdroj jistoty a redukuje pocit stresu, úzkosti a deprese. Obvykle se však nevytvářejí trvalejší vztahy, od kterých je očekáváno něco více, než základní pocit většího bezpečí.⁸⁷

V případě, že člověk bez domova pracuje na zlepšení své situace, nutně musí dojít k obměně sociálních kontaktů. Přijetí člověka bez domova do společnosti nebo referenční skupiny, která nežije na ulici, má pozitivní vliv na sebehodnocení. Důležitou roli má i obnovení rodinných vazeb, ale pokud jsou tyto vazby natolik narušené, že je obnovit nelze, hledá si takový člověk zdroj nerizikových sociálních kontaktů jinde. Takové kontakty se mohou objevovat při využívání různých služeb. Sociální kontakty s lidmi mimo ulici jsou podstatné z důvodu, že člověk z ulice dostane rady a informace, které může posléze využít ve svůj prospěch, a také jsou takové rady lépe přijímané, než rady z oficiálních zdrojů pomoci. U některých lidí bez domova může k bodu obratu dojít také ve chvíli, kdy se setkají s Bohem a pomoci v jejich situaci může nově objevená spiritualita.⁸⁸

⁸¹ Srov. KLIMENT, P. a DOČEKAL, V., *Pohled na bezdomovství v České republice*, s. 58.

⁸² Srov. KLIMENT, P., *Dvojitá optika bezdomovství*, s. 37 – 39.

⁸³ VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 278.

⁸⁴ Tamtéž, s. 278.

⁸⁵ Tamtéž, s. 278.

⁸⁶ Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 278 – 279.

⁸⁷ Srov. VÁGNEROVÁ, M., CŠÉMY L. a MAREK J., *Bezdomovectví*, s. 107.

⁸⁸ Srov. tamtéž, s. 281.

Dostupné teorie a empirické studie v českém prostředí chybí, téma sociálních vazeb se sice v literatuře objevuje, bohužel se však spíše než o vědecký rozbor založený na jasné metodologii jedná o intuitivní úvahy plné stereotypů. Vašát se k tématu sociálních vazeb vyjadřuje v tom smyslu, že sociální vztahy a organizace lidí bez domova jsou mnohem komplexnější, než základní dělení na „izolované“ a „skupiny“. Podle nejnovější literatury, kterou Vašát uvádí,⁸⁹ a jeho vlastního výzkumu jsou sociální sítě lidí bez domova naopak velmi husté, a ačkoliv dominantní jsou vazby zejména s přáteli, tak výjimku tvoří ani kontakt s ne-bezdomovci a také rodinou. Sítě podpory mohou mimo jiné také snížit dopady stresových situací na jedince a mohou být startem k získání a udržení bydlení.⁹⁰

1.4.1. Identita člověka bez domova

V závěru této kapitoly se práce zabývá také identitou člověka bez domova, kterou považují za jeden z velmi důležitých faktorů, ovlivňující průběh poskytování sociální práce. „*Identitou je možné rozumět hluboký pocit vlastní totožnosti založený na prožívání vlastní komunity, zahrnuje také hodnoty, jimž jedinec věří a na kterých zakládá smysl svého života, identitou můžeme označit míru ztotožnění se s životními a sociálními rolami.*“⁹¹ Hodnotami Jandourek rozumí ideje, které člověk považuje za žádoucí a správné, v rámci společnosti takové, které společnost považuje za správné.⁹²

Identita člověka souvisí se sociální rolí, kterou člověk ve společnosti zaujímá. Sociální rolí můžeme rozumět souhrn nějakého konkrétního chování, práv a závazků obvyklé pro určitou sociální situaci, ve které se člověk nachází. Pojem „role“ zavedla v roce 1934 sociální psychologie, která odkazovala na myšlenku kooperativního jednání a předpokladu pochopení role druhého. Tyto role mohou být získané či připsané.⁹³

První dny bez domova představují pro člověka obrovský šok, který provází zmatek, způsobený narušením životních jistot. Nastalý stav se snaží před okolím skrývat. Uspokojování potřeb v novém prostředí je výrazně odlišné od toho, na co byl zvyklý. Člověk se nedostává do „bezdomecké role“ ze dne na den, nýbrž dochází k postupnému odpoutání se od majoritní společnosti a k postupné adaptaci na novou roli. Tato role však nemusí vyústit v trvalou adaptaci a její přijetí. Při posuzování tohoto dynamického vývoje lze usuzovat na dva směry, kterými se člověk může vydat. Na počátku této cesty bývá obvykle ztráta domova, který však jedinec chce získat znovu zpět. Na druhém konci cesty je adaptace, tedy přizpůsobení se, na nově vzniklou životní situaci, jež s sebou nese mnohdy velice alternativní metody k získávání obživy a přijetí hodnot bezdomecké komunity. K úplné adaptaci pak dochází, pokud dojde k úplnému odklonu od většinové společnosti, jejích hodnot a od strategií, které obvykle vedou k opětovnému začlenění. U člověka, který se plně přizpůsobil této roli, dochází k přijetí specifických hodnot a strategií jednání, typických pro subkulturu lidí bez domova – tyto hodnoty a strategie se posléze stávají součástí právě oné identity. Pokud se člověk nachází v tomto bodě, může být sporné, nakolik člověk takový svůj život vnímá jako

⁸⁹ Lancione 2017, 2019 Revitalizing the ucanny: Challenging inertia in the struggle against forced evictions. Environment and planning D: Society and space 35 (6) 1012–1032 a Lancione, M. 2019. Weird exoskeletons: Propositional politics and the making of home in underground Bucharest. International Journal of Urban and Regional Research.

⁹⁰ Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomectví v českém městě*, s. 281.

⁹¹ JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 106.

⁹² Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 20.

⁹³ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 197.

strádání, tak jak jej vnímá většinová společnost, a kolik úsilí je schopen a ochoten vyvíjet na vymanění se z takového způsobu života. Takové žití pak skutečně může považovat za stejně hodnotné ve srovnání s žitím zbytku populace.⁹⁴

V rámci nově zažívané identity člověk hledá své místo ve společnosti. Tato sociální identita se projevuje v tom, že jedinec odmítá příslušnost k některým skupinám a k jiným zase inklinuje. Důležitým bodem tohoto vývoje v rámci identity člověka bez domova je okamžik, kdy se přednostně začne vztahovat ke komunitě lidí bez domova místo k lidem, kteří patří k většinové společnosti.⁹⁵

V horizontu několika měsíců či roků si člověk zvykne na postavení a život člověka bez domova. Smíří se se situací, přestává mluvit o změně svého života a návratu k běžným hodnotám či praktikám, které se pojí s většinovou společností. Dochází k vymizení motivace. Nelze zobecnit to, že dlouhodobě exkludovaného člověka není možné reintegrovat a zpátky začlenit, avšak pravděpodobnost zdárné inkluze je velmi malá. Navíc vzniká výrazná bariéra v podobě „nikdy nesplacitelných dluhů“ vzniklých v průběhu života na ulici, ze kterých se takovému člověku nemůže podařit se vymanit.⁹⁶

Identitu člověka lze poměřovat také v kontextu pracovního zapojení ve společnosti. Hodnota práce má téměř existencionální funkci pro identitu člověka. Práce člověku pomáhá nastolit jistý řád dne a také řád kontaktů, které s pracovním zařazením souvisejí. Absence jakékoli práce může být sama o sobě dezintegrujícím faktorem, který posléze navíc posiluje nedostatečné materiální zajištění a strach z budoucnosti, což může vést až k psychosomatickým obtížím.⁹⁷ Nepříznivá situace je tak posilována zacyklením se v kruhu příčin a důsledků spojených s vyčleněním ze společnosti a dochází ke změnám v identitě člověka, už také proto, aby byl akceptován alespoň skupinou lidí, kteří jsou na tom obdobně.

⁹⁴ Srov. KLIMENT, P., *Dvoji optika bezdomovství*, s. 54 – 55.

⁹⁵ Srov. KLIMENT, P., *Dvoji optika bezdomovství*, s. 55.

⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 55.

⁹⁷ Srov. SEKOT, A., *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*, s. 140.

1.4.2. Resilience, její zdroje a vztah k problémům s přizpůsobením se

Faktor resilience neboli psychická odolnost, je v práci zmíněn proto, že v případě lidí bez domova je patrná jistá odtažitost veřejnosti a okolí, tudíž navázání vztahů s lidmi v meritorní společnosti bude pro člověka bez domova určitou problematickou oblastí.

Na definici pojmu resilience neexistuje jednotný pohled. I přesto základní vysvětlení pojmu tkví v tom, že se jedná o schopnost adaptace člověka navzdory rizikům a negativním zážitkům, který jeho život provází. Různí autoři rozlišují různé skupiny resilience – od malého výskytu vývojových defektů navzdory vystavení riziku, přes zachování určitého chování navzdory zažití negativních životních zkušeností, až po úspěšnost člověka nad rámec očekávání. Různé definice však odkazují na schopnost člověka udržovat, navrátit nebo zlepšit své duševní zdraví po závažných životních událostech, označují resilienci za úspěšnou adaptaci na nové životní podmínky po vystavení stresující životní události, a schopnost vyvíjet se normálně po negativních a rizikových okolnostech, které jedince potkaly.⁹⁸

V rámci práce s lidmi bez domova je, na základě souvislosti s příčinami bezdomovectví, zřejmé, že pozadí takového života s sebou nese právě nejruznější negativní zážitky či zkušenosti z minulosti těchto lidí. Zvládnání situace ztráty zaměstnání, bydlení a následného sociálního vyloučení je přirozeně velmi individuální a závislé na mnoha faktorech, jimiž může být nejen osobní odolnost, ale také zázemí a rodinné vztahy člověka, který se ocitl na okraji společnosti.⁹⁹

Jedním ze způsobů, jak je možné resilienci v kontextu práce s lidmi bez domova vnímat, je jako proces, kdy se setkávají rizikové a protektivní faktory a jedincem jsou tyto zpracovávány, využity a dále transformovány, kdy výsledkem je určitý vývoj. Resilienci je možné také vnímat jako osobnostní vlastnost, souhrn faktorů (komplex sociálních a osobnostních faktorů), jako vztahová záležitost nebo jako výsledek. V případě vnímání tohoto fenoménu jako vztahové záležitosti někteří autoři poukazují na to, že by se spíše mělo pracovat s pojmem *self-esteem*, který identitu člověka vztahuje k vzájemnosti s druhými. V tomto pojetí vychází dobrý pocit z toho, jak se k člověku chovají ostatní, nakolik je jedinec mezi ostatními přijímán a nakolik je akceptována jeho autentičnost.¹⁰⁰

V procesu úvah o nástrojích pro řešení situace člověka bez domova můžeme uvažovat také o tom, do jaké míry může sociální pracovník s úrovní resilience pracovat a jak moc je schopen ji ovlivnit, či jí podpořit. Prodeje časopisu NP by mohlo být například využito právě v procesu posilování resilience, tak aby se dařilo překonávat určité období, které je pro daného člověka zdrojem negativních zkušeností.

⁹⁸ Srov. NOVOTNÝ, J. S., *Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících*, s. 11.

⁹⁹ Srov. SEKOT, A., *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*, s. 141.

¹⁰⁰ Srov. NOVOTNÝ, J. S., *Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících*, s. 16 – 19.

1.5. Sociální služby pro lidi bez domova

Česká republika řeší situaci přetrvávajícího bezdomovectví v první řadě právě pomocí sociálních služeb, které jsou v rámci sociální práce a terénní sociální práce zprostředkovávány. Jejich poskytování a druhy jsou definovány zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách v pozdějším znění.¹⁰¹ V obecném měřítku je cílem sociálních služeb snižovat sociální a zdravotní rizika, kterým jsou klienti vystaveni. Jednotlivé organizace se tak snaží pomáhat klientům získávat zkušenosti a dovednosti potřebné k osamostatňování se, nebo přinejmenším alespoň pro setrvání ve stavu, ve kterém se nacházejí, tak aby nedocházelo ke zhoršování dosavadní situace. Ideálním cílem je samozřejmě začlenění do běžného života a co největší samostatnost.

Zákon o sociálních službách¹⁰² stanovuje 3 základní typy sociálních služeb, mezi které patří sociální poradenství, sociální péče a služby sociální prevence. Tyto typy sociálních služeb mohou být poskytovány terénní formou, ambulantní formou, nebo se jedná o služby pobytového charakteru.¹⁰³ Prakticky se jedná o takové služby, které jsou svým charakterem podpůrné, ať už z materiálního hlediska, nebo z hlediska poskytovaných informací, které mohou pomáhat zlepšit situaci člověka bez domova. Jejich funkce spočívá v minimalizaci rizik, která s sebou tento životní styl nese. Další funkcí služeb je motivace klientů ke změně a hledání cesty ze zavedeného nevhodného způsobu života. Kromě těchto dvou funkcí je další funkcí sociálních služeb výcvik k dovednostem, které člověku pomohou obstát v podmínkách běžného života mimo ulici a pomáhají návratu do společnosti.¹⁰⁴

Mezi konkrétní sociální služby můžeme zařadit v souvislosti s řešením problému bezdomovectví zejména:

- **azylové domy** (§ 57) – poskytují po přechodnou dobu pobytové služby lidem v nepříznivé sociální situaci, která je spojena se ztrátou bydlení. V azylových domech je lidem bez jiného ubytování poskytováno kromě možnosti bydlení také možnost přípravy stravy či strava, ale také pomoc při uplatňování oprávněných zájmů a práv těchto lidí, nebo pomoc při obstarávání osobních záležitostí.
Azylová zařízení jsou zároveň takovou formou bydlení, kde dochází k mnoha omezením pravidly a lidé se zde učí, jak se chovat ve společnosti.¹⁰⁵
- **domy na půl cesty** (§ 58) – speciální druh pobytové služby, která se orientuje na lidi do dovršení 26 let věku, nejčastěji přicházejících z ústavních zařízení školského typu, ze zařízení ochranné výchovy a propuštění z věznic. Rozsah poskytovaných služeb závisí na konkrétních potřebách daného jedince – dle ZSS je to poskytování ubytování, zprostředkování nebo pomoc při kontaktu se sociálním prostředím, terapeutické aktivity, asistence při uplatňování práv a legitimních zájmů a osobních záležitostí.¹⁰⁶
- **nízkoprahová denní centra** (§ 61) – jsou služby, které poskytují ambulantní, případně terénní služby pro osoby bez přístřeší, což zahrnuje zejména poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, pomoc s osobní hygienou, poskytnutí stravy nebo

¹⁰¹ Srov. VÁNĚ, J. a KALVAS, F., *Homelessness: probes to excluded environments*, s. 34 – 35.

¹⁰² Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách ve znění platném ke dni 10. 2. 2023 [online].

¹⁰³ Srov. VÁNĚ, J. a KALVAS, F., *Homelessness: probes to excluded environments*, s. 34 – 35.

¹⁰⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L. a MAREK, J., *Bezdomovectví*, s. 290.

¹⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 299.

¹⁰⁶ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách ve znění platném ke dni 31. 12. 2022 [online] § 58.

pomoc při zajištění stravy, pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a obstarávání osobních záležitostí.¹⁰⁷

Nízkoprahové centrum je z faktického hlediska také místem, kde se setkávají lidé bez domova s těmi, kdo žijí mimo komunitu bez domova. Sociální pracovníci a ostatní pracovníci zde mohou mít velký vliv na to, zda se člověku bez domova návrat do společnosti podaří. Pracovníci mohou také v rámci pomoci zprostředkovat nástup do azylového domu, na léčení nebo obnovit rodinné vztahy.¹⁰⁸

- **noclehárny** (§ 63) – jedná se o ambulantní službu pro osoby bez přístřeší, které chtějí využít hygienického zařízení a možnosti přenocování.¹⁰⁹
- **terénní programy** (§ 69) – jsou terénní služby poskytované osobám, které vedou rizikový způsob života nebo jsou tímto způsobem života ohroženy. Takové služby jsou určeny zejména pro uživatele návykových látek, osoby bez přístřeší nebo osoby sociálně vyloučené či sociálním vyloučením ohrožené. Tato služba je poskytována v „terénu“, nebo v přirozeném prostředí a cílem je minimalizace rizik tohoto způsobu života. U této služby je možné, aby byla služba poskytována anonymně.¹¹⁰
- **sociální rehabilitace** (§ 70) – jedná se o soubor činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu těch činností, které jsou nutné pro samostatný život. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb. Služba může být poskytována anonymně. Součástí sociální rehabilitace je pomoc s nácvikem dovedností pro zvládnutí péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění, zprostředkovávání kontaktu se společenským prostředím, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.¹¹¹

¹⁰⁷ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb, o sociálních službách ve znění platném ke dni 31. 12. 2022 [online] § 61.

¹⁰⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L. a MAREK, J., *Bezdomovectví*, s. 291 – 292.

¹⁰⁹ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb, o sociálních službách ve znění platném ke dni 31. 12. 2022 [online] § 63.

¹¹⁰ Srov. tamtéž [online] § 69.

¹¹¹ Srov. tamtéž [online] § 70.

2. NOVÝ PROSTOR JAKO NÁSTROJ POMOCI LIDEM BEZ DOMOVA

Tato kapitola se zabývá již konkrétní sociální službou – tedy organizací Nový Prostor, a stejnojmenným časopisem, který je využíván jako jeden z nástrojů pomoci lidem bez domova. V rámci dalších kapitol se diplomová práce zabývá praktickým využitím a fungováním vybraného projektu a poskytuje náhled na problematiku očima těch, kteří jsou v projektu zapojeni (především) v rámci města Plzně. Prodej časopisu Nový Prostor je pouze dílčím nástrojem v systému komplexní pomoci lidem bez domova, avšak právě na tento nástroj se zaměřuje diplomová práce. Kapitoly obšírněji popisují jak organizaci Nový Prostor, jakožto sociální službu s jejími dalšími výhodami, které prodejci nabízejí, tak historický kontext „novin ulice“ a nakonec již projekt prodeje časopisu NP a praktické využití této metody v rámci sociální práce a cílů, které se snaží naplňovat. Projekt prodeje časopisu se na první pohled jeví zejména jako aktivita sociálního podnikání a je tak specifickou metodou sociální práce, která mimo jiné využívá také ekonomického potenciálu prodeje časopisu NP. Sociální podnikání se v ČR objevuje posledních zhruba 20 let. Jedná se o podnikání, které se ve své podstatě neliší od běžného podnikání, je ale obohaceno o společenský cíl, kterým může být například zaměstnávání osob, které jsou jakkoli znevýhodněné na trhu práce. Sociální podnik musí prokazatelně provozovat aktivity, které prospívají společnosti nebo specifické skupině lidí a zisk z podnikání je primárně určen na rozvoj tohoto podniku.¹¹²

2.1. Organizace Nový Prostor, jeho cíle a poslání

Nový Prostor je po právní stránce zapsaným ústavem, dle registru poskytovatelů sociálních služeb, evidovaným jako sociální služba od 1. 1. 2007.¹¹³ Organizace jako taková však byla založena již v roce 1998, kdy inspirací pro její založení byla funkční koncepce tzv. *Street paper* ze zahraničí, které jsou sdružovány v mezinárodní síti zvané International Network of Street Papers (INSP). Organizace Nový Prostor vydává stejnojmenný časopis, který prodávají lidé v tíživé sociální situaci, zejména lidé bez domova. Tato příležitost je pro ně jednou z možností, jak řešit svou situaci vlastními silami.¹¹⁴ Jak uvádí Vágnerová „*prodej street-paperu slouží jako přechodná adaptační fáze, zejména u těch jedinců, jejichž sociální návyky ještě nejsou tolik zdevastovány*“.¹¹⁵

Nový Prostor, stejně jako jiné sociální služby dle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, na svých webových stránkách definují své vize a poslání. Základní vizí organizace Nový Prostor je „*být respektovanou, důvěryhodnou organizací profesionálů poskytujících bezpečné a podporující zázemí pro akutní pomoc i trvale udržitelný rozvoj osob bez domova a tím napomáhat k ukončení bezdomovectví*“.¹¹⁶

Posláním Nového Prostoru je „*zvyšování šancí na restart a reintegraci osob bez domova do většinové společnosti. Spojují rozdělenou společnost, pomáhají preventivně osobám, které se mohou dostat do nepříznivé sociální situace nebo se v ní již ocitli. Dávají možnost výdělku všem, kteří pracovat chtějí a mohou, ale jinde příležitost nenašli. Vzdělávají osoby bez domova, aby lépe zvládali složité životní*

¹¹² Srov. ŠAFOVÁ, J., *Sociální podniky: Kde se setkává komunita s radostí pro věc*, s. 14.

¹¹³ Srov. MPSV, *Registr sociálních služeb* [online].

¹¹⁴ Srov. NOVÝ PROSTOR, *O nás* [online].

¹¹⁵ VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*, s. 755.

¹¹⁶ NOVÝ PROSTOR, *O nás* [online].

*situace, a pomáhají jim, aby se dostali z bytové nouze a postavili se na vlastní nohy. Realizují sociálně prospěšné projekty“.*¹¹⁷

Podle registru sociálních služeb se jedná o službu sociální rehabilitace, kterážto dle § 70 zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách zaměřuje svoji činnost na to, aby pomáhala osobám rozvíjet jejich schopnosti a dovednosti, aby je vedla k soběstačnosti a návykům potřebných pro sociální začleňování. Mezi základní služby sociální rehabilitace, která je v rámci organizace Nový Prostor poskytována terénní a ambulantní formou, patří nácvik dovedností pro zvládání péče o vlastní osobu, soběstačnost a další činnosti vedoucí k sociálnímu začlenění, zprostředkování kontaktu s okolím, aktivizační činnosti a činnosti vzdělávací a pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí.¹¹⁸

2.2. Projekt prodej časopisu Nový Prostor lidmi bez domova

Nový Prostor je nezávislý časopis se sociálním zaměřením, jehož vydavatelem je nezisková organizace Nový Prostor. První číslo časopisu vyšlo 13. 12. 1999 pod tehdejšími názvem Patron. Členem Mezinárodní organizace pouličních novin je Nový Prostor od roku 2001. Časopis se věnuje tématům společenským, kulturním, ekologickým a lidsko-právním. Navíc nabízí reportáže ze světa a rozhovory se zajímavými osobnostmi. Stabilně se časopis prodává v 8 českých městech – Praha, Brno, Ostrava, Plzeň, Hradec Králové, Olomouc, České Budějovice a Pardubice. Prodejci časopisu jsou lidé bez domova, nebo jsou to lidé v tak tíživé situaci, že jim ztráta bydlení bezprostředně hrozí. Z aktuální ceny 50kč prodejci připadne polovina. Prodejci spolupracují se sociálním pracovníkem organizace Nový Prostor, která jim zároveň poskytuje pomoc s řešením jejich nelehké situace a pomáhá jim navázat sociální kontakty s okolím a vrátit se na trh práce. Aktuálně se dle statistik vydavatele prodá přibližně 19.000 – 20.000 výtisků měsíčně. Na základě dotazníkového šetření bylo zjištěno, že čtenáři jsou zejména z řad ekonomicky aktivních osob s VŠ vzděláním. Z demografického hlediska jsou mezi čtenáři zejména lidé ve věku 26 – 30 a lidé mezi 51 – 60 lety, převážně ženy.¹¹⁹

V průběhu vývoje projektu prodeje časopisu Nový Prostor se k myšlence prodeje časopisu přidružily různé další výhody, které mohou prodejci využívat jako „motivační odměnu“ – jsou jimi například tzv. *oběd pro dalšího* nebo zlevněné jízdné v MHD (Praha). V roce 2018 byl také spuštěn Bonus klub, který v praxi znamená, že na webových stránkách projektu Nový Prostor existuje databáze poctivých prodejců, kterým lidé mohou přispívat na konkrétní přání – může to být příspěvek na bydlení, příspěvek na domácí spotřebiče, na mobilní telefon, vzdělávací kurzy apod.¹²⁰

¹¹⁷ NOVÝ PROSTOR, *O nás* [online].

¹¹⁸ Srov. Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách ve znění platném ke dni 31. 12. 2022 [online].

¹¹⁹ Srov. NOVÝ PROSTOR, *Inzerce* [online].

¹²⁰ Srov. NOVÝ PROSTOR, *O nás* [online].

2.2.1. Historie

Vůbec první street paper se začínaly prodávat v Londýně již v 19. století, kde první tituly začala vydávat Armáda spásy. Tehdy se jednalo spíše o alternativní publikační činnost. Původní časopis *War Cry* prodávali nejen vojáci Armády spásy, ale také občané městské chudiny. Koncem 80. let 20. století se vlivem rostoucího počtu lidí bez domova v USA opět objevuje myšlenka pouličního prodeje časopisu. V roce 1989 se v New Yorku a San Franciscu objevují časopisy *Street News* a *Street Sheet*, kteréžto mají za cíl nejen zajistit základní finanční prostředky pro lidi bez domova, ale také napravit médií podporovaný obraz člověka bez domova jako líného a na drogách či alkoholu závislého člověka s kriminálním životem. Úspěch těchto dvou streetpaperů vedlo k rozšíření této myšlenky do dalších zemí. Dle odhadů četlo v roce 2008 streetpaper 32 milionů lidí a podpořeno bylo na čtvrt milionu prodejců, žijících v tíživé životní situaci.

Organizace Nový Prostor začala první měsíčník prodávat v roce 1999 ještě pod názvem Patron. Název byl po dvou letech změněn na Nový Prostor. Již v roce 2000 vznikl z řad prodejců divadelní soubor Ježek a čížek, který se angažoval na malých divadelních scénách a festivalech. V roce 2003 získává projekt cenu Výboru dobré vůle Nadace Olgy Havlové za vynikající realizaci. Časopis se nadále zabývá tématy lidských práv, ekologie, sociálního vyloučení a kultury. V roce 2007 je Nový Prostor registrován jako sociální služba sociální rehabilitace. V roce 2012 se vydavatelství povedla spolupráce s významným návrhářem Pavlem Jevulou, a výsledkem této spolupráce bylo nejen oblečení pro prodejce, ale také zážitek v podobě spolupráce na tomto vydání časopisu. V roce 2014 se povedlo zařídit kurzy počítačové gramotnosti, hledání práce a mezilidské komunikaci. V roce 2016 expanduje Nový Prostor také na sociální síť facebook, kde je možné sdílet také společně natočená videa, ve kterých se prodejci mohou angažovat. V roce 2018 byl na webových stránkách Nového Prostoru založen Bonus klub pro prodejce, který umožňuje čtenářům přispívat poctivým prodejcům také na konkrétní přání.¹²¹

2.2.2. Koncepce projektu prodej časopisu Nový prostor

Projekt časopisu Nový Prostor je nástroj inspirovaný prodejem tzv. *street paperu* v zahraničí. Prodej street paperu je součástí sociálního podnikání, a je též vnímán jako něco, co patří do tzv. *sociální ekonomiky* – sociální ekonomika je pojem, který lze charakterizovat jako aktivity „*uskutečňované subjekty sociální ekonomiky, které mají za cíl zvýšit zaměstnanost v místních podmínkách anebo uspokojit další potřeby a cíle komunity v oblasti ekonomického, sociálního, kulturního a environmentálního rozvoje*“.¹²²

Prodávání časopisu NP patří také do konceptu tzv. *ekonomiky ulice*. Je to pojem, který charakterizuje činnosti (nejčastěji lidí bez domova), vedoucí k získání finančních prostředků a takových materiálních statků, které již umožňují přežití a obvykle jsou ve většinové společnosti snadno dostupné.¹²³ O ekonomice ulice poměrně obsáhle píše ve své knize *Na jedné lodi* Petr Vašát.

¹²¹ Srov. ŠTĚPÁNEK, J., YELLEN J. a VESELÁ, M., *Nový Prostor - 20 let spolu*, s. 2 – 3.

¹²² MPSV, *České sociální podnikání*. [online].

¹²³ Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 26 – 38.

Prodej časopisu není pouze o tom, že si konkrétní prodejce přivydělá nějaké finance, a tak dostává příležitost zlepšovat svoji finanční situaci, ale jak je možné zjistit, má několik dalších přidružených vizí, které se snaží naplňovat. Projekt je spojením čtyř hlavních složek – redakce, prodejců, čtenářů a sociálních pracovníků.¹²⁴

Při hledání co nejúčinnějšího systému sociální práce v rámci projektu prodeje časopisu NP dospěli pracovníci k tomu, že neoptimálnějším konceptem bude rozvoj klíčových kompetencí prodejců, což jsou takové schopnosti, které lidé potřebují mít, aby se ve společnosti udrželi a dařilo se jim. Podle tohoto konceptu si každý může dobrovolně najít takovou kompetenci, o které dříve ani nepřemýšlel a začít na ní pracovat. V rámci projektu pak vznikaly další aktivity, které pomáhaly prodejcům se zapojovat a projevovat své schopnosti – prodejci si volili ze svých řad své zástupce, kteří tvořili vládu tzv. *MAT*, která komunikovala požadavky a přání vedení, dále vznikl týdeník *Nová Bouda*, kde si svoji publikační činnost mohl vyzkoušet každý prodejce, a která plnila zároveň společenskou funkci – kromě zábavy v ní byly rubriky zaměřené na aktuální problémy, brigády, volební programy atd. Kromě Nové Boudy vznikla také interní televize zvaná *TV naex*, určená pro terapeutické účely. Dalším motivačním programem byla možnost nákupu v interním obchodě za *KUPóny*, získané za nejrůznější pomoc v rámci aktivit pořádaných Novým Prostorem, a to včetně odměn za prodané časopisy a za příspěvky do časopisu *Nová Bouda*. Tyto dílčí aktivity projektu byly „tréninkovým hřištěm“, kde nikomu nehrozil bankrot nebo vězení. Naopak takové aktivity podporovaly vlastní iniciativu a zapojení se. Schopnosti nabyté v rámci tohoto interního systému prodejci potom zúročili ve chvíli, kdy se ucházeli o zaměstnání – jejich komunikační dovednosti, schopnost argumentovat, flexibilita již byly tímto systémem prověřeny a takový člověk si mohl více věřit. Tento koncept je v současné době velmi zúžen, byl omezen z důvodu nedostatečného financování dotacemi.¹²⁵ V historii Nového Prostoru se objevovaly také soutěže typu tandemového focení (kreativní dvouhodinové focení čtenáře a prodejce na předem vylosované téma), rozhovory s VIP osobnostmi, se kterými se někomu z prodejců podařilo seznámit nebo *Homeless World Cup*.¹²⁶ Bohužel jak bylo zjištěno pohovorem s prodejci v Plzni a také z rozhovoru se sociálním pracovníkem Nového Prostoru v Plzni, tyto aktivity v současné době v rámci většiny měst nefungují, centralizují se zejména do hlavního města Praha, kde mají potenciál uplatnění.¹²⁷

¹²⁴ Srov. ŠTĚPÁNEK, J., YELLEN J. a VESELÁ, M., *Nový Prostor - 20 let spolu*, s. 26 – 29.

¹²⁵ Srov. tamtéž, s. 26 – 29.

¹²⁶ Srov. tamtéž, s. 29 – 35.

¹²⁷ Srov. Příloha II. - *Přepis rozhovoru s prodejcem č. 2*.

2.2.3. Prodejci a prodejní místa, kodex prodejce

Prodejci Nového Prostoru jsou lidé, kteří se ocitli v tak obtížné sociální situaci, že jsou sice obvykle bez domova, bez majetku a mnohdy také bez dokladů, ale zároveň mají vůli svou situaci řešit legální cestou a hledají možnost přivýdělku k pokrytí svých základních potřeb. Jejich příběhy jsou různé, od těžko uvěřitelných souher náhod, přes úrazy až po podnikatelské krachy. K prodeji časopisu Nový prostor se může registrovat každý, kdo dosáhl minimálně šestnácti let a má občanský průkaz nebo alespoň náhradní doklad totožnosti.¹²⁸

Prodejci je při registraci vystaven průkaz prodejce časopisu Nový Prostor, a je mu přiděleno prodejní místo, na kterém bude k zastížení. Budoucí prodejce je při registraci seznámen s kodexem prodejce a pravidly správného pouličního prodeje a interními předpisy organizace.¹²⁹ Z počátku vyrazí nový prodejce s pracovně zkušenějším kolegou do terénu. Učí se prodejní techniky a také to, jak vhodně komunikovat se zákazníky. První tři výtisky časopisu Nový Prostor dostává nový prodejce zdarma, další si nakupuje za polovinu prodejní ceny. Aktuální cena časopisu je pro prodejce 25 Kč, a následně prodejce časopis prodává za částku 50 Kč. Nový prodejce má čtrnáct dní na to, aby si rozmyslel, zda mu spolupráce vyhovuje a zda mu prodej jde. Pokud některý prodejce opakovaně porušuje pravidla, je možné ukončit spolupráci na základě interního předpisu *Postup při porušování pravidel*.¹³⁰

Kodex prodejce

1. *„Budu prodávat s prodejní vestou NP (toto neplatí pro nováčky, kteří jsou opatřeni páskou „JSEM V ZÁCVIKU“), dále s platným průkazem opatřeným registračním číslem a mou fotografií, který budu při prodeji nosit na viditelném místě.*
2. *Budu prodávat pouze na svém přiděleném prodejním místě uvedeném na kuponu průkazky. Budu prodávat časopisy pouze s číslem, které mám přidělené a uvedené na své průkazce.*
3. *Nebudu vědomě prodávat časopisy neregistrovaným prodejcům nebo je jinak podporovat.*
4. *Nebudu prodávat jiné zboží nebo časopisy současně s časopisem Nový Prostor.*
5. *Nebudu páchat kriminální nebo přestupkovou činnost, pokud jsem viditelně označen průkazem prodejce nebo mám-li s sebou časopisy.*
6. *Budu dodržovat zásady správného prodeje, abych nepoškodil ostatní prodejce nebo dobré jméno časopisu a organizace: nekouřit, nežebrat, nezdržovat, nebýt po dobu prodeje pod vlivem drog nebo alkoholu, správně a poctivě vracet peníze, nenadávat či vyhrožovat.*
7. *Budu dodržovat dobré vztahy se zaměstnanci organizace. Nebudu obtěžovat ostatní prodejce časopisu Nový Prostor a vyvolávat konflikty.“¹³¹*

¹²⁸ Srov. NOVÝ PROSTOR, *Prodejci a prodejní místa* [online].

¹²⁹ Srov. tamtéž.

¹³⁰ Srov. tamtéž.

¹³¹ Tamtéž [online].

2.3. Projekt prodej časopisu Nový Prostor z pohledu zapojených

Jak je uváděno přímo v časopise Nový Prostor, poslední odhady evidují téměř 70.000 lidí bez domova. Tito lidé shánějí peníze na svoji obživu různými způsoby. Počínaje prací na černo, sběrem druhotných surovin a jejich následným prodejem, žebráním, nebo také pouhým pobíráním dávek hmotné nouze. Prodej časopisu Nový Prostor je důstojný způsob vydělání peněz na zajištění základních životních potřeb. Časopis je postaven na bázi absolutní dostupnosti, kdy i přesto, že všechny jiné možnosti selžou, Nový Prostor nabízí okamžitý finanční výdělek a pomoc s řešením jinak neřešitelné finanční situace.¹³²

Vzhledem k tomu, že se práce snaží reflektovat konkrétní nástroj v sociální práci, byla jako doplňující metoda zvolena metoda sběru dat přímo v terénu od lidí, kteří časopis prodávají, nebo mají k tomuto tématu vazbu. V následujících kapitolách jsou zachyceny poznatky a názory od prodejců samotných, a od pracovníků, kteří se věnují sociální práci s lidmi bez domova, a od pracovníka projektu Nového Prostoru v Plzni. Získání dat proběhlo formou polostrukturovaných rozhovorů s prodejci, kteří v současné době prodávají časopis Nový Prostor.

Vzhledem k velmi malému počtu lidí, kteří aktuálně prodávají časopis v Plzni, jsou v následujících kapitolách kromě rozhovorů s prodejci také poznatky získané na základě rozhovoru s ředitelkou Nového Prostoru, paní Dášou Kocmánkovou, v rámci vydání publikace *Nový Prostor 20 let spolu*, a postřehy z rozhovorů s prodejci, které byly vydány v některých číslech časopisu Nový Prostor.

2.3.1. Pohled očima pracovníků organizace Nový Prostor

Ředitelka Nového Prostoru, paní Dáša Kocmánková, ve svém rozhovoru pro vydání publikace *Nový Prostor 20 let spolu* uvedla, že pro mnoho prodejců není zapojení v projektu pouze o prodeji časopisu. Dle ní je evidentní, že mezi prodejci a čtenáři vznikají určité vztahy, které nejsou jen o nákupu časopisu, nýbrž také o další pomoci prodejcům, mnohdy také nemateriální (právní zastoupení, pomoc s doprovodem k lékaři apod.). Podle jejího názoru čtenáře „baví, že prodejci jsou motivováni a chtějí se sebou něco dělat“.¹³³ Tyto sociální vazby prodejců a čtenářů vidí jako zdroj pomoci, který je v sociální práci nenahraditelný. Dle konceptu prodeje časopisu, tak jak je míněný, se prodejci učí při prodeji časopisu komunikovat, učí se trpělivosti, spolehlivosti, flexibilitě, ale i to, aby se o sebe lépe starali, udržovali řád dne a tak nabyli jistot a začali postupně dávat svému životu nějakou strukturu. Zároveň však poukazuje na to, že ne všichni prodejci službu využívají pro zlepšení svých životních podmínek. U některých je patrné, že vydělané finance používají na prohlubování patologického chování, a to není dobře ani pro prodávající ani pro službu samotnou. Pokud prodejce z vydělaných peněz po pracovní době koupí krabicové víno a popíjí na zastávce a vidí ho tam čtenář, může to mít potom negativní dopad na vnímání také ostatních prodejců. Organizace Nový Prostor pro zapojené prodávající uspořádal také dva pobytové tábory, na kterých se prodejci seznámili mezi sebou, a byl to pro ně čas naplněný nejen lamentováním, ale především společnou prací na uspořádání tábora, na stanovení vzájemných pravidel, hospodaření a starání se o prostředí kolem sebe. Pro organizaci byla taková zkušenost zdrojem cenných informací o tom, kam dál posunout sociální práci v rámci tohoto projektu – tedy z toho vyplynulo, jak velmi

¹³² Srov. NOVÝ PROSTOR, *Jak funguje Nový Prostor* In Nový Prostor: Komunity, s. 3.

¹³³ ŠTĚPÁNEK, J., YELLEN J. a VESELÁ, M., *Nový Prostor - 20 let spolu*, s. 11.

důležité jsou pro tyto lidi kontakty a sociální vazby a kam lze rozvinout denní kontakt se čtenáři časopisu.¹³⁴

Streetworker Jakub Chudomel, který pracuje pro Nový Prostor od roku 2000, jako podstatnou a nejdůležitější část celého projektu vidí „distribuci“, tedy prodejce. Nevnímá prodejce jako náhradu za trafikový stánek, nebo jako někoho, kdo prodává „odpusťky“, kterými si čtenář zahojí ego, ale jako někoho, kdo vchází do sociálních vztahů se zákazníky. Vidí v tom příležitost, kdy prodejce může někomu, kdo o to projeví zájem, autenticky vyprávět svůj příběh a dostat také zpětnou vazbu od někoho z většinové společnosti. Poukazuje také na to, že časopis je naplněn tématy, která jsou s životem na ulici často provázané, a tím pádem je zprostředkováno sdělení většinové společnosti, která se o tomto tématu může přirozeně něco dozvídat a zajímat se o život prodejců nebo obecně lidí bez domova. Kromě toho se dotýká také vztahu čtenářů k celému konceptu Nového Prostoru, kdy čtenáři dali svojí podporou v dobách krize projektu jasně najevo, že jim na pokračování záleží.¹³⁵

Z rozhovoru s pracovníkem NP v Plzni¹³⁶ je evidentní, že v posledních letech lze u projektu pozorovat spíše sestupnou tendenci, a to nejen počtu prodaných časopisů, ale také zájmu o tuto výdělečnou činnost. Dle jeho názoru je zde několik faktorů, které ovlivňují dynamiku tohoto projektu. Obecně je ve společnosti mnohem menší zájem o tištěné publikace a také lidé celkově mnohem méně čtou. Na straně zájemců o prodej je problém s tím, že nejsou dostatečně motivováni k tomu vydržet prodávat i přes počáteční neúspěch. V období 5/2021 – 12/2022 byli v Plzni dva stabilní prodejci. Dodává k tomu, že za čtrnáct let jeho působení se navíc změnila cílová skupina, která se do projektu hlásí. Původní myšlenka, že je to časopis, který prodávají lidé bez přístřeší, se vlivem okolností změnila. Nyní časopis prodávají běžně také lidé, kteří ubytování mají, ale jsou v podstatě ztrátou bydlení přímo ohroženi, neboť mají žádné nebo minimální legální příjmy. Stále však vnímá potenciál projektu v tom, že nabízí „alternativu a možnost zapojení se do určité pracovní činnosti (...)“¹³⁷, a avizuje, že pokud klienti chtějí, oni jim mohou dát tento *bonus*, aby hned od začátku měli šanci si najít pracovní uplatnění a zapojit se do pracovního procesu.¹³⁸

Zpočátku byl dle svých slov sociální pracovník NP Plzeň překvapený, že o prodej časopisu je takový zájem. Hovořil o letech před rokem 2013, 2014, kdy se dle jeho slov jednalo o desítky prodejců, kteří byli schopni si zajistit „*polovinu až tři čtvrtiny příjmu, který potřebovali, tím prodejem (...)*“.¹³⁹ Zároveň však v této souvislosti uváděl, že u prodejců je patrné, že trpělivost a motivovanost klesá velmi rychle, a ačkoliv se organizace snaží zajistit nějaké benefity spojené s prodejem časopisu, tak je jich minimum. I když má dle pracovníka Nového Prostoru projekt tuto spíše sestupnou tendenci, považuje za důležité posláni udržovat u prodejců pracovní návyky, učit je trpělivosti a motivovat je tím, že si sami zajistí část příjmu, který ke svému živobytí potřebují. Dalším paradoxem tohoto nástroje je to, že prakticky čím více prodejců bude, tím menší výdělky jednotliví prodejci mají.¹⁴⁰ Navíc se v období 3/2020 – 9/2022 rapidně snížily prodeje kvůli pandemii Covid-19.¹⁴¹

¹³⁴ Srov. ŠTĚPÁNEK, J., YELLEN J. a VESELÁ, M., *Nový Prostor - 20 let spolu*, s. 11 – 22.

¹³⁵ Srov. *tamtéž*, s. 111 – 112.

¹³⁶ Srov. Příloha III. – *Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň*.

¹³⁷ *Tamtéž*.

¹³⁸ Srov. *tamtéž*.

¹³⁹ *Tamtéž*.

¹⁴⁰ Srov. Příloha III. – *Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň*.

¹⁴¹ Dne 11. března 2020 WHO prohlásila šíření koronaviru za pandemii. Srov. NZIP *Covid-19* [online].

Na dotaz, jaké vztahy mezi sebou prodejci mají, sociální pracovník NP sděluje, že to vnímá tak, že se prodejci sice znají, ale nevšímají si jeden druhého. Žádné konfliktní, ale naopak ani nijak pomáhající tendence u nich nevidí. Také většinová společnost si obvykle prodejců více nevšímá, někdo si časopis koupí, někdo naopak má nepříliš lichotivé poznámky např. „*ty nemakáš a jdi si vydělávat*“. Dle jeho slov se nesetkal s nějakým vyloženě negativním pohledem na prodejce. Takový pohled by považoval za projev určitého extremismu, protože dle jeho mínění, pokud se člověk opravdu zamyslí nad tím, co takový prodejce dělá, tak by to měl vnímat spíše pozitivně. Uváděl také příklad paní, která do poslední chvíle svého života časopis prodávala, a lidé jí koupí časopisu rádi podporovali. Tento trend tzv. *skalních kupujících* ukazuje na to, že veřejnost těmito lidem spíše chce pomoci a jejich snahu oceňuje nákupem časopisu. Ojedinele se stane, že někdo ze čtenářů pomůže prodejci získat pracovní místo, častěji prodejcům věnují spropitné nebo dají peníze za časopis, který si posléze nevezmou, ale nechají ho prodejci. Bohužel jako negativní je považováno veřejností obecně to, že kolem prodejců mají tendenci se seskupovat lidé, kteří jsou zjevnými bezdomovci a nechovají se slušně.

Zajímavým poznatkem je, že v momentě, kdy prodejce má příjmy z dávek hmotné nouze, tak je mu částka hmotné nouze krácena o poměrně vysokou část vydělaných peněz. Vzniká zde moment, kdy někdo, kdo nemá příjmy vůbec žádné a dostane dávky hmotné nouze, má bez jakékoli snahy pouze o pár stokorun méně, než prodejce, který stojí každý den několik hodin venku a snaží si přivydělat prodejem časopisu. Pracovník Nového Prostoru to považuje za „*nespravedlivé*“, ačkoliv názorově stojí za tím, že tato forma pomoci je postavena zejména na nemateriálních výhodách, které již byly výše popsány, a navíc se jedná o možnost, která je otevřená i lidem, kteří mají záznam v rejstříku trestů, a kteří by neměli možnost nastoupit do běžného zaměstnání. Na příkladu člověka, který má problém s alkoholem, uvádí, že „*(...) tam hrají roli dvě věci... nechci, aby do toho úplně spadnul, aby skončil venku bez příjmu (...) a i když je ta hygiena špatná, tak aby měl nějaký návyky, a aby se směřoval trochu k tomu zaměstnání (...)*“.¹⁴² U jiného prodejce zase uvádí, že ten víceméně spoléhá na pravidelný příjem své manželky, která bere invalidní důchod, ale neuvědomuje si, že tu paní taky třeba dlouho nebude, a on pak skončí bez prostředků. Pracovník Nového Prostrou v tu chvíli považuje byť i minimální příjem z prodejů jako základ pravidelného příjmu tohoto člověka, který i v případě nenadálé události může z toho určitým způsobem čerpat a neskončit ze dne na den na ulici, ačkoliv své základní věci aktivně neřeší a nemá tedy vyřízené ani dávky hmotné nouze. Dále k tomu uvádí, že navíc prodejce, který je schopen si aspoň po většinu část roku udržet bydlení, byť i pouze ubytovnu, tak má větší šance v rámci prodeje, protože mu ubytovna poskytuje jisté stabilní zázemí, a navíc je mu motivací k tomu se prodeji skutečně věnovat. Zároveň je zapojení se do projektu Nový Prostor hodnoceno pracovníky Charitních služeb jako plnění určitého individuálního plánu, kdy většina klientů tam má právě zajištění si legálního příjmu. K upřednostnění prodejců v rámci poskytování služeb Charity (zejména noclehárny) nedochází, protože by to bylo v rozporu s pravidly poskytování služeb této služby.¹⁴³

Jako zásadní nemateriální výhodu prodávání pak uvádí kontakt s lidmi: „*(...) ten pán starší, mi říkal, že jeho manželka není fyzicky ani psychicky v pořádku, jo tudíž jeho pozvedne i to, že se dostane mezi normální lidi. A že, ty lidi se dostávají do situace, kdy*

¹⁴² Příloha III. – Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň.

¹⁴³ Srov. tamtéž.

něco dělají a kdy už prostě do té společnosti patří a nejsou vyčleněny“.¹⁴⁴ A zároveň potvrzuje to, že sami prodejci vnímají také to, že nepatří mezi ty, co pouze žebrají a nedokážou se o sebe postarat. Na projekt pohlíží jako na příležitost ve chvíli, kdy se člověk potřebuje odrazit a směřovat se směrem k zaměstnání.¹⁴⁵

U současných prodejců vidí prospěšnost projektu prodeje časopisu právě v tom, že je dělí od naprostého propadu, kdy u jednoho by to mohl být absolutní propad osobnosti pod vlivem častého požívání alkoholu a u druhého propad finanční v případě, že by jeho přítelkyně, se kterou žije na ubytovně, zemřela. Sám přiznává, že to není příliš *reprezentativní* (myšleno po stránce prospěšnosti tohoto projektu) a navíc dodává, že po stránce finanční to hodnotí tak, že se to „*nevyplatí*“, ale pro prodejce je tento způsob nějak přijatelný a pomáhá jim právě ve zmiňované nemateriální rovině.¹⁴⁶

2.3.2. Pohled očima prodejců časopisu

V úvodu psaní diplomové práce vznikla aspirace udělat kvalitativní sondu, která by více ozřejmila pozitiva a negativa překládaného nástroje z pohledu prodejců, ale vzhledem k tomu, že z původních pěti prodejců (období 5/2021) klesl poměrně záhy počet prodejců na dva aktivní prodejce, byl tento záměr uskutečněn pouze v tomto možném rozsahu, který nyní slouží spíše k dokreslení toho, co bylo zjištěno v rámci studia dostupné literatury.

I přesto, že byly provedeny pouze dva rozhovory, daly se v těchto rozhovorech vyzorovat opakující se motivy, které prodejce k této aktivitě vedly a které zároveň korespondovaly s tím, co sděloval pracovník Nového Prostoru. Kromě těchto poznatků, které níže rozvádím, se v publikaci *Nový Prostor 20 let spolu* vyjadřuje k motivaci zkusit si na nějaký čas tuto práci jeden ze čtenářů, který je běžně zaměstnaný. Jeho motivací bylo to, že chtěl „*zjistit, na čem stojí lidskost, které hodnoty jsou pro život skutečně důležité a které jsou pouze uměle vytvořené*“.¹⁴⁷

Rozhovor s prvním prodejcem

První z prodejců hned v úvodu rozhovoru, ještě než by byl na cokoli tazán, tak uváděl, že bývá celý den prakticky sám a je „*(...) rád, že si má aspoň s kým popovídat*“.¹⁴⁸ V průběhu rozhovoru několikrát doslova řekl, že „*(...) samota, to ubíjí, protože víte co, když potom máte sedět někde v parku a koukat na vodu, jo, tak vás to třeba taky ubíjí. Já jsem byl zvyklej víceméně na společnost*“.¹⁴⁹ Kromě finanční stránky prodeje, jak vyplynulo z rozhovoru, mu jde především o kontakt s dalšími lidmi.¹⁵⁰

V současné době prodává časopis Nový Prostor podruhé, poprvé jej prodával nějakou dobu do chvíle, než si našel zaměstnání jako údržbář. O této možnosti se dozvěděl od kamaráda, také prodejce, a hlavní přínos viděl v tom, že nebude finančně „*na nule*“, a naopak si slušným způsobem vydělá vlastní peníze. Odmítá připustit, že by chodil po lidech a „*žebřal*“ drobné, tak jako je tomu často na exponovaných místech v Plzni. Zdůrazňoval, že jeho hlavním očekáváním bylo to, že „*(...) si budu připadat*

¹⁴⁴ Příloha III. - Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň.

¹⁴⁵ Srov. tamtéž.

¹⁴⁶ Srov. tamtéž.

¹⁴⁷ ŠTĚPÁNEK, J., YELLEN J. a VESELÁ, M., *Nový Prostor - 20 let spolu*, s. 69.

¹⁴⁸ Příloha I. - Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1.

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Srov. Příloha I. - Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1.

aspoň trochu jako člověk, a (...) že mě lidi nebudou odsuzovat jako ty lidi, co sedí po lavičkách a když vidí někoho projít, tak za ním okamžitě vyběhnou a hned „prosim vás nemáte nějaký drobný“ (...) Že mi to zachovalo takovou tu aspoň trošku důstojnost. (...)“ Uváděl doslova: „Já vím, že to třeba není taková důstojnost, jako by měla být, ale aspoň trochu, že mám to. Že se budu aspoň pokoušet snažit se o sebe postarat, takže asi takhle tím způsobem jsem s tím začal.“¹⁵¹ K tomu navíc dodával, že „není stavěnej“ na to celé odpoledne chodit a požadovat od lidí drobné, cigarety apod. Cení si toho, že si peníze vydělá sám.¹⁵²

S ostatními prodejci mají běžné vztahy, obvykle si jeden druhého nevšímají, ale když je potřeba, přenechají si časopisy, aby prodej mohl pokračovat, pokud jeden má víc a druhý nic a nemá možnost si dojít pro nové. Vnímá to jako projev kolegiality. Prodej časopisu bere jako své zaměstnání, nebo jak uvádí, jako obchod, který si sám organizuje. Pochvaluje si navíc to, že nemusí být na prodejním místě přesně na daný čas, i když ví, že jsou daná určitá pravidla, tak v tomto ohledu je snadná dostupnost tohoto projektu. Zároveň z rozhovoru bylo patrné, že při organizaci prodeje časopisů se snaží si plánovat, kolik časopisů bude potřebovat, kolik si může dovolit utratit peněz, aby mu stále zbylo na další nákup časopisů. Svůj pokrok od doby, kdy začal časopis prodávat, hodnotí tak, že od úplné zakříknutosti došel k tomu, že to bere spíše jako rutinní záležitost a jako svoji práci a s kupujícími zcela běžně komunikuje.¹⁵³ V současnosti má již některé stálé zákazníky, kteří si s ním povídají, za což je rád a upřímně to oceňuje, protože „*mu líp uteče čas (...) a pozvedne mu to náladu*“.¹⁵⁴

Jako nejtěžší na prodávání vidí právě podmínky nevládného počasí, které ovlivňují prodej a zároveň jsou pro prodejce unavující. Domnívá se, že by prodeji pomohlo třeba to, že by časopisy byly dva a kupující by si mohl vybrat nebo třeba koupit najednou dva různé časopisy a tím by se výdělek znásobil.¹⁵⁵ Co se týče reakcí okolí, tak uvádí, že „(...) devadesát procent projde kolem a nevšimne si mě, pak je tak deset procent, že ke mně přijdou, koupí si časopis, a ještě třeba se mnou promluví a řeknou mi třeba, vás si vážím, že se snažíte“.¹⁵⁶ Takové hodnocení je pro něj potěšující, což sám uznává. Bohužel ale měl také několik negativních zkušeností, respektive několik incidentů s lidmi, které nazývá „*smažky*“. Stejně tak, jak to vnímá pracovník Nového Prostoru, tak i prodejce uvedl, že se jednalo spíš o lidi, od kterých se sám distancuje a odmítá jejich přítomnost. Tyto situace řeší tak, že takové lidi ignoruje, aby konflikt neprohluboval. Na dotaz, jak na toto zaměstnání pohlíží jeho přátelé, předně uvedl, že nemá opravdu dobré přátele, na které by se mohl spolehnout a i ti, které řadí mezi známé, tak údajně spíš „*koukají závistivě*“. Rodinu prodejce nemá.¹⁵⁷

Několikrát během rozhovoru prodejce zmiňuje to, že on nechce být jako ti, kdo jen „žebrají“ a že se chce postavit na vlastní nohy. Vnímá prodej časopisu jako své zaměstnání. Při rozhovoru na téma, jak to má s dávkami hmotné nouze, na které by jistě měl nárok, uvedl, že několikrát vyplňoval formuláře potřebné pro podání žádosti o příspěvek na živobytí na ÚP ČR, ale několikrát mu byly vráceny, a to i přesto, že je s ním vyplňoval sociální pracovník Charity. Ve chvíli, kdy zjistil, že by pro posuzování dávků zjišťovali a ověřovali skrze policejní orgány, zda skutečně bydlí v lese v altánku,

¹⁵¹ Příloha I. – Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1.

¹⁵² Srov. tamtéž.

¹⁵³ Srov. tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Srov. tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Srov. tamtéž.

na tento potencionální nárok rezignoval, protože jak uvedl „(...) o to nestojím, aby mi tam v noci někdo třeba pětkrát šestkrát za tejdén chodil otravovat, kontrolovat, o to nestojím“.¹⁵⁸

Žádné další výhody kromě výše uváděných prodejce neuvedl, vyjma drobné materiální podpory ve formě rukavic na zimu. Pro něj je prodej časopisu možnost mít peníze hned a nečekat na výplatu. Při úvahách nad získáním zaměstnání opět uvažoval v té rovině, že základní podmínkou získané práce musí být to, že bude mít možnost si brát výplatu zálohově. Jak uvádí, tak prodejem si vydělá přibližně kolem 3.000 Kč měsíčně, což mu stačí na jídlo.¹⁵⁹

Prodejce během rozhovoru zmínil i to, že pracovník Nového Prostoru neví, jak prakticky prodej probíhá přímo na ulici, i když kladně hodnotil jeho přístup, co se týče toho, že zařídí časopisy a pomůže mu třeba právě sociálním poradenstvím. Na druhou stranu se velmi negativně vyjadřoval k přístupu ÚP ČR, kde cítil odmítání. Závěrem sděloval „(...) podívejte se, za celou tu dobu, co jsem to prodával, když to spočítám dohromady, tak je to nějakých pět let, jste vy vlastně první, která se jako vlastně začala zajímat, jak to vlastně funguje nebo takhle“.¹⁶⁰ Je možné to vnímat tak, že stále ještě může mít prodej časopisu nějaké rezervy, o kterých ví prodejci, ale bohužel nejsou v tomto směru dotazováni¹⁶¹, nebo neprobíhá reflexe a posun v praktickém uchopení tohoto projektu, ačkoliv faktory, ovlivňující celkovou úspěšnost se s postupem doby mění.

Rozhovor s druhým prodejcem

Druhý prodejce není osobou vyloženě bez přístřeší, žije se svojí partnerkou na ubytovně. Zcela bez přístřeší se ocitl pouze jednou v životě, a to na 14 dní. I tak jej lze vyhodnotit jako člověka, který je ztrátou bydlení bezprostředně ohrožen.¹⁶²

O prodeji časopisu se dozvěděl od souseda z ubytovny a nyní prodává již čtvrtým rokem. Jako prvotní motivaci uvedl, že to bral jako „jedinej výdělek, protože do práce ho nikam nevzali“. Jak sám uvedl, příčinou je jeho špatný zdravotní stav, kdy mu lékařka nepotvrdí zdravotní prohlídku do zaměstnání. Zpočátku očekával, že si prodejem vydělá „aspoň na chleba“. On sám nemá příjmy žádné a s jeho partnerkou hospodaří z invalidního důchodu, který paní pobírá. Dříve pracoval jako prodejce v pouťovém stánku a prodávání bere jako samozřejmost a nevadí mu to.¹⁶³

Co se týče hodnocení možností, které v rámci prodeje má, tak aktivně přistupoval k výběru místa, když vyhodnotil, že prvotní místo není pro něj výdělečné, požádal o změnu a bylo mu vyhověno. Také co se týče kooperace s dalšími prodejci, shodují se oba prodejci v tom, že když jeden má časopisy a druhý už je má prodané, tak si vypomůžou, jeden druhému časopisy prodá. Prodávání vnímá jako své zaměstnání, které si může časově organizovat tak, jak potřebuje. Necítí se v tomto ohledu být nijak kontrolován. Na druhé straně negativně hodnotí podmínky, ve kterých se pracuje. Stejně jako první prodejce, tak i tento muž špatně snáší déšť a velkou zimu. Na dotaz ale neuvedl nic, co by chtěl na prodávání jako takovém změnit.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Příloha I. – Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1.

¹⁵⁹ Srov. Příloha I. – Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Srov. Příloha III. – Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň.

¹⁶² Srov. Příloha II. – Přepis rozhovoru s prodejcem č. 2.

¹⁶³ Srov. tamtéž.

¹⁶⁴ Srov. Příloha II. – Přepis rozhovoru s prodejcem č. 2.

Jako negativní zkušenosti uvádí, že běžné jsou „*dohady s (těma) bezdomáčkema nebo to (...) takový co se tady toulají*“. Z rozhovoru bylo patrné, že se necítí být součástí komunity těch lidí bez domova, kteří se toulají a žebrají v centru města. Naopak cítí potřebu mít peníze zasloužené. Dříve se styděl třeba za to, že mu někdo dal něco navíc, nad rámec toho, co stojí časopis, nebo mu dal peníze, ale časopis si nevezal. Jako důvod, proč se za to styděl, uváděl, že „*dostal peníze za něco, co neudělal*“.¹⁶⁵

Výhody v projektu prodeje časopisu neuvedl žádné a poukazyval na to, že tyto výhody se týkají spíš Prahy. Později během rozhovoru uvedl, že oceňuje to, že s ním pracovník Nového Prostoru vyplní žádosti o dávky na Úřad Práce. Vzpomněl si, že v jednom měsíci cca před rokem či dvěma měli jako bonus možnost nechat si proplatit potraviny v hodnotě až 700 Kč a občas dostali navíc nějakou stravenku.¹⁶⁶

Naopak jako pozitivní vnímá, když mu některý čtenář vypomůže tím, že mu „*přidá*“. Jednou se mu stalo, že mu pravidelní čtenáři přidali 1.500 Kč na úhradu ubytovny a nechtěli už peníze zpátky.¹⁶⁷

Na dotaz, zda by něco chtěl na prodávání změnit, řekl, že by měl rád možnost časopis slušně ale zároveň aktivně nabídnout kolemjdoucím. V současnosti to vnímá tak, že „*(...) stojí, drží to na ruce, a kdo přijde, řekne, že by si jeden koupil, tak může*“.¹⁶⁸

Od okolí vnímá různé reakce. Odmítavé a odsuzující, kdy jako příklad uvádí: „*(...) držím to, šel takovej dědula, no dědula... byl starší jak já. Říká mi „kdybys radši něco pořádnýho dělal, vzal koště a zametl tady ty vajgly*“. Říkám „*prosím, pane, říkal jste něco? Já dělám něco užitečného, já si prodávám časopisy a Vám jestli vadějí ty vajgly, já Vám seženu koště a můžete to zamýst*.“ Takže takový rypáci“.¹⁶⁹ Naopak také uvádí situace, kdy „*(...) jsou lidi, který prostě věděj, že ten člověk má nějaký problémy, nevědějí jaký, ale prostě tušej, že a vocenějí tu snahu, že nechodím od jednoho k druhýmu a že nežebrám po dvou korunách, jestli nemá nějaký drobáky, že prostě tady stojím, jo na tom místě, vidějí mě tady každej den, tak za snahu mi něco dají. A řeknou mi třeba „já si cením, že nežebráte, že se dokážete...“*“.¹⁷⁰ Usmívá se a uvádí, že v tu chvíli ho to těší. Domnívá se, že projekt „*je prospěšný, ale spousta lidí to nechce dělat*“. Sám prodejce uváděl příklady, kdy místo toho, aby někomu dal cigaretu, případně drobné, tak se je snažil motivovat k tomu, aby také šli prodávat časopis, ale odmítali to.¹⁷¹

Pro sebe v prodávání vidí šanci se nějak uplatnit, vydělat si na živobytí, když jim s přítelkyní nestačí invalidní důchod. Nechce, jak sám uvádí, „*bejt mezi bezdomáčkema*“. Dvakrát zdůrazňuje, že není klient Charity, ale jen prodejce, protože si o to sám požádal.¹⁷²

¹⁶⁵ Srov. Příloha II. – Přepis rozhovoru s prodejcem č. 2.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž.

¹⁶⁷ Srov. tamtéž.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ Srov. tamtéž.

¹⁷² Srov. tamtéž.

3. LIDSKÁ DŮSTOJNOST V KONTEXTU PRÁV ČLOVĚKA A VÝKONU SOCIÁLNÍ PRÁCE

Máme-li se v diplomové práci zabývat etickým kontextem, důstojností člověka a zachováním jeho sociálních práv skrze prodej časopisu Nový Prostor, činností, kterou bychom mohli vnímat jako alternativu zaměstnání či práce, je nezbytné podrobněji se zabývat také východisky a podstatou lidských práv jako takových a důstojností člověka, tak jak ji různé zdroje definují a jak ji v současnosti v naší společnosti vnímáme. Následující kapitoly se budou věnovat hlavním historickým východiskům současného vnímání lidské důstojnosti a lidských práv. Zmíněny budou také sociální práva, která v užším kontextu souvisejí s projektem prodeje časopisu NP a metodami sociální práce, které jsou využívány k dosažení zlepšení situace lidí bez domova.

Podstatná část diplomové práce se zabývá pojmem lidská důstojnost jakožto etickým požadavkem, který by měl být provázán s prodejem časopisu. V tomto ohledu je lidská důstojnost vnímána jako základní nemateriální atribut, který by měl být součástí realizace projektu, neboť projekt prodeje časopisu NP je metodou pomoci lidem a lidská důstojnost by tedy měla být prioritně zohledňována a naplňována.

3.1. Požadavek lidské důstojnosti

V současné době je lidská důstojnost vnímána dvěma základními způsoby, které popisuje Šrajec.¹⁷³ Ten pojem lidská důstojnost vykládá dvěma hlavními způsoby. První z nich je ontologický výklad¹⁷⁴, tedy důstojnost inherentní, která vyplývá ze samotné lidské podstaty a náleží člověku již od narození. Druhý výklad důstojnosti je lidská důstojnost odvozená od určitých kvalit člověka, jeho způsobu života, kdy je více zohledňována individuální zásluha, společenský status nebo postavení, nepřisluší všem automaticky. Tuto důstojnost nazývá kontingentní. Tento pohled je typický pro antické filozofy a na člověka vznáší požadavek toho, aby svoji důstojnost naplnil tím, že se bude rozvíjet a bude svoji důstojnost naplňovat vyváženým prožíváním štěstí a neštěstí, ovládnutím svých citů, snášením nepříznivých okolností svého života apod. Tento selektivní pohled a „dělení“ lidí na důstojné, méně důstojné nebo nedůstojné je naprosto zničující a nepřipustný. Tento problém u inherentní důstojnosti odpadá, je u ní mravně nepovolené hodnotu lidské důstojnosti jakkoli dělit, poměřovat či s ní obchodovat.¹⁷⁵

Respektování důstojnosti člověka patří k základním a zároveň nejdůležitějším lidsko-právním požadavkům. Jako důstojnost se v dnešní době často označuje právě to, jak si člověk stojí v sociální realitě a v úsilí o uspořádání společného soužití za pomoci státu a práva a co člověka jako takového vyznačuje.¹⁷⁶ Tento pohled je, nutno podotknout, poněkud zbaven své podstaty. Diplomová práce pracuje zejména s pojmem inherentní důstojnosti, tedy důstojnosti patřící každému bez ohledu na výše zmíněné vlastnosti společenského postavení a naopak vyvyšující člověka jakožto osobu pro jeho podstatu. Podstata člověka zahrnuje přirozené vlastnosti a základní charakteristiky, které se k člověku pojí a odlišují jej od jiných forem bytí. Je možné se setkat s různými pohledy na tento problém. Například Machula ve svém pojednání odkazuje na Lockovo

¹⁷³ Srov. ŠRAJER, J., *Lidská důstojnost a sociální práce*, s. 109 – 113.

¹⁷⁴ Ontologickým výkladem rozumíme filosofický výklad, který odkazuje na podstatu bytí a jsoucna – takový výklad se vztahuje k podstatě něčeho. Srov. Vyznamslova. *Význam ontologie* [online].

¹⁷⁵ Srov. ŠRAJER, J., *Lidská důstojnost a sociální práce*, s. 111.

¹⁷⁶ Srov. HILPERT, K., *Základní otázky křesťanské etiky*, s. 158 – 161.

definování kdo je člověk a kdo je osoba. Dle něj je „Člověk definován jako jeden z řady biologických organismů, kdežto osoba je myslící, inteligentní bytost, která má rozum a přemýšlí, je schopná o sobě uvažovat jako o sobě samé, jako o téže myslící věci v různých dobách a na různých místech; a to činí pouze díky tomu vědomí, které je neoddělitelné od myšlení. Neboť pouze v tom, že vědomí doprovází myšlení vždy, a že právě ono působí, že každý je pak tím, co nazývá „vlastní já“, čímž se odlišuje od všech dalších myslících věcí; pouze v tom spočívá osobní identita, tj. totožnost rozumem vybavené bytosti“.¹⁷⁷

Lidská důstojnost je něčím, co se promítá do pramenů lidských práv, jež formulují to, co nesmí být nikdy dopuštěno, má-li být společnost humánní, lidská. V mnohých lidsko-právních dokumentech se tak na základě přiznání nezcizitelné důstojnosti objevuje požadavek na takzvaná sociální práva, která by byla s to zajistit každému zdraví a blahobyt.¹⁷⁸ Důstojnost lidské osobnosti vyžaduje, aby mohla jednat svobodně a na základě vlastního rozhodnutí. Proto má důvod ve vzájemném soužití pečovat o práva druhého, jednat podle svého přesvědčení, úsudku a ve vědomí povinnosti, nikoliv pouze na základě vnějšího donucování a tlaku.¹⁷⁹ Gluchman se k myšlence toho, co je lidské a přirozené, vyjadřuje, a říká, že lidské bytí spočívá v existenci lidského života a v úsilí o jeho zachování nejen na všeobecné, ale i individuální úrovni. K tomu dle něj slouží vzájemná spolupráce lidí, a to už od nejmenších sociálních komunit, tedy rodiny, pracovních kolektivů a přátel.¹⁸⁰ Zajímavé v tomto ohledu je to, že vnímá lidskou důstojnost jako základní hodnotu, kterou člověk získává právě na základě toho, že je člověkem, ale tuto hodnotu musí potvrzovat svým konáním, které by mělo být v souladu s platnými a akceptovanými normami. Tedy dle jeho úvah člověk nabývá lidské důstojnosti automaticky už jako dítě, ale dále ji potvrzuje tím, že koná morálně správně. Dle něj, i pokud člověk uskuteční v zásadě velmi špatné a odsouzení hodné činy, jeho důstojnost může znovu nabýt svého významu, jen pokud se snaží svým dalším konáním usilovat o změnu, odstranění či zmenšení škod, které svým předchozím jednáním způsobil.¹⁸¹ Toto vnímání však nekopíruje koncept inherentní lidské důstojnosti tak, jak ji definuje Šrajer, ale odchyluje se v tom smyslu, že je možné důstojnost „ztratit“ a posléze svým chováním opět „získat“.

Společnost tedy nepochybně došla k současnému výkladu pojmu lidská důstojnost skrze různé historické výklady tohoto pojmu. Následující kapitoly diplomové práce proto poskytují základní pohled na dané téma v historickém kontextu. V rámci tohoto vhledu bylo využito rešerše dostupné literatury, která se pojmem lidské důstojnosti zabývá, a vybráni byli stěžejní zástupci z oblasti filosofie, kteří se danému tématu více věnovali a kteří mohou být považováni za důležité z pohledu významnosti jejich díla a vlivu na současný pohled na toto etické téma s ohledem na cíl diplomové práce.

Pro zajímavost uvádím autora Jana Herůfka, který se na důstojnost člověka zaměřuje ve své knize *Pojetí důstojnosti člověka od antiky až po současnost*, kdy však svoji práci vztahuje spíše k oborům bioetiky, historie, filologie a teologie, nikoliv k oboru sociální práce. Jeho náhled je pro účely diplomové práce příliš podrobný a rozsáhlý, než aby bylo možné jej efektivně využít s ohledem na obsahové uchopení závěrečné reflexe.

¹⁷⁷ Srov. MACHULA, T., *Pojetí lidské osoby a jeho etické důsledky*, s. 105.

¹⁷⁸ Srov. HILPERT, K., *Základní otázky křesťanské etiky*, s. 158 – 161.

¹⁷⁹ Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 31.

¹⁸⁰ Srov. GLUCHMAN, V., *Člověk a morálka*, s. 155.

¹⁸¹ Srov. tamtéž, s. 157 – 159.

3.2. Lidská důstojnost v biblickém pojetí

V kapitole biblického pojetí lidské důstojnosti je na téma nahlíženo z dnešního pohledu, kdy jsou jednotlivé aspekty lidské důstojnosti vnímány v kontextu současné filosofie. Tomu jsou přizpůsobeny i zdroje, ze kterých bylo čerpáno. Cílem kapitoly není podrobný historický exkurz do dějin biblického vnímání etického pojmu důstojnost, nýbrž snaha o nalezení souvislosti židovsko-křesťanské tradice a dnešního pohledu na tento pojem a jeho odraz do praktického uchopení cílů pomoci lidem v tíživé situaci prostřednictvím prodeje časopisu Nový Prostor. Současně v tomto bodě vnímám riziko určitého nesouladu, který může vzniknout při snaze tento pohled předložit v současné sekularizované společnosti, pro kterou zjevení a víra nejsou ověřitelnými zdroji a jedná se tedy o specificky křesťanské chápání a vysvětlování pojmu lidské důstojnosti. Pro čtenáře zde tak nevzniká závaznost chápat lidskou důstojnost z tohoto pohledu, nicméně tento pohled je obecně považován za tak tradiční a přínosný, že jej současně není možné přehlížet.

Již od dob antiky je důstojnost člověka vázána na biblickou představu člověka jako Božího obrazu a je tou kvalitou člověka, za kterou nevdechí žádnému jinému člověku a nemusí si ji nijak vydobýt, ale je mu vždy dána už z podstaty toho, že je člověk. Tato kvalita zakládá nárok na úctu od každého a ukazuje se v pojmech svoboda, rozum a svědomí – člověk si může sám stanovovat cíle svého jednání, může reflektovat svůj vztah k přírodě, společnosti, sobě samému a k Bohu, může zaujímat postoje a při svém jednání přihlížet k tomu, co uznává za pravdivé a správné. Nemusí jen bezmyšlenkovitě následovat jinými deklarované účely.¹⁸²

Sacks zmiňuje princip v židovské společnosti, zvaný *cedaka*, který se dával do souvislosti právě s vnímáním důstojnosti člověka. V průběhu vývoje se objevily dvě chápání chudoby, tedy absolutní životní minimum (jídlo, bydlení, ...) a chudoby relativní, kterou se rozuměla změna životní úrovně oproti minulosti daného jedince. Takovou změnu chápali jako pokoření a tomuto pokoření se jako společnost snažili zabraňovat. V tomto vnímání ochrana důstojnosti znamenala zabraňování pokoření člověka. Vysoce hodnoceno tedy bylo takové jednání, kdy člověk pomůže druhému člověku nejen darem nebo půjčkou, ale také nabídne pomoc s nalezením zaměstnání. Tímto jej posílí natolik, že znovu neupadne do nedostatku a strádání. Toto pojetí říká, že i charita, tedy pomoc přímá, může být v jistém směru pro příjemce ponižující, a navíc může vést k závislosti na pomoci, takže se velmi těžko takový člověk vymaní z koloběhu materiální ale i psychologické deprivace.¹⁸³ Největším skutkem *cedaka* je takový skutek, který pomůže člověku stát se soběstačným a obejít se bez pomoci. Již zde se objevuje motiv toho, že krátkodobá humanitární pomoc je důležitá, ale důležitější je vytváření pracovních míst a podpora zaměstnanosti. Zároveň však jako součást lidské důstojnosti vnímali i potřebu dávání, usilováno tedy bylo i o to, aby také ten, kdo přijímá, mohl také dávat a tím aby byl zachován princip lidství a myšlenka rovnosti.¹⁸⁴

Následně v křesťanském myšlení byl pojem osobnosti používán v souvislosti s učením o trojjediném Bohu. Podstatu člověka nebylo možné vyjádřit jednoduchou definicí, v základních měřítcích by člověk byl charakterizován jako osobnost rozvíjející se v polaritě toho, co je nad ním a je uvnitř něho. Člověk je vnímán jako konečný

¹⁸² Srov. HILPERT, K., *Základní otázky křesťanské etiky*, s. 158 – 161.

¹⁸³ Deprivace je psychický stav, který je důsledkem takových životních situací, kdy člověk nemůže uspokojovat některé základní psychologické potřeby v dostačující míře a po dlouhou dobu; je to stav strádání a nedostatku. Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 52.

¹⁸⁴ Srov. SACKS, J., *Důstojnost v rozdílnosti: jak se vyhnout střetu civilizací*, s. 119 – 121.

a časově podmíněný – vnímáním Bible je člověk stvořen Bohem, na Bohu je závislý a jemu je zodpovědný, zároveň je ale také jediným tvorem, který dokáže jednat svobodně a zodpovědně. Tedy ve svém životě uskutečňuje svůj záměr, je pánem sebe sama, uskutečňuje své možnosti, zároveň je ale tím, kým byl stvořen a je na stvoření závislý. Bible označuje člověka za věrný obraz Boha. V biblické výpovědi se tak objevuje nejhlubší základ toho, co dnes nazýváme *důstojnost člověka*.¹⁸⁵

Důstojnost každého lidského života se v tomto pohledu zakládá na danosti člověka jako Božího obrazu. Takové vnímání podstaty lidské důstojnosti je zásadní a nedá se s ním nijak manipulovat a znamená výhradní rovnost všech lidí.¹⁸⁶ Lidskou důstojnost lze také zdůvodňovat pohledem historickým či filosofickým, ale hlouběji než pomocí zjevení nelze důstojnost vysvětlit. Tím, že je člověk Bohem stvořený a je věrný obraz svého Stvořitele, potom k člověku bytostně náleží právě vztah k němu.¹⁸⁷ K tomuto tématu se v knize *Kdo je člověk* vyjadřuje také Ryšková, která dodává, že člověk ve své kreativní roli spolupracuje s ostatními lidmi, a naplňuje své poslání skrze a ve společenství lidí.¹⁸⁸

Člověka také v souvislosti chápání jeho podstaty nelze vnímat jako „složeninu“ z těla a ducha, nýbrž jako tělo prostoupené duchem, který je na toto tělo vázán. Jako osobnosti jsme celistvé bytosti, a i své biologické potřeby si vykládáme podle toho, jak rozumíme sami sobě a jakých zájmů chceme dosahovat. Tento koncept je důležitý pro porozumění společnosti – nikoli společnosti jako systému fungujícího k uspokojování potřeb, ale společnosti jako prostoru pro uskutečňování lidských hodnot.¹⁸⁹ Při realizaci a sebe-utváření osobnosti je důležitá také příroda a kultura. Člověk je vázán na podmínky bytí, člověk přírodu přetváří svou prací a věnuje se kultuře, rozvíjí ji. Lze tak říci, že pro přirozenost člověka je vlastní, že je determinován prostředím, ale prostředí svou činností také aktivně přeměňuje.¹⁹⁰

I biblický příběh lidstva začíná tím, že Bůh pobízí k podmaňování skrze práci, plození a množení se.¹⁹¹ V knize *Genesis* se objevuje motiv lidské důstojnosti, která je naplňována skrze práci.¹⁹² Křesťanská tradice přirozeného zákona poukazuje na to, že člověk je zde, aby plnil Boží vůli, šířil dobro, zrcadlil Boží lásku a svým jednáním pečoval a prokazoval milosrdenství všemu stvoření – člověku prokazujeme největší pomoc tím, že pečujeme o jeho celistvost v pojetí jeho osoby jakožto propojení tělesné, duševní i duchovní stránky.¹⁹³ Sacks uvádí, že práce člověka pozvedá, neboť jejím prostřednictvím se člověk zaslouhuje o svoje živobytí a je zdrojem sebeúcty. Práce dává člověku nezávislost, což je základní podmínkou vedoucí ke svobodě. Také odkazuje na slova Davida Huma, který říká, že „nic nepoškozuje, neoslabuje a neponižuje mysl tolik jako závislost“. Práce dle něj nadto vede k tvořivosti.

¹⁸⁵ Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 22 – 23.

¹⁸⁶ Srov. NOBLE, I. a ŠIRKA, Z., *Kdo je člověk?: teologická antropologie ekumenicky*, s. 132.

¹⁸⁷ Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 22 – 23.

¹⁸⁸ Srov. NOBLE, I. A ŠIRKA Z., *Kdo je člověk?: teologická antropologie ekumenicky*, s. 144.

¹⁸⁹ Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 23.

¹⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 23.

¹⁹¹ Srov. SACKS, J., *Důstojnost v rozdílnosti: jak se vyhnout střetu civilizací*, s. 96 – 99.

¹⁹² Srov. Gn 2, 15; Gn 6, 14.

¹⁹³ Srov. MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce*, s. 27.

3.3. Pojetí lidské důstojnosti dle Marca Tullia Cicerona

V diplomové práci je zařazena kapitola pojetí důstojnosti člověka z pohledu antického filosofa Cicerona (106 př. n. l. – 43 př. n. l.), neboť je zde patrné, že již v době antické byla otázka důstojnosti člověka řešena a tyto úvahy odstartovaly další úvahy nad tématem podstaty lidské důstojnosti a lidského bytí. Ve svém spise *De officiis* (O povinnostech) Cicero obsáhle popisuje, co je přirozeností člověka a jeho odlišnost od zvířete spočívající v jeho rozumovosti, a tím spojené schopnosti plánovat, vidět příčinu věcí, domýšlet důsledky a zajišťovat si věci potřebné k blaženému životu. Přirozenost člověka vidí také v jisté pudovosti, tendenci pečovat o své potomstvo, touze sdružovat se, a podmínky pro lepší živobytí zajišťovat v rámci rodiny a širšího okruhu lidí, ke kterým má člověk vztah. Současně s výše uvedeným Cicero vnímal u člověka touhu po poznávání pravdy a touhu po samostatnosti ve smyslu vlastního utváření svého osudu a starání se o svůj prospěch.¹⁹⁴

U člověka však vnímá nejen potřebu materiálně se zajišťovat, nýbrž také duševně rozvíjet svoji podstatu a velikost lidského ducha a za jednu ze složek důstojnosti člověka jmenuje umění využívat rozum k udržování uměřenosti, řádu, smyslu pro pořádek, spravedlnost a touhy po vědění, směřování k pravdě a čestnosti člověka.

Metafyzická podstata Ciceronovy etiky se pojí se stoickým pojmem *fysis* (též *natura*). Tímto pojmem je označována příroda ve smyslu podstaty a přirozené povahy věci, přičemž její součástí je zároveň *telos*, neboli cíl, k němuž směřuje, a její účel. Stoické chápání tohoto smyslu a řádu přírody spočívá v tzv. *logos*, neboli *rozumu*, přičemž požadavkem shody s přírodou je to, aby člověk žil podle zásad rozumu a někam svůj vývoj směřoval, v čemž spočívá jeho přirozenost.¹⁹⁵

Své poznatky o podstatě člověka formuje Cicero do požadavku ctností, kterými by člověk měl disponovat a o které by měl usilovat. Za podstatné ctnosti a duševní kvality člověka Cicero považuje *čestnost, spravedlnost, dobročinnost, štedrost, statečnost, zdrženlivost a uměřenost*.¹⁹⁶ Jmenované kvality na tomto místě není pro účely diplomové práce nutné podrobněji rozvíjet, zmíněny jsou zde pouze z důvodu přiblížení pohledu Cicera na požadavky pojící se k podstatě lidství.

Barak shrnuje Ciceronovo pojetí lidské důstojnosti jako určitý společenský status.¹⁹⁷ Také dle Ptáčka za důstojnost Cicero pokládá autoritu osoby, která si zaslouží pozornost a úctu, která je hodná respektu a je vnímána a pojena s vynikajícími vlastnostmi. Současně ale předpokládá důstojnost každého člověka a vzájemnost mezi lidmi.¹⁹⁸

Tento „společenský status“ však dle mého názoru vyplývá nikoliv z postavení člověka, nýbrž z právě rozumovosti člověka, jeho směřování, žití v souladu s podstatou a přirozeností člověka, a snahou dosažení ctností a tím naplnění jeho osudu.

¹⁹⁴ Srov. CICERO, M. T., *O povinnostech: rozprava o třech knihách věnovaná synu Markovi*, s. 10 – 16.

¹⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 15 – 16.

¹⁹⁶ Srov. tamtéž, s. 15 – 20.

¹⁹⁷ Srov. BARAK, A., *Human dignity. The constitutional value and the Constitutional Right*, s. 17 – 18.

¹⁹⁸ Srov. PTÁČEK, R. a BARTŮŇEK, P., *Etika a komunikace v medicíně*, s. 51 – 52.

3.4. Pojetí lidské důstojnosti dle Giovanni Pico della Mirandoly

Jedním z významných autorů pojednání o lidské důstojnosti je renesanční myslitel Giovanni Pico della Mirandola (*24. 2. 1463 – 17. 11. 1494, Itálie). V renesanci, v 15. století, se objevuje mnoho traktátů, kdy téma lidské důstojnosti zcela upozaduje myšlenky o ubohosti člověka. Kromě Mirandolova *Oratia* je za významný spis považován také *De dignitate et excellentia hominis* (O důstojnosti a vznešenosti člověka) od Giannozza Manettiho.

Oratio de dignitate hominis (Řeči o důstojnosti člověka), jakožto nejvýznamnější dílo Pico della Mirandoly, bylo vydané až r. 1496 synovcem Pica, a v prvním vydání byla pojmenována *Oratio quaedam elegantissima* (Jedna velmi krásná řeč), která má dnes zažitý název *De dignitate hominis* (O důstojnosti člověka). Pico ve svém pojednání o důstojnosti člověka představuje do té doby netradiční představu o podstatě lidské důstojnosti. V *Oratiu* vyjadřuje nespokojenost s dosavadními koncepcemi pojetí lidské důstojnosti. Tradiční pohledy na důstojnost člověka prezentují od biblického původu, kdy je člověk vnímán jako obraz Boží, a má vládnout světu, přes antický pohled, který člověka vyvyšuje do zvláštního postavení v rámci přírody až po starokřesťanské vnímání, kdy dochází ke kombinaci obou předchozích a navíc se k představám starokřesťanským přidává motiv vtělení, kdy se Kristus stal člověkem. Na druhé straně i biblická tradice předkládá pohled na člověka značně negativní, tedy jako na smrtelníka, který se podobá nerozumnému dobytku a bylo by pro něj lepší se nenarodit.¹⁹⁹ Dokonce ve středověku tyto negativní pohledy na bídu lidské existence a ubohost lidského stvoření převažovaly nad chválou důstojnosti člověka.²⁰⁰

Ve svém spisu *O lidské důstojnosti*, Pico vnímá člověka jako toho, kdo z Boží vůle utváří a formuje sám sebe v jakoukoli tělesnou podobu, přičemž tuto myšlenku popisuje tak, že člověk se ocitá v takovém postavení, které odpovídá tomu, čemu se věnuje – tedy pakliže uspokojuje pouze nejzákladnější potřeby, je blíže zvířeti. Pokud má člověk smysl jen pro to, co je pozemské, nemá možnost svoje lidství povýšit na vyšší úroveň. Pico vidí smysl očištění duše v tom, že vášně člověka budou umírňované morálkou a rozumem. Ve svém díle vysvětluje lidskou důstojnost právě Boží předurčeností a Stvořením. Bůh je zde tím, kdo k sobě člověka povolává a dává mu možnost svobodného sebeurčení.²⁰¹

Rosenkranzová ve své analýze Picova konceptu lidské důstojnosti dochází k tomu, že Pico pojednává o člověku jako o stvořené bytosti a archetypu Adama. V tomto chápání je člověk bez pevně určené podoby a tuto podobu si teprve utváří. V sebeutváření člověka pak spočívá svoboda jeho volby, jeho schopnost podílet se na božském stvoření, na sebe-určení a sebe-pojetí. Lidská důstojnost dle něj není předem určena a podmíněna pouze lidským bytím. Je následkem volby činnosti, sebe-utváření člověka. Přesto ale tato důstojnost spočívá s této svobodné volbě samé. U Pica má tedy důstojnost dva aspekty – zároveň jako potence a jako cíl. Člověk dle něj má usilovat o vyšší realizaci, zároveň ale má každý chránit lidskou důstojnost jako nejvyšší maximum. Hapla stručně charakterizuje podstatu lidské důstojnosti dle Pica tak, že „(...) člověk, na rozdíl od všech ostatních živých tvorů, disponuje svobodou vůle – může poklesnout ke zvířatům nebo se povznést k andělům“.²⁰²

¹⁹⁹ Srov. PICO DELLA MIRANDOLA, G. *O důstojnosti člověka: De dignitate hominis*, s. 20.

²⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 21.

²⁰¹ Srov. tamtéž, s. 21 – 23.

²⁰² HAPLA, M., *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době*, s. 112.

3.5. Pojetí lidské důstojnosti dle Immanuela Kanta

Vnímání lidské důstojnosti pohledem Immanuela Kanta (*1724 – 1804) vyjádřené v jeho kategorickém, tedy nepodmíněném a obecně platném, imperativu, je v současnosti dle mého názoru stále aktuální a platné, i když je opět důležité vnímat odkaz doby osvícenství, ve které Kant jako myslitel působil. Kant ve svém díle *Základy metafyziky mravů* uvádí kategorický imperativ následovně: „*Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel, nikdy pouze jako prostředek*“.²⁰³

Následující kapitola přibližuje filosoficko-etický základ lidské důstojnosti a závěrem shrnuje podstatné myšlenky, které jsou přenositelné do současnosti, přičemž se snaží o maximálně praktické uchopení a přiblížení tohoto tématu tak, aby byl srozumitelný i z pohledu dnešního čtenáře. Gluchman k tomu uvádí, že Kantův mravní ideál, je pro současné použití důležité formulovat do konkrétních cílů, neboť prakticky pouze takové současné použití původní Kantovy myšlenky odpovídá tomu, že člověka povedou k dalšímu mravnímu zdokonalování.²⁰⁴

Kantovo vnímání etiky je založené na autonomii každé rozumné bytosti a je tedy tzv. *etikou povinnosti*.²⁰⁵ Kategorický imperativ, tak jak jej definuje Kant ponejvíce ve svých dvou dílech *Metafyzika mravů* a *Základy metafyziky mravů*, platí bezpodmínečně. Takovým způsobem na něj nahlíží také Barak, který z něj vyvozuje etickou povinnost jednání směřující k sobě a k ostatním, kdy schopnost takto jednat povyšuje na základ lidské důstojnosti, která z člověka činí subjekt, nikoliv jen objekt. Lidskou důstojnost staví na požadavku svobody.²⁰⁶ Kantova etika se často označuje také jako etika deontická. Je ve své podstatě etikou, která je opakem etiky utilitaristické.²⁰⁷

V Kantově pojetí je tedy osoba účelem sama o sobě, tzn. už pouhá jsoucnost člověka je sama o sobě nepodmíněnou hodnotou a záleží na důstojnosti lidství, se kterým má být nakládáno tak, aby nikdy člověk nebyl používán pouze jako prostředek, nýbrž vždy zároveň jako účel či cíl našeho jednání.²⁰⁸ V Kantově díle *Základy metafyziky mravů*, jak uvádí Rosenkranzová, je toto chápání lidské důstojnosti výsledkem definování etických požadavků Kanta, spíše než to, že by se Kant a priori zabýval lidskou důstojností jako takovou. Kantova etika se vztahuje k základu etiky, který vidí v rozumovosti člověka, a tím pádem zakládá požadavek mravního jednání na tom, že je platný pro veškeré rozumné bytosti.²⁰⁹

²⁰³ KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, s. 48.

²⁰⁴ Srov. GLUCHMAN, V., *Člověk a morálka*, s. 147.

²⁰⁵ Srov. ROSENKRANZOVÁ, O., *Lidská důstojnost – právně teoretická a filozofická perspektiva: Giovanni Pico della Mirandola & Immanuel Kant* (dále jen *Lidská důstojnost*), s. 68.

²⁰⁶ Srov. BARAK, A., *Human dignity*, s. 26 – 28.

²⁰⁷ Utilitarismus – etická teorie založená na principu užitku, zaměřená na vytváření štěstí. Eticky významný není motiv, ale orientace na hédonistický výsledek, tedy na obecné blaho. Za zakladatele utilitarismu je považován J. Bentham, teorii dále rozvíjel J. S. Mill, který navíc vytvořil hierarchii požitků (diferencoval na nižší a vyšší požitky). Srov. MILL, J. S., *Utilitarianism*.

²⁰⁸ Srov. ROSENKRANZOVÁ, O., *Lidská důstojnost*, s. 69 – 71.

²⁰⁹ Srov. *tamtéž*, s. 69 – 71.

3.6. Promítnutí lidské důstojnosti do legislativy a lidských práv

Lidskými právy v obecném smyslu se rozumí práva, která jsou člověku přiznávána na základě jeho příslušnosti k lidskému rodu. Jsou považována za samozřejmá a nezczizitelná. V současnosti mezi tato práva patří právo na život, svobodu, vlastnictví, dále jsou to práva občanská, práva na spravedlnost a práva na společenské, kulturní a ekonomické statky. Ačkoliv jsou deklarována, některá práva nejsou za určitých okolností naplňována. Souhrnně se o lidských právech píše ve *Všeobecné deklaraci lidských práv OSN* z roku 1948,²¹⁰ která byla reakcí světového společenství na masová zvěrstva proti lidskosti dvou světových válek.²¹¹ Ta definuje zejména práva, která jsou naprosto spojena s lidskou existencí a s právem projevit se jako osobnost a s právem na důstojný život.²¹² Lidským právům se po právní stránce věnují právě legislativní prameny, některé z nich níže uvádím jako ukázkou toho, jakým způsobem mohou být tato práva definována.

Můžeme si ale všimnout toho, že nejen oblast práva se touto otázkou zabývá a že lidská důstojnost jako základ lidských práv se objevuje i v jiných zdrojích, které nejsou přímo prameny práva. Náboženské zdůvodnění lidských práv popisuje i Hapla, který vidí vliv křesťanství na původ práv člověka. Zároveň s tím ale zmiňuje i to, že se vyskytují i poměrně protichůdné názory, podle kterých mělo náboženství na rozvoj lidských práv zanedbatelný, ne-li přímo negativní vliv.²¹³ Nositelem práv je člověk, neboť je osobou – má schopnost a právo utvářet sám sebe, je autonomní bytostí, která rozhoduje za svůj život a své jednání. Zároveň je však jeho právo omezeno právy druhých osob, protože člověk žije v sociálních vztazích, kterých se jeho jednání dotýká. Ne každé právo však lze přiřadit k lidským právům. Za lidská práva jsou považována taková práva, která mají vysoký význam pro realizaci lidsky důstojného života. Jsou to taková práva, která jsou nezadatelná a nedotknutelná. Tato práva vyplývají z podstaty lidského bytí, nejsou nijak získávány ani poskytovány.²¹⁴ Zde jen pro zajímavost zmiňuji to, že studiem literatury jsem došla také k takovým názorům některých autorů, kteří si myslí, že je lepší lidská práva a lidskou důstojnost od sebe oddělovat a tyto lidská práva ospravedlňovat jiným způsobem.²¹⁵ S tímto názorem se neztotožňuji, ale přesto jej sem uvádím jako možný náhled na propojenost lidské důstojnosti a lidských práv.

V rámci teorie lidských práv je zásadní, že důstojnost je vlastní každému člověku a nikdo jí není zbaven. V praktickém životě to neznamena, že by se tímto prohlášením zcela zrušily nerovnosti, které mezi lidmi jsou podle původu, pohlaví, kultury, národní příslušnosti, stáří, zdraví, zdrojů atd., nýbrž že jsou tyto nerovnosti překonávány a relativizovány tím, že všichni mají stejnou důstojnost, a na základě toho jim přináležejí také stejná základní práva. Tato rovnost je z křesťanského pohledu patrná již v příbězích o Stvoření, kdy muž i žena jsou stejně plnoprávným výsledkem božského záměru stvořit člověka. I v jiných biblických textech se uplatňuje myšlenka toho, že neexistují vztahy nadřazenosti a podřazenosti, tak jak je tomu obvykle v žité realitě. Z pohledu teologie jsou si v Ježíši Kristu všichni rovni a také u posledního Božího soudu budou všichni stejně povoláni k odpovědnosti bez ohledu na to, jakou funkci a jaký význam kdo měl

²¹⁰ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 181.

²¹¹ Srov. ŠRAJER, J., *Lidská důstojnost a sociální práce*, s. 110.

²¹² Srov. TOMEŠ, I., *Povinná sociální solidarita*, s. 50.

²¹³ Srov. HAPLA, M., *Lidská práva bez metafyziky: Legitimita v (post)moderní době*, s. 99 – 100.

²¹⁴ Srov. *Život z víry: překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé* (dále jen *Život z víry*), s. 76.

²¹⁵ Srov. SCHROEDER, D., *Ethical Theory and Moral Practise*. In: *Human Rights and Human Dignity*.

v předcházejícím životě.²¹⁶ Dalším možným náhledem na důstojnost je antické chápání důstojnosti jako *dignitas*, která je chápána jako vážnost nebo důstojnost ve smyslu společenského statusu. V současném pojetí je však důstojnost vnímána jako přirozená vlastnost člověka, a je vlastností, kterou mu nelze odebrat a lze ji vnímat jako objektivní hodnotu a základ lidských práv.²¹⁷

Stát práva na důstojný život a rozvoj osobnosti garantuje konceptem sociálních práv, která by měla pomáhat naplňovat požadavky lidské důstojnosti.²¹⁸ Pokud se zaměříme na specifickou oblast práv sociálních, která mohou být skrze nástroj prodej časopisu Nový Prostor do určité míry naplňována, budeme se zabývat především těmi právy, která souvisejí s právem na práci.²¹⁹ Sociální práva jsou zároveň paradigmatickým povinné sociální solidarity a představují základní hodnoty deklarované v *Evropské sociální chartě* (1961) a *Základních právech EU* (2007).²²⁰

Amnesty International mezi nejzákladnější dokumenty, které se těmito právy zabývají, řadí *Všeobecnou deklaraci lidských práv*, vydanou OSN roku 1948, *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*, *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*, *Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod*, *Úmluvu o právech dítěte* a *Úmluvu o právním postavení uprchlíků*.²²¹ Některá literatura jmenuje mezi základní legislativou také *Úmluvu o občanských a politických právech* a *Úmluva o hospodářských, sociálních a kulturních právech*, obě z roku 1966.²²²

Následující kapitoly, týkající se legislativy, neaspírají na to být absolutním výčtem všech možných pramenů práva týkající se lidských práv a lidské důstojnosti, ale slouží jako základní teoretický vhled na psané právo týkající se těchto dvou oblastí. Mnohé z těchto dokumentů řeší otázky nejrůznějších aspektů lidského života a sociálních otázek, s přihlédnutím k cílům práce však budou zmíněny zejména ty obsahy, které ve větší míře souvisí s řešenou otázkou a cílem práce.

Všeobecná deklarace lidských práv OSN

Všeobecná deklarace lidských práv Organizace spojených národů z 10. 12. 1948 jako základ svobody a míru považuje uznání přirozené důstojnosti člověka a jeho nezczizitelných práv. V tomto směru základních práv jsou si všichni lidé rovni, zároveň je tím dosahováno přátelství mezi národy a k odboji proti tyranii a útlaku. Všeobecná deklarace říká, že „Každý člověk má jako člen společnosti právo na sociální zabezpečení a nárok na to, aby mu byla národním úsilím i mezinárodní součinností a v souladu s organizací a s prostředky příslušného státu zajištěna hospodářská, sociální a kulturní práva, nezbytná k jeho důstojnosti a k svobodnému rozvoji jeho osobnosti.“²²³ A také, že „každý člověk má právo na práci, svobodnou volbu povolání, přiměřené a uspokojivé podmínky, jako i na ochranu proti zaměstnavateli“.²²⁴ Je tedy možné shrnout to, že národy společně deklarují všeobecné přesvědčení, že základní

²¹⁶ Srov. HILPERT, K., *Základní otázky křesťanské etiky*, s. 158 – 161.

²¹⁷ Srov. HORÁK, F., *Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*, s. 15 – 25.

²¹⁸ Srov. TOMEŠ, I., *Povinná sociální solidarita*, s. 55 – 56.

²¹⁹ Srov. tamtéž, s. 51.

²²⁰ Srov. tamtéž, s. 59.

²²¹ Srov. AMNESTY INTERNATIONAL, *Základní dokumenty k lidským právům* [online].

²²² Srov. *Život z víry*, s. 76 – 78.

²²³ OSN, *Všeobecná deklarace lidských práv* [online].

²²⁴ SEKOT, A., *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*, s. 140.

norma, hodnota a právo úcta k lidské důstojnosti může být perspektivou pro soužití lidí v míru a pokoji.²²⁵

Listina základních práv EU

Původně Charta základních práv Evropské Unie (Nice, 2000) byla Lisabonskou smlouvou EU v roce 2007 povýšena na Listinu základních práv EU. V Listině základních práv EU se členské státy EU rozhodly sdílet společné hodnoty, jimiž jsou důstojnost, svoboda, rovnost, solidarita, občanská práva a právo na ochranu v soudnictví.²²⁶ V části zabývající se důstojností je uvedeno, že lidská důstojnost je nedotknutelná a musí být respektována a chráněna. Každý má právo na život, na respektování své tělesné a duševní integrity a nikdo nesmí být odsouzen k trestu smrti nebo popraven. Zaručována je také nedotknutelnost lidské osobnosti, což se vztahuje mimo jiné také na lékařství a biologii. Zakázáno je mučení a nelidské nebo ponižující zacházení nebo tresty, otroctví a nucené práce.²²⁷

V části o svobodách člověka je řečeno, že každý má právo na osobní svobodu a bezpečnost. Z hlediska tématu diplomové práce mezi ně patří právo na respektování soukromého života, právo pracovat a zvolit si povolání a právo na odbornou přípravu a další vzdělávání. Právo na práci (příležitost vydělávat si na živobytí svojí prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme) garantuje také Mezinárodní pakt o ekonomických, sociálních a kulturních právech a Charta sociálních práv (přijata dne 18. 10. 1961).²²⁸

Mezi základní legislativní prameny lidských práv v ČR patří ústavní zákony č. 1/1993 Ústava České republiky Sb.²²⁹ a č. 2/1993 Sb. Listina základních práv a svobod.²³⁰

Ústava ČR a Listina základních práv a svobod

Ústava ČR (č. 1/1993 Sb. ze dne 16. 12. 1992) a Usnesení o vyhlášení Listiny základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb. taktéž ze dne 16. 12. 1992) jsou základní dokumenty ústavního práva České republiky, ve kterých lze najít pojem lidské důstojnosti. Tyto dokumenty upravují hlavně vztahy mezi státem a občanem a mezi občany vzájemně. Definiují ale také základní práva a svobody, které jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.²³¹ V Ústavě se pojem důstojnosti objevuje v preambuli, kde je psáno „*My, občané České republiky (...) odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody (...) přijímáme tuto Ústavu České republiky*“.²³²

Mimo další lidská práva najdeme v Listině základních práv již v článku 1 to, že „*lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech*“²³³, článek 3 odst. 1 formuluje to, že základní lidská práva a svobody se zaručují všem bez jakýchkoli rozdílů a v článku 10 informaci o tom, že „*každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno*“. V článku 28 se dále píše,

²²⁵ Srov. ŠRAJER, J., *Lidská důstojnost a sociální práce*, s. 110.

²²⁶ Srov. TOMĚŠ, I., *Povinná sociální solidarita*, s. 87 – 88.

²²⁷ Srov. EVROPSKÁ UNIE. EUR – lex, *Listina základních práv Evropské Unie*. [online].

²²⁸ Srov. TOMĚŠ, I., *Povinná sociální solidarita*, s. 172 – 183.

²²⁹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.; Ústava České republiky.

²³⁰ PSP ČR, *Usnesení o vyhlášení Listiny základních práv a svobod* [online].

²³¹ Srov. PSP ČR, *Usnesení o vyhlášení Listiny základních práv a svobod* [online].

²³² PSP ČR, *Ústava České republiky* [online].

²³³ PSP ČR, *Usnesení o vyhlášení Listiny základních práv a svobod* [online].

že „Zaměstnanci mají právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky“.²³⁴ Jako dvě klíčové hodnoty a východiska, ze kterých vychází další lidsko-právní dokumenty, jsou v preambuli Ústavy České republiky vyzdvihovány právě lidská důstojnost a svoboda.²³⁵

Kromě výše zmiňovaného Listina základních práv a svobod také stanovuje, že každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací a každý, kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.

Prohlášení Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech

Prohlášení Mezinárodní federace sociálních pracovníků o etických principech bylo schváleno v Dublinu v roce 2018.²³⁶ Hlavní náplní tohoto prohlášení jsou etické zásady sociální práce, kdy se nejen sociální pracovníci zavazují dodržovat základní hodnoty a principy sociální práce tak, jak je toto prohlášení stanovuje.

První princip zavazuje k uznávání přirozené lidské důstojnosti. Od sociálního pracovníka vyžaduje respekt k přirozené důstojnosti a hodnotě všech lidských bytostí a tento respekt vkládat do svého chování vůči nim a konání v jejich prospěch.²³⁷ Jsou zde navíc definována práva na sebeurčení a na participaci neboli práva zapojení se a vlastní volby nebo rozhodnutí, pokud to neohrožuje práva a oprávněné zájmy ostatních,²³⁸ Tyto principy velmi úzce souvisí s probíraným tématem, neboť podporování budování sebeúcty a schopností lidí a jejich plné zapojení se je jedním z cílů sociální práce v rámci projektu prodeje časopisu NP.

Zároveň Prohlášení apeluje na to, aby byla zpochybňována taková přesvědčení a činy, které jiné lidi znehodnocují nebo stigmatizují. Sociální pracovníci mají prosazovat základní a nezcizitelná práva a respektovat sociální a občanská práva. Základem sociální práce je také podpora sociální spravedlnosti skrze odstraňování diskriminace a institucionálního útlaku a respekt k sociální, kulturní rozmanitosti, která může spočívat v individuálních, rodinných, nebo skupinových rozdílech.²³⁹

Ve své činnosti tak sociální pracovník má podporovat přístup ke zdrojům a jejich spravedlivé rozdělování a zároveň se snaží o budování sítí solidarity nejen v rámci komunit, ve kterých pracují. Pracují v souladu s lidskými právy a uznávají biologické, psychologické, sociální a duchovní dimenze lidských životů. Zároveň je jejich cílem vytváření odpovědné a inkluzivní společnosti.²⁴⁰

²³⁴ PSP ČR, *Usnesení o vyhlášení Listiny základních práv a svobod*, čl. 28. [online]

²³⁵ Srov. MOLEK, P., *Základní práva*, s. 19 – 20.

²³⁶ Srov. IFSW, *Global social work statement of ethical principles*. [online].

²³⁷ Srov. tamtéž [online].

²³⁸ Srov. tamtéž [online].

²³⁹ Srov. tamtéž [online].

²⁴⁰ Srov. tamtéž [online].

3.7. Sociální práva a jejich využití v sociální práci

Sociální právo je možné vnímat jako jednu ze součástí sociální politiky. Sociální ochranou se rozumí nejen dávky sociálního zabezpečení, ale také sociální práva.²⁴¹ Sociální práva je možné vnímat objektivně, jako soubor právních norem, které upravují sociální ochranu. Sociální právo tak upravuje přerozdělování veřejných finančních prostředků ve prospěch sociálně potřebných občanů skrze soustavu veřejného pojištění, daní a sociálních dávek, čímž je naplňován princip povinné sociální solidarity.²⁴² Definice subjektivního sociálního práva vychází z koncepce základních lidských práv, tedy i práv sociálních. Sociální právo tedy lze vymezit jako část legislativy, která si klade za cíl realizaci a uplatňování základních sociálních práv občanů.²⁴³

Vzhledem k tomu, že sociální ochrana je poměrně obsáhlé téma, zaměřují se následující kapitoly na taková sociální práva, která se přímo vztahují k projektu projeje časopisu NP a budou jedním z pokladů pro závěrečnou reflexi.

3.7.1. Právo na práci a uspokojivé pracovní podmínky

Práci rozumíme „*plánovitou a vědomou činnost, kterou člověk vykonává s nasazením fyzických a duševních sil a která směřuje k uspokojení lidských potřeb*“.²⁴⁴ Matoušek za práci označuje cílevědomou činnost člověka, který si při ní vytváří hodnoty k uspokojování svých potřeb, nebo potřeb osob jemu blízkých.²⁴⁵ V demokraticky uspořádané společnosti je právo na práci nejen možností člověka zvolit si zaměstnání dle svého uvážení, ale znamená také možnost se na vybranou profesi připravovat vzděláváním se. V případě nezaměstnanosti je důstojná existence dočasně nepracujícího zajišťována podporou v nezaměstnanosti. Nezaměstnanost je společenský fenomén, kterým se zabývá nejen sociální práce, ale také sociologie, psychologie, ekonomie, politika.²⁴⁶

Mareš uvádí šest základních charakteristik placeného zaměstnání, které definoval sociolog Giddens a které mají pro člověka zásadní význam:

- Peníze – jsou zdrojem uspokojování potřeb, výše prostředků může ovlivňovat také to, jaké potřeby si člověk může dovolit uspokojovat
- Úroveň činnosti – při práci člověk zdokonaluje své schopnosti a dovednosti
- Rozmanitost života – člověk není omezen pouze na své domácí prostředí, nýbrž se v rámci pracovní činnosti setkává také se sociálním prostředím
- Strukturování času – zaměstnaný člověk má rytmus dne a na základě režimu daného pravidelností práce si může také smysluplně plánovat své denní aktivity; naopak ztráta rytmu může vést k apatii a nudě, rezignaci
- Sociální kontakt – pracovní prostředí umožňuje navazování kontaktů a později třeba také přátelství
- Osobní identita – zaměstnání s sebou přináší také stabilní sociální identitu²⁴⁷

²⁴¹ Srov. KOLDINSKA, K., *Sociální právo*, s. 21.

²⁴² Srov. TOMĚŠ, I. a kol., *Sociální právo České republiky*, s. 22.

²⁴³ Srov. KOLDINSKA, K., *Sociální právo*, s. 22.

²⁴⁴ JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 180.

²⁴⁵ Srov. MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*, s. 149.

²⁴⁶ Srov. WEDLICOVÁ, I., ed. *Terénní sociální práce v praxi*, s. 77.

²⁴⁷ Srov. MAREŠ, P., *Nezaměstnanost jako sociální problém*, s. 58 – 59.

Člověk totiž kromě toho, že se svojí prací podílí na celkové produkci státu, ve kterém žije, tak také prostřednictvím práce uplatňuje svoji osobnost.²⁴⁸ Stát prostřednictvím politiky zaměstnanosti zasahuje do přirozeného procesu strukturálních změn spojených s fluktuací lidí. Měl by dbát na to, aby byly respektovány práva člověka na spravedlivé a uspokojivé podmínky.²⁴⁹

Tomeš k tomu uvádí, že ze Všeobecné deklarace lidských práv vyplývá, že součástí uspokojivých pracovních podmínek je zejména minimální odměna, která je poskytována všem pracovníkům, spravedlivá mzda a odměna za stejnou práci bez jakéhokoli rozlišování, přičemž ženám jsou poskytovány podmínky ne horší, než jaké mají muži se stejnou odměnou za stejnou práci. Odměna má poskytovat záruku slušného života pro člověka a jeho rodinu, bezpečné a zdravotně nezávadné prostředí, stejnou příležitost pro všechny dosáhnout povýšení na základě délky zaměstnání a schopností a odpočinek, volno na zotavenou a rozumné rozvržení pravidelných hodin a dovolené a odměnu ve dnech veřejných svátků.²⁵⁰

Práce je také odrazem sociálního postavení, sociální identity a zdrojem sociálních kontaktů.²⁵¹ Listina základních práv a svobod v ČR k tomuto právu říká: „Každý má právo na svobodnou volbu povolání a přípravu k němu, jakož i právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost²⁵² a každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací“.²⁵³ Na institut práce je tak pohlíženo nejen jako na nástroj zabezpečování materiálních statků, nýbrž také jako na nástroj sociální emancipace člověka a jeho začlenění do společnosti.

Nejen z psychologického hlediska je práce a zaměstnání jedním z důležitých aspektů života člověka. Práce je něco, co se pojí s důstojností člověka, co člověku poskytuje nejen materiální zajištění, ale obvykle také pocit seberealizace a společenské užitečnosti. Člověk prostřednictvím zaměstnání navazuje sociální vztahy, je součástí nějakého většího celku a přispívá k sebeúctě. V zaměstnání obvykle dochází k navazování vztahů, rozhovorům s ostatními, člověk má možnost potkávat další lidi a navazovat případná přátelství. V rámci své práce tak může nejen zvyšovat svoji odbornost a další dovednosti, ale také svůj sociální kapitál a formovat svoji osobní identitu, která je spojena se sociálním okolím, ve kterém se pravidelně pohybuje a kde se realizuje. Dokonce i z mentálního hlediska při práci odvádíme přebytečnou mentální a duševní energii. Práce umožňuje strukturování času během dne. Ztráta práce, nebo jen pouhé obavy ze ztráty zaměstnání jsou zdrojem frustrace – to zejména v zemích s rozvinutou tržní ekonomikou. Náhlá neočekávaná ztráta zaměstnání je velmi traumatizující, to i přesto, že v České republice je možné nějakou dobu fungovat i bez zaměstnání. Nic na tom nemění fakt, že člověku na nějakou dobu odpadají běžné provozní „problémy“ spojené s prací, najednou má hodně času, který může využít pro rodinné aktivity a objevuje se naděje na nalezení nové, třeba i vhodnější práce. Nedobrovolné vyřazení z pracovního procesu má prokazatelně negativní důsledky na nejen psychologické, ale i sociální a zdravotní. Ztrátou zaměstnání zaniká příjem jako hlavní zdroj obživy a objevuje se ekonomická nejistota, mizí také obvyklý denní režim.²⁵⁴ Zaměstnání se lidem bez domova může s určitou dávkou štěstí podařit sehnat

²⁴⁸ Srov. TOMEŠ, I., *Povinná sociální solidarita*, s. 56.

²⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 56 – 57.

²⁵⁰ Srov. TOMEŠ, I., *Povinná sociální solidarita*, s. 57.

²⁵¹ Srov. SEKOT, A., *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*, s. 140.

²⁵² PSP ČR, *Usnesení o vyhlášení Listiny základních práv a svobod*, čl. 26. [online].

²⁵³ Tamtéž, čl. 26. [online].

²⁵⁴ Srov. ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, B., ŠMAJS, J. a BOLELOUCKÝ, Z., *Nezaměstnanost*, s. 49 – 50.

přes některou pracovní agenturu, mnohdy ale ani to ne.²⁵⁵ Pro starší lidi bez domova či žijících na ubytovnách, kteří pobírají buď (obvykle částečný) invalidní důchod, nebo sociální dávky, je možnou příležitostí k přivýdělku prodej časopisu Nový Prostor.²⁵⁶

Dlouhodobá nezaměstnanost vede často ke ztrátě původních zájmů, omezování sociálních kontaktů, ztrátě smyslu života a nastává postupný rozpad integrity člověka. Nastává strach z budoucnosti a pochybnosti o svých schopnostech. Navíc je stále ještě tato stresující situace okolím vnímána jako selhání jedince.²⁵⁷ U člověka, který hledá bezúspěšně práci, to vede k apatii a negativním pocitům, kdy se střídá naděje se zklamáním, což to vede k emoční labilitě, a depresím, které posléze způsobují velké problémy v procesu návratu do pracovního procesu. Zvládání takového stavu je však evidentně závislé na individuálním nastavení daného konkrétního jedince, na jeho copingových strategiích a resilienci (viz. kapitola 1.4.2).²⁵⁸

Otázka zaměstnanosti a nezaměstnanosti je komplexní a obsáhlé téma, kterému se věnuje Mezinárodní organizace práce (dále MOP). Národní politika zaměstnanosti tak má reagovat na nezaměstnanost takovými opatřeními, která vedou k tomu, aby byla práce pro všechny, kteří jsou práce schopní a práci hledají. Každý má právo volby zaměstnání, které se pro něj hodí, a pro které má potřebné schopnosti, a to bez ohledu na rasu, národnost, původ, pohlaví, náboženství, politické přesvědčení nebo sociální původ. Součástí boje proti nezaměstnanosti se mezi jiné zařadil také zájem o přípravu na budoucí povolání, poradenství a výcvik.²⁵⁹

V procesu reintegrace je právě nalezení zaměstnání a udržení si zaměstnání jedním z velkých úkolů, které musí člověk zvládnout. Lidem bez domova, zejména mladším, chybí pracovní návyky a představy o zaměstnání jsou nerealistické. Tito lidé skutečně několik zkušeností, a ani to nemusí vést k výsledku, se kterým jsou sami spokojeni. V pracovním procesu je kromě finanční stránky důležité jisté osobní uspokojení, pozitivní zpětnou vazbu v podobě toho, že se dotyčnému daří, což má ve výsledku pozitivní dopad na jeho sebehodnocení a sebevědomí.²⁶⁰

Výše uvedené lze také vnímat tak, jak uvádí papež Jan Pavel II., který upozorňuje na to, že práce jako taková má mít vždy přednost před kapitálem, tedy že práce je jakýsi personální lidský projev života a v rámci práce je důležité zachovávat možnost rozvoje člověka. Růst a rozvoj člověka v rámci zaměstnání je přirozeností člověka a umožňuje člověku uvědoměle na sobě pracovat.²⁶¹ Sutor ve svém pojednání o hospodářské a sociální politice poměrně obsáhle popisuje spolurozhodovací možnosti zaměstnanců podniků. Z pohledu diplomové práce však je možné tento požadavek vnímat i v projektu vybraném pro diplomovou práci, kde je stejným způsobem požadováno, aby člověk v průběhu zapojení do projektu „rostl“ a aby mu výkon této práce dával smysl a nějaký řád, který mu umožní jeho osobní rozvoj. Otázkami smysluplnosti práce se zabývá encyklika *Laborem exercens* (1981), která rozvíjí myšlenku vytvořeného díla a zároveň smyslu práce, který je ryze subjektivní, a to personální rozvoj člověka. Sutor tuto skutečnost zobecňuje tak, že dobro spojené s prací je možné pouze ve chvíli, kdy objektivní smysl práce (tedy „výkon“) zůstane podřízen subjektivnímu smyslu práce, který je založen na vnímání personální perspektivy práce. Výše zmiňovaná encyklika

²⁵⁵ Srov. VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*, s. 196.

²⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 197.

²⁵⁷ Srov. ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, B., ŠMAJS, J. a BOLELOUCKÝ, Z., *Nezaměstnanost*, s. 50.

²⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 69.

²⁵⁹ Srov. TOMEŠ, I., *Povinná sociální solidarita*, s. 102 – 104.

²⁶⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L. a MAREK, J. *Bezdomovectví*, s. 295 – 297.

²⁶¹ Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 266 – 270.

navíc poukazuje na smysl lidské práce jako účasti na stvořitelství díle. Tento křesťanský pojetý smysl se však v naší pluralitní společnosti nemůže stát automaticky závazným právě s ohledem na vysokou míru sekularizace naší společnosti. Přesto toto pojetí odpovídá hodnotovému nastavení naší společnosti, která zakládá a staví praktické požadavky právě na definovaných lidských právech.²⁶²

Pracovní poradenství

Služba pracovního poradenství je vhodným doplněním základních služeb, které jsou poskytovány sociálně vyloučeným lidem nebo lidem vyloučením ohroženým. Obvykle bývá součástí služeb sociální rehabilitace (§ 70) či prevence (§ 53) a to ať už jsou poskytovány terénní či ambulantní formou. Je zřejmé, že pracovní poradenství je svým charakterem poradenství odborné (§ 37). Strategii při využívání pracovního poradenství je mapování poptávky klientů po legálním zaměstnání a zároveň získávání přehledu o pracovních příležitostech ze strany zaměstnavatelů. Na základě vyhodnocení poměru nabízených a poptávaných míst může dojít k situaci, kdy je vhodné do procesu zlepšování situace lidí zapojit právě pracovní poradenství. To je založeno především na přímé práci s klienty, ale důležitými partnery v této oblasti jsou také zaměstnavatelé a Úřad Práce. Celá spolupráce obvykle začíná založením zakázky na zprostředkování zaměstnání. Posléze následuje další fáze, při níž sociální pracovník pomáhá klientovi zařídit potřebné dokumenty potřebné pro nástup do práce, či ho v tomto procesu provádí a podporuje. Ve chvíli podepsání pracovní smlouvy je ještě možné, aby pracovník klienta podpořil během zkušební doby. Pokud klient souhlasí, je možné jej doprovázet do zaměstnání – o takové situaci by měl být vyrozuměn zaměstnavatel, se kterým by se posléze mohly řešit případně vzniklé obtíže.²⁶³ Primárně je tato služba určena pro lidi ohrožené sociálním vyloučením nebo pro ty, kdo se obtížně orientují ve složitém institucionálním prostředí, nebo ty, kdo potřebují individuální a flexibilní přístup ze strany organizace. Zapojit se do pracovního trhu je však mnohdy velmi obtížné a vyžaduje to silnou motivaci na straně klienta.²⁶⁴

Individuální plánování

Individuální plánování průběhu služby je nezbytnou součástí sociální práce, a to nejen s lidmi bez domova. Je předpokladem pro to, aby si klienti sociální služby udrželi vlastní autonomii a možnost rozhodování a aby nebyla zbytečně udržována jejich závislost na sociální službě. Legislativní zakotvení individuálního plánování sociální služby nalezneme v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách ve znění pozdějších předpisů a v prováděcí vyhlášce 505/2006 Sb., která ZSS doplňuje. V § 2 ZSS je uvedeno, že sociální služba musí reagovat na potřeby daného konkrétního člověka, s ohledem na jeho lidskou důstojnost a na jeho potřeby má být reagováno tak, aby byl klient aktivizován a podporován v samostatnosti při řešení své situace. Poskytovatelům je udělována přímo povinnost individuálně plánovat (§ 88 ZSS) a průběh služby vyhodnocovat. Individuální plánování je postaveno na bližším zjištění potřeb a očekávání klienta a cílem je vyřešení nebo zmínění nepříznivé sociální situace. Smyslem individuálního plánování je pomoci klientovi definovat jeho problém a nastínit možnosti jeho řešení, přičemž kromě výše zmíněného se bere v potaz také

²⁶² Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 266 – 277.

²⁶³ Srov. WEDLICHOVÁ, I., ed. *Terénní sociální práce v praxi*, s. 79 – 81.

²⁶⁴ Srov. *tamtéž*, s. 82 – 83.

schopnost klienta řešit svou situaci již konkrétními formami podpory v takové míře, aby se předešlo vzniku závislosti na sociální službě.²⁶⁵

Motivační rozhovory

V sociální práci s lidmi bez domova je vhodným a častým nástrojem motivační rozhovor. Motivace je proces, který určuje zaměření, intenzitu a trvání chování zaměřeného na dosažení určitých cílů. Slouží iniciování, usměřování a udržování fyzických a psychických aktivit. Výchozím stavem motivace je potřeba (neboli nějaký nedostatek, od kterého se odvíjí stanovení motivu).²⁶⁶

V rámci práce s lidmi bez domova je motivace jednou ze zásadních předpokladů k tomu, aby byly překonány problémy, které s procesem změny mohou nastat. Motivace u lidí bez domova často může být motivací tzv. „lichou“, kdy se nejedná o vlastní vnitřní přesvědčení klienta, nýbrž o požadavek někoho z okolí, například tlak ze strany rodičů, splnění požadavků úředníka probační a mediační služby či nutnost mít potvrzení o zaměstnání pro určitý účel – například získání městského bytu apod.²⁶⁷

Identifikovat motivaci lidí bez domova a to, co je pro ně demotivující, se jeví jako důležitý faktor zlepšování jejich situace, kdy však nestačí rozdělení na pouhou vnitřní a vnější motivaci. Chování jedince totiž nezávisí na konkrétní situaci, ale na jejím chápání a její interpretaci. Stejná situace může být tedy pro jednoho člověka silně demotivující, pro druhého naopak motivující ke změně životního stylu. V této souvislosti se objevují tři základní otázky – otázky po minulosti, kdy náhled lidí bez domova na minulost a příčiny ztráty jistot a sociálního zázemí není příliš realistický, za druhé současnost, tedy aktuálně působící vlivy prostředí a za třetí budoucnost, kdy má klient nějaká očekávání. Člověk, který se orientuje na budoucnost, vytváří změny a svým myšlením a chováním se více přibližuje praktickému způsobu života. V procesu reintegrace se učí jinak přemýšlet, chovat a cítit tak, aby svou situaci lépe zvládal. V takovém procesu se učí také novým návykům, které posléze může zužitkovat. Důležitá je také práce se sklonem k rezignaci, neboť právě u lidí sociálně okludovaných k rezignaci dochází velmi snadno. Lidem bez domova je důležité dokázat, že změna je možná a dosažitelná. Posun v prožívání a uvažování tak vede k tomu, že se snáze vyrovnávají s minulostí a pozitivně ovlivní jejich pohled na budoucnost.²⁶⁸

U lidí bez domova často dochází k rezignaci při hledání práce, kdy po několika špatných zkušenostech tito lidé přestanou věřit, že práci seženou nebo že si jí udrží. Tito lidé často vidí svoji budoucnost katastroficky a odmítají různé druhy pomoci, protože nevěří, že by to mohlo mít úspěch. Rezignace se potom může objevit i v jiných oblastech zajištění – bydlení, vyřizování dávek hmotné nouze apod.²⁶⁹ Ačkoli u lidí, kteří prodávají časopis *Nový Prostor*, již lze předpokládat určitou motivovanost, tato nemusí být zcela trvalá a může být narušena množstvím neúspěchů při snahách získat a udržet si vhodné bydlení, zaměstnání a kupříkladu i snahou obnovit či udržovat vztahy s rodinou nebo se sociálním prostředím, které není vůči této skupině lidí nejprívětivější a udržuje sociální distanci.²⁷⁰

²⁶⁵ Srov. APSS, *Role sociálního pracovníka ve vybraných tématech sociálních služeb*, s. 101 – 109.

²⁶⁶ Srov. NAKONEČNÝ, M., *Obecná psychologie*, s. 394 – 395.

²⁶⁷ Srov. WEDLICOVÁ, I., ed. *Terénní sociální práce v praxi*, s. 85.

²⁶⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY L. a MAREK, J. *Bezdomovecvi*, s. 207 – 210.

²⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 258.

²⁷⁰ Sociální distance značí vzdálenost mezi lidmi danou především hodnotovými představami, postoji, předsudky, pocity sympatie nebo antipatie. Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 60.

Motivační rozhovor je nekonfrontující, s velkou mírou empatie ze strany sociálního pracovníka a jeho cílem je změna chování klienta směrem k chování méně rizikového. Tento velmi empatický, na klienta orientovaný přístup, pocházel od Carla Rogerse,²⁷¹ který se snažil konfrontaci přesunout do oblasti niterných zážitků klienta samotného. Ačkoli se mnoho klientů nedaří ke změně chování motivovat, je motivační rozhovor jedním z rychlých a přímých pracovních nástrojů sociální práce s lidmi sociálně vyloučenými. Zkušenosti ukazují, že přesto, že určitou část klientů se tímto způsobem nedaří motivovat, někteří klienti na základě takového rozhovoru jsou ochotní o změně svého chování uvažovat a někteří s patřičnou podporou tyto úvahy také uskutečňovat. Při využívání motivačního rozhovoru je důležité oddělovat tužby a přání sociálního pracovníka od představ a možností klienta. Není smysluplné dávat klientům nespílitelné a náročné cíle, které vedou k selhání a pocitům viny.²⁷²

3.7.2. Právo na sociální zabezpečení a přiměřenou životní úroveň

Sociální zabezpečení stát provádí tak, aby i přes přirozenou „neodpovědnost“ svých občanů zajistil důstojný a svobodný rozvoj člověka i v době, kdy ztratí schopnost nebo možnost samostatně vydělávat nebo kdy nemůže nijak vlastním přičiněním získávat prostředky na svoji obživu. Stát v rámci své politiky nařizuje odkládat část svého výdělku, aby docházelo k přerozdělení hmotných statků také mezi těmi, kteří se o sebe sami nemohou postarat.²⁷³

Obecně uznávanou přiměřenou životní úrovní je takový stav, kdy každý občan má právo na zdravotní péči, obživu a ošacení a tyto základní statky jsou mu dostupné. Toto právo je zaručováno všem občanům, a to i těm, kteří ztratí z důvodů na nich nezávislých své zaměstnání nebo zdroj obživy. Zejména zdraví je základním kamenem kvality života a stát ve prospěch zdraví činí potřebné kroky (opět otázka sociální politiky daného státu). Otázka obživy je státem řešena především opatřeními nebo reformami v oblasti zemědělství, dále redistribucí zdrojů potravin v celosvětovém měřítku a také zárukami v podobě stanovené minimální mzdy, která zaručí důstojný život.²⁷⁴ Součástí přiměřené životní úrovně je také lékařská péče a starostlivost o zdraví. Zdraví, jakožto „stav komplexní fyzické, duševní a sociální pohody nad rámec prosté absence nemoci či churavění nebo nemohoucnosti“²⁷⁵, je základní potřebou a hodnotou lidského života. Lidé bez domova jsou obecně nositeli většího množství zdravotních komplikací než většinová společnost, protože jejich potřeby v tomto smyslu nejsou uspokojované dostatečně či jsou uspokojovány nárazově. Také jsou u těchto lidí v mnohem větší míře zastoupeny duševní poruchy. V případě výskytu duševních poruch zůstává otázkou, do jaké míry je tíživá situace člověka způsobena duševní poruchou a nakolik je duševní porucha důsledkem života na ulici a bez zajištění přiměřené péče o oblast duševního zdraví.²⁷⁶

²⁷¹ Carl Rogers – americký psycholog, který v 50. a 60. letech 20. století formuloval přístup zaměřený na klienta jako metodu sociální práce, která je vedena předpokladem, že každý člověk má „sebeaktualizační tendenci“. Tuto tendenci člověka je pak možné využít při řešení jeho problémů. Metoda je založena na plném porozumění klientovu, autentičnosti a akceptování klienta bez jeho hodnocení. Srov. MATOUŠEK, O., KŘIŠŤAN A., ed., *Encyklopedie sociální práce*, s. 20.

²⁷² Srov. KLÍMA, P., ed. *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*, s. 189.

²⁷³ Srov. TOMESŠ, I., *Povinná sociální solidarita*, s. 59 – 60.

²⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 57 – 58.

²⁷⁵ SEKOT, A., *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*, s. 177.

²⁷⁶ Srov. KLIMENT, P., *Dvoji optika bezdomovství*, s. 116 – 117.

3.8. Shrnutí

Jak bylo v předchozích kapitolách naznačeno, lidskou důstojnost a lidská práva je možné vykládat různým způsobem. Světská, nekřesťanská etika se může odvolávat na předkřesťanskou antiku – stoiky. Zároveň ale může vycházet z novověké evropské filozofie, kdy hlavní ideou je autonomie lidské osobnosti, nebo teorie současné, kdy je člověk vnímán jako komunikativní bytost. Novověký přístup a idea lidských práv je s odkazem na mravní autonomii a schopnost lidského rozumu mnohem více individualistická a chrání jedince proti státu. V pojetích, zdůrazňujících sociální a komunikativní aspekt člověka, vystupuje do popředí to, že jen v soužití s ostatními může člověk rozvíjet své lidské bytí. Tento výklad lidských práv je výrazně sociální a vyvyšuje vzájemnost a celospolečenskou solidaritu.²⁷⁷

Křesťanské pojetí lidské důstojnosti v dnešní společnosti má význam právě proto, že vnímají člověka jako toho, kdo je od svého Stvořitele vybaven důstojností, která přesahuje světské, společenské a politické účely, a naopak člověk není vnímán jako „produkt společnosti“, jak tomu může být v některých socialistických společnostech. Zároveň však tato důstojnost neznamena absolutní individualistickou emancipaci od povinností a vazeb ve společnosti, neboť tím, že přísluší všem lidem, kteří jsou na sebe vzájemně odkázáni, tak nabádá k tomu, aby byla důstojnost společně chráněna. Lidská práva jsou založena na lidské důstojnosti a vztahují se k právnímu společenství.²⁷⁸ Neboť člověk je ze své podstaty bytost společenská, předurčená k tomu, aby rozvíjel vztahy s ostatními lidmi.²⁷⁹

V souvislosti se sociálními právy, jež jsou zejména právo na práci, na bydlení, sociální jistoty a zaopatření v nemoci, při invaliditě, ve stáří atd. můžeme nejen podle křesťanského pojetí vzájemného lidského soužití říci, že člověk má právo na práci a na možnost zajišťovat své základní potřeby, tedy zejména zajištění potravy, ošacení, bydlení, zdraví a vzdělání. Uskutečňování těchto práv je však s ohledem na princip subsidiarity zejména zodpovědností jedinců a svobodných společenských sil. Stát v tomto má roli toho, kdo se stará o to, aby se tyto společenské síly rozvíjely, a aby tito jedinci na základě principu solidarity získali podíl na statcích, službách a kulturních možnostech společnosti, i přesto, že vlastními silami by na ně nedosáhli.

V zásadě by se dalo říci, že komu chybí to nejnnutnější k životu, je omezen také na svém právu na svobodu, i když ta je z formálního hlediska zaručena. Z druhého úhlu pohledu musí být lidé ve své svobodě schopni se postarat o svůj rozvoj, pokud se chtějí zdokonalovat, vyvíjet a seberealizovat.

²⁷⁷ Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 174 – 175.

²⁷⁸ Srov. SUTOR, B., *Politická etika*, s. 174 – 175.

²⁷⁹ Srov. SACKS, J., *Důstojnost v rozdílnosti: jak se vyhnout střetu civilizací*, s. 103.

4. ETICKÁ REFLEXE PROJEKTU PRODEJ ČASOPISU NOVÝ PROSTOR

Kromě teoretických východisek obecného charakteru, bylo v rámci předchozích kapitol pracováno s fenoménem lidské důstojnosti v průřezu dějin, kdy cílem nebyl absolutní výčet všech úhlů pohledu na dané etické téma, ale základní vhled na možné vnímání lidské důstojnosti a jeho proměny v čase. Kromě základních tezí biblického pojetí byly zmíněny exemplární historické pozice, které představují zásadní systematická pojetí lidské důstojnosti a to pojetí lidské důstojnosti podle Marca Tullia Cicerona, Pico della Mirandoly a Imanuela Kanta.

V závěrečné kapitole diplomové práce je vypracován náhled na projekt prodej časopisu Nový Prostor a etické souvislosti praktické aplikace pojmu lidské důstojnosti, požadavků sociální práce a naplňování sociálních práv člověka.

Přestože je časopis NP prodáván v mnoha dalších městech v České republice a obecně jsou noviny ulice prodávány také v jiných zemích²⁸⁰, etická reflexe se bude zaměřovat především na to, jaký přínos má projekt prodej časopisu NP v rámci pomoci sociálně vyloučeným lidem, kteří jsou v projektu zapojeni na území Plzně. Po získání teoretického náhledu na danou problematiku je však nepochybné, že obdobná zjištění je možné rozšířit také na ostatní města v ČR, neboť podstatou této reflexe je právě hodnocení toho, nakolik je prodej novin ulice tím, co člověka obohacuje a jaká pozitiva a negativa konkrétně přináší. Vzhledem k tomu, že projekt je svojí podstatou také nástrojem ekonomickým (sociální podnikání), je okrajově rozvíjena také otázka toho, nakolik je projekt pro prodejce výhodný čistě z tohoto úhlu pohledu a zda nemateriální výhody převyšují výhody materiální.

4.1. Etický rámeček sociální práce

Jak už bylo v úvodních kapitolách zmíněno, sociální práce je komplexní obor, který kromě využívání odborných poznatků a metod zahrnuje také relevantní etické smýšlení o dilematech, která při práci s klienty vznikají. Takové uvažování vyžaduje jistou citlivost na etickou stránku vykonávaných rozhodnutí a jednání.

Etika, z řeckého *éthos*, neboli *zvyklost*, je souhrnným pojmem pro principy, podle kterých se v dané společnosti posuzuje správnost jednání. Etika zakládá na obecném přesvědčení, že člověk by měl konat dobré a špatnému se vyvarovat. Z tohoto hlediska v první řadě posuzuje zejména jednání jednotlivce. U toho předpokládá, že má svědomí, svobodu a odpovědnost.²⁸¹ Nejde pouze o to, aplikovat etiku ve chvíli, kdy to sociální pracovník považuje za účelné, nýbrž ji používat jako základ uvažování při nejrůznějších situacích, do kterých se sociální pracovník dostává a které řeší, neboť v jeho práci se objevuje mnoho etických otázek či etických dilemat. Sociální pracovník tak musí mít představu o tom, co je dobré a co je špatné, a musí umět logicky a rozumově zdůvodnit, proč je to dobré nebo špatné.²⁸² Při řešení etických otázek profesní etiky oblasti sociální práce, kdy se budeme snažit usilovat o spokojenost lidí a uspokojení jejich potřeb, ale musíme brát v úvahu to, že definice potřeb lidí je velmi relativní a závisí jednak na typu

²⁸⁰ Srov. INSP, *Find a street paper* [online].

²⁸¹ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 73.

²⁸² Srov. ELIHOVÁ, M., *Sociální práce: aktuální otázky*, s. 58 – 59.

společnosti, ideologii systému a jednak na osobnosti člověka.²⁸³ Ačkoliv výše popisují obecně potřeby lidí bez domova, je nutné být v této věci naprosto konkrétní a s klientem se ptát po tom, co je pro něj to dobré a naopak co on sám považuje za pro sebe nedůležité či nežádoucí.

Vzniklé etické problémy mají obvykle individuální charakter, přičemž některá rozhodnutí klientů mohou být v rozporu s přesvědčením a hodnotami konkrétního sociálního pracovníka. V případě etických dilemat jsou některé vzniklé problémy obecně širší společností pocíťovány jako eticky problematické. Tato dilemata jsou hodnotově rozporuplná, střetává se v nich více norem, zájmů a potřeb více lidí a jejich řešení s sebou vždy nese negativní důsledky pro některé zúčastněné.²⁸⁴

Při uvažování nad projektem prodeje časopisu Nový Prostor z pohledu sociálního pracovníka, který s touto skupinou lidí běžně nepracuje, je možné vnímat právě otázku, zda je – s ohledem na mnoho dalších skutečností – fakt, že prodej probíhá v podmínkách, v jakých probíhá, vyvážen dostatečným „užitkem“ či „dobrem“ na straně druhé a zda při řešení jednoho problému, nevznikají eticky problematické situace, které mohou mít pro člověka, který časopis prodává, jiné negativní důsledky, které však nemusí být na první pohled zřetelné a není nad nimi uvažováno. Pod úvodní poznámkou, že prodej probíhá „v podmínkách, jakých probíhá“, je myšleno zejména to, že se stále upadající popularitou tištěných dokumentů a jistou apatií či dokonce odporem lidí k nabízení čehokoli „na ulici“ může vznikat velký prostor pro časté odmítání prodejce nebo minimálně jeho značné přehlížení (vzhledem k tomu, že dle kodexu prodejce časopis aktivně nenabízí, nýbrž čeká na to, až si někdo časopis zakoupí sám od sebe). Na druhou stranu je možné vnímat tento prostředek jako něco, co umožňuje zapojování do společnosti i přes to, že se danému člověku opravdu nedaří sehnat jiné zaměstnání, ať už jsou pro to důvody jakékoli.

²⁸³ Srov. MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce*, s. 23.

²⁸⁴ Srov. APSS, *Management a kvalita sociálních služeb*, s. 50 – 51.

4.2. Vlastní úvahy nad projektem

V závěru diplomové práce se objevují vlastní úvahy nad otázkami, které považují za důležité s ohledem na naplnění cíle diplomové práce, tedy reflektovat prodej časopisu Nový Prostor jako jedné z metod sociální práce²⁸⁵. Formu otázek jsem volila proto, že nepředpokládám, že všechny otázky, které se k projektu prodeje časopisu Nový Prostor pojí, budou nutně touto diplomovou prací zodpovězeny, naopak se domnívám, že v rámci úvah a reflexe tohoto projektu může čtenáře naopak napadat mnoho jiných otázek. Pokud nad projektem začne někdo uvažovat i z jiných úhlů pohledu než jsou v diplomové práci předkládány nebo o něm začne smýšlet jako o jedné z alternativních metod poskytování zaměstnání či příležitosti lidem, kteří jinou šanci třeba nemají, a rozvine myšlenku obdobného projektu, který bude zapojovat lidi, jež se ocitli na okraji společnosti, má taková reflexe význam nejen ve vztahu k projektu NP ale také ve vztahu k rozvoji sociální práce a jejích možnostech.

Zohledňuje nástroj prodej časopisu Nový Prostor lidskou důstojnost? Jaké aspekty se v projektu projevují? Která paradigmatičtá historických pohledů můžeme v projektu nacházet?

V pojetí lidské důstojnosti, tak jak jej vnímá Bible, kdy je člověk povolán k tomu, aby utvářel svět a sám sebe, je tato činnost jednou z těch, kde se prodejce může alespoň v minimální míře realizovat a kterou může vnímat jako své naplnění, jako něco, čemu investuje svůj čas a co má nějaký kladný výsledek. Na projekt prodej časopisu Nový Prostor je možné pohlížet z více úhlů pohledu. Pro někoho by takové zaměstnání bylo nemyslitelné, těžké z pohledu „snížení“ důstojnosti oproti tomu, na co je člověk zvyklý a co považuje za dostatečně uspokojivé pro sebe sama, na druhé straně je však tato snadno dostupná možnost jednou z mála, která je otevřena všem, kdo o ni projeví zájem a aktivně se zapojí. Člověk zapojením se do projektu odpovídá na povolání k zodpovědnosti za sebe sama a tím naplnění jeho vlastní důstojnosti. Uplatňování důstojnosti u prodejců je možné nahlížet také z jejich pohledu vnímání – ve chvíli, kdy zažívají hrubý nedostatek základních potřeb a hledají prostředek k získání živobytí a nechtějí být těmi, kdo se postaví a bude „žebrot“ od lidí, může být právě takové prodávání časopisů významnou šancí oddělit svoji identitu od identity těch, které již sami prodejci považují za lidi, kteří o tu důstojnost, projevovanou skrze vlastní snahu, přišli. Tento pohled naplňování nějakého životního cíle a smyslu odpovídá také konceptu vnímání lidské důstojnosti podle Mirandoly, který taktéž vnímá důstojnost nejen jako něco, co k člověku neodmyslitelně patří, nýbrž také jako směřování a cíl, který má být jednáním člověka naplňován.

Respektování schopnosti člověka zvolit si a zapojit se do nějaké, člověka definující činnosti, zde například zapojení se do pracovní činnosti prodeje časopisu navzdory velmi nepříznivým vyhlídkám a sníženým možnostem, můžeme nepochybně vnímat jako způsob přístupu k člověku, který lidskou důstojnost zohledňuje a který pobízí k překročení hranic a nenechává člověka stagnovat, nebo ještě hůře ve své situaci ještě více upadat a ztrácet schopnosti, které má k dispozici a které by mohly být rozvíjeny.

Z pohledu Kantova kategorického imperativu²⁸⁶, kdy by mělo být lidství používáno vždy zároveň jako cíl jednání, je patrné, že podstata projektu je právě takto zaměřena.

²⁸⁵ Sociální rehabilitace (viz. registr poskytovatelů sociálních služeb).

²⁸⁶ Srov. KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, s. 33 – 36.

Důstojnost člověka je v rámci projektu brána jako hodnota bez podmínek a pomoc lidem na okraji společnosti je povýšena nad problémy spojené s ekonomickou stránkou projektu. I přesto, že při hlubším zkoumání ekonomické výhodnosti prodeje časopisu pro prodejce je patrné, že prodejem není dosahováno ani minimální mzdy (103,80 Kč/hod.²⁸⁷), vyvažuje tento faktor právě stránka nemateriální, kdy velkou devizou celého projektu je kromě nízkoprahovosti projektu právě možnost převzít odpovědnost sám za sebe, realizovat se a zajistit se vlastními silami. Tyto atributy jsou cennými pro vyšší sebehodnocení prodejců. Oba prodejci díky této možnosti cítí, že za zlepšením jejich situace je právě jejich osobní nasazení, což odpovídá také konceptu Cicera, který důstojnost člověka vidí v rozumovosti člověka a jeho směřování ke zdokonalování sebe sama.

Uplatňuje se zde také křesťansky založená pomoc – zde odkazují na zmiňovaný princip *cedaka*, kdy jeden druhému pomůže stabilizovat jeho situaci, neboť mu pomůže především s nalezením zaměstnání. Dva doplňující se pohledy na lidskou důstojnost Pico della Mirandoly, tedy Boží předurčenost a možnost svobodné volby v sebeutváření a vyšší seberealizaci v rámci lidského bytí, pak vidíme v tom, že nejsou dělány rozdíly mezi jednotlivými prodejci a navíc že i člověk na okraji společnosti má možnost se zde uplatnit stejně jako člověk ze širší společnosti po pracovní stránce a uplatnění práva na zaměstnání a zajištění. Má zároveň možnost převzít zodpovědnost sám za sebe a směřování svého života, naplňovat smysl svého života a pracovat skrze práci na svém lepším sebehodnocení a zároveň na svých objektivních schopnostech.

Jak je patrné, tak v projektu se uplatňují obě chápání lidské důstojnosti – tedy jak inherentní, tedy vyplývající z podstaty lidského bytí, tak kontingentní, tedy tu důstojnost, která je odvozena od snahy člověka o důstojné jednání a myšlení.

Podporuje prodej časopisu NP uvědomění si schopnosti ovlivnit svojí situaci? Přispívá tento nástroj ke zvyšování sebeúcty prodejců?

Mezi základní cíl sociální práce patří posilování a zplnomocňování, a osvobozování lidí za účelem zvyšování jejich blaha.²⁸⁸ Z odpovědí prodejců je patrné, že i přesto, že se jedná o nízkoprahovou možnost výdělků peněz, tak se cítí být svázáni nemožností více ovlivňovat okolnosti prodeje jako takového. Pohled pracovníka na možnost určité kreativity v rámci projektu prakticky koresponduje s tím, co říkají prodejci – tedy že jsou daná nějaká základní pravidla (viz. Kodex prodejce kapitola 2.3.3), a těmito se prodejci musí řídit, nesmí si vytvářet své vlastní alternativy či nějak měnit zaběhnuté procesy. U obou prodejců, kteří byli dotazováni, již bylo silně vyvinuté vědomí toho, že prodejem časopisu pozitivně ovlivňují svoji situaci, kterou se jim předtím nedařilo zlepšit nebo alespoň udržet. V podstatě i to, že se jeden z prodejců opakovaně k prodávání vrátil, znamená, že pro něj je to taková možnost, kterou ze svého života po zkušenosti z minulosti nevyloučil. Širším průzkumem, například mezi těmi, kdo prodej předčasně ukončili, by mohlo být například zjištěno, že nepovažují tuto možnost za dostatečně efektivní pro to, aby v takovém projektu zůstávali, nebo pro ně byla z tohoto pohledu nedostačující a zjistili, že pro ně bude vhodnější jiná forma získávání finančních prostředků ke své obživě. Tyto bývalé prodejce se nepodařilo zkontaktovat, neboť není možné, aby organizace Nový Prostor poskytovala v rámci ochrany soukromí

²⁸⁷ Srov. MPSV, *Minimální mzda: Informace o minimální mzdě od 1. ledna 2023* [online].

²⁸⁸ Srov. ISFW, *Global definition of social work* [online].

těchto lidí jakékoli informace či kontakty. Pracovník NP sám uvedl, že „*tam chybí ta trpělivost*“.²⁸⁹

Pokud na tuto otázku nahlížím v obecnějším měřítku, tedy fakt, že dostávám peníze za něco, co sám vykonám, by mělo být vnímáno jako pozitivní a mělo by otevírat vědomí toho, že jsem to dokázal vlastními silami a vlastním přičiněním. V rozhovorech s prodejci bylo možné vnímat to, že se cítí být odlišeni od těch, kteří jen „žebrají“, neboť oni mají „své zaměstnání“ a vlastním přičiněním jsou schopni zabezpečovat své, byť pouze základní, potřeby. Co se sebeúcty týče, tak projekt dává prostor pro to, aby si člověk mohl skrze úspěch v této oblasti uvědomit, že on sám realizuje změnu a jeho sebeúcta to podpořilo. Prodejce má šanci zažít úspěch, čímž se zvýší jeho motivovanost, sebedůvěra a také může dojít k posílení vztahu k sobě samému a cíli, kterého chce dosáhnout. I malý úspěch tak může znamenat, že se podaří překonat naučenou bezmocnost a u prodejce vznikne orientace na reálné plány a snaha o jejich uskutečnění, neboť ve chvíli, kdy dosáhne člověk pocitu kontroly nad vlastním životem, má spíše tendence plánovat budoucnost. Na druhou stranu zde vidím riziko v tom, že těm, kterým prodávání časopisu nejde tak, jak by si představovali nebo fakticky z různých důvodů nejde, to může ublížit v tom směru, že to jejich sebedůvěru naopak snižuje a mohou se cítit ještě více demotivováni a zklamáni sami sebou. Tady v mých úvahách chci poukázat na to, že nebylo zjištěno, jakým způsobem a zda vůbec je pracováno s těmi, kteří do projektu nastoupili a neúspěšně jej ukončili bez pozitivní změny do jejich života. Předpokládám, že v takových případech by zde měl nastoupit právě motivační rozhovor se sociálním pracovníkem, který bude ve chvíli neúspěchu podporovat člověka v dalších snahách v jiné oblasti.

Posiluje projekt prodej časopisu NP možnost svobodné volby člověka a umožňuje mu rozvoj a participaci na řešení své situace?

V procesu řešení otázky uplatňování důstojnosti člověka v rámci zkoumaného projektu můžeme dospět k otázce souvislosti důstojnosti člověka s jeho svobodou. Svoboda sama o sobě je jednou ze zásadních hodnot a není možné se v rámci diplomové práce zabývat nad rámec pojmu lidské důstojnosti také tímto pojmem do hloubky. Zcela nepochybně však v rámci projektu prodeje časopisu Nový Prostor můžeme vnímat prostor pro uplatnění také této hodnoty. Vzhledem k tomu, že prodej je svým charakterem něco mezi zaměstnáním a volnou činností, prodejce se v rámci ní realizuje a není kromě nejzákladnějších pravidel daných *Kodexem prodejce* více omezován či kontrolován. Sami dotazovaní prodejci uvádějí, že výhody vidí právě v tom, že mohou přijít a odejít, jak uznají za vhodné a že ze strany pracovníků organizace je určitá tolerance k nepravdělnostem v docházce, což jim umožňuje si tuto práci udržet, pokud o to stojí, i přesto, že jiné zaměstnání by si třeba neudrželi, nebo by ani nezískali. Zároveň tak ve chvíli, kdy se rozhodnou prodávat, uplatňují svoji svobodnou volbu začít a udělat první kroky k samostatnosti. Přebírají tak zodpovědnost sami za sebe, kdy tento pocit je pro ně bezesporu důležitý, ať už si jej plně uvědomují nebo je tento pocit vlastního rozhodování se a přebírání zodpovědnosti jen vedlejším produktem toho, že si vydělají nějaké peníze na živobytí. Získání prostředků na živobytí považují prodejci za primární důvod, který je k zapojení se do projektu dovedl. V podstatě to částečně odpovídá na jednu z předchozích otázek, týkající se vědomí možnosti ovlivnění situace vlastním přičiněním a vlastními schopnostmi. Ve chvíli, kdy je člověku umožněno

²⁸⁹ Srov. Příloha III. – *Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň.*

projevit svobodné rozhodnutí, je tím posilováno vědomí toho, že svoji situaci může pozitivně ovlivnit, i když tíživost jeho situace se může jevit jako zdánlivě neřešitelná nebo definitivní. U obou prodejců bylo toto vědomí velmi silným momentem, který měli potřebu zdůrazňovat, a proto se domnívám, že to není uvědomění náhodné, ale je tím, na co se projekt zaměřuje a cílí – tedy osamostatňování a uschopňování lidí, kteří svou situaci ovlivnit chtějí.

Projekt svým charakterem naplňuje požadavek sociální práce na to, aby byla dodržována základní práva a svobody člověka a aby poskytovaná služba (sociální rehabilitace) podněcovala v klientovi vlastní aktivitu. Zde bych také okrajově zmínila to, že skrze pomoc druhým, v tomto případě sociálně vyloučeným, také sociální pracovník posiluje ctnosti svého charakteru a naplňuje tak smysl svého života jako rozumová bytost a tím pádem i on dostává své důstojnosti.

Je v rámci projektu pohlíženo na každého prodejce stejně? Nedochozí k diskriminaci některých prodejců?

Otázka po tom, zda nejsou někteří prodejci jakkoli diskriminováni, je otázkou prakticky velmi těžko uchopitelnou. Kromě pohledu objektivního, je zde pohled i ryze subjektivní, který, jak bylo možné vypořádat, se obrací k určitému problému odlišení prodejců „z Prahy“ a prodejců z ostatních měst. Objektivně jsou podmínky a ohodnocení nastaveny pro každého zájemce a posléze i prodejce stejně. Všichni rámcově dodržují pravidla daná organizací a kodexem prodejců, kdy tyto podmínky jsou naprosto minimálním ohraničením toho, co je po prodejích požadováno, aby projekt mohl fungovat, a aby i směrem ke společnosti bylo chování prodejců předvídatelné, stabilní a slušné. Všichni prodejci mají stejné finanční ohodnocení, které se odvíjí od počtu prodaných časopisů.

I přesto jsem nabyla přesvědčení, že projekt, tak jak je prezentován na webových stránkách a ve výroční knize *Nový Prostor 20 let spolu*, není prodejci z Plzně vnímán stejně. Z rozhovorů s oběma prodejci vyplynulo, že cítí, že prodejci v Praze mají odlišné možnosti, a to zejména ke vztahu k dalším benefitům, které organizace NP poskytuje nad rámec možnosti pouhého prodeje.

Napomáhá tento nástroj tomu, aby se prodávající neocitali bez jakýchkoli prostředků k důstojnému žití? Je v projektu zohledňována myšlenka toho, že tento nápad má být prostředkem ke zlepšování situace lidí bez domova, nebo se jedná spíše o formu velmi lehce dostupného řešení pro ty, jimž jiná možnost nezbyvá?

Z kladených otázek je tato otázka směřována výhradně na ekonomickou stránku projektu. Po vlastních profesních zkušenostech musím konstatovat, že prodej časopisu NP je velmi zajímavou ukázkou toho, že projekt prodeje časopisu NP je jednou z možností, kterými člověk, vedený v evidenci uchazečů o zaměstnání a pobírající dávky hmotné nouze, může prokazovat požadavek „vlastního přičinění“.²⁹⁰ I v případě, že člověk nemůže nastoupit do běžného zaměstnání (například z důvodu toho, že má zápis v rejstříku trestů) a zároveň je vyřazen z evidence uchazečů o zaměstnání, tedy se

²⁹⁰ Při posuzování výplaty dávek hmotné nouze se vychází z toho, že osoba, která o dávky žádá, se snaží zvýšit si příjem tzv. *vlastním přičiněním* viz. §11 odst. 2, písm. c) zákona č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi ve znění platném ke dni 3. 2. 2023.

ocitně bez jakéhokoli zajištění dle zákona (otázky životního minima a dávek hmotné nouze), má stále možnost uzavřít smlouvu o prodeji časopisu Nový Prostor a získat finanční prostředky alespoň na nejzákladnější zajištění.

Otázkou zůstává, zda je toto zajištění důstojné ve své podstatě, či je již pouhým nouzovým řešením již tak velmi špatné a v podstatě bezvýchodné situace. V případě obou prodejců, kteří byli dotazováni, se jednalo o obdobný případ – ani jeden z prodejců nevyužíval podpory formou dávek hmotné nouze. Viditelně u nich došlo k rezignaci na zajištění finančních prostředků formou, kterou nabízí sociální systém v ČR. První z prodejců si chtěl zachovat své soukromí, nechtěl být podrobován zkoumání a šetřením pracovníků orgánu státní správy (ÚP ČR) a druhý prodejce využil této možnosti ve chvíli, kdy si uvědomil, že legální příjem z invalidního důchodu jeho manželky nestačí.

Dalším aspektem této ekonomické stránky je jistá „nevýhodnost“. Snaha se vlastními silami zabezpečit, vede k tomu, že prodejci jsou odečítány nemalé částky z příjmů z dávek hmotné nouze. Ačkoli se to netýká prodejců, se kterými bylo hovořeno, tak považuji za důležité tento aspekt zmínit, protože celý proces, jak popsal pracovník NP, se odvíjí tak, že prodejcům, kteří pobírají dávky hmotné nouze, je potvrzován příjem pro účely vyhodnocení dávek hmotné nouze a 70 % vydělaných z vydělaných částek je započítáno jako příjem a o tuto částku je ponížena dávka hmotné nouze vyplácená státem.²⁹¹ Fakticky tedy člověk, který několik hodin denně stojí venku a prodává časopis, má v průměru o pouhých pár stokorun více, než člověk, který nedělá vůbec nic a pobírá pouze dávky hmotné nouze. Pokud přihlédnu k obtížnosti, kterou výkon prodeje obnáší (prodejci uvádí hlavně podmínky počasí, kdy je velmi limituje déšť a sníh, nebo naopak velká vedra)²⁹², tak je toto ohodnocení skutečně hluboce pod úrovní běžného pracovního ohodnocení, které se odvíjí od minimální mzdy. Pak je skutečně velmi individuální, nakolik převáží nemateriální výhody tuto finanční stránku projektu. I pracovník NP na rovinu uvádí, že to je pro prodejce nevýhodné, a poukazuje na to, že aktuálně se jedná o takové osoby v nouzi, u kterých je tento stav zapříčiněn faktory, které se zřejmě nepodaří jen tak změnit (alkoholismus, velmi špatný zdravotní stav, neumožňující nástup do jakéhokoli zaměstnání). Přesto však může možnost okamžitého výdělků pomáhat minimalizovat rizika spojená s životem na ulici, zejména sanovat absolutní nedostatek základního zajištění.

Tento způsob okamžitého výdělků je navíc velmi snadno dostupný i ve chvíli, kdy zájemce nemá žádné finanční prostředky pro nástup do jiného zaměstnání. Z pohledu principu subsidiarity v rámci aktivit sociální politiky se jedná o pomoc, která naplňuje požadavek na vlastní aktivitu a svépomoc, kdy se tato forma pomoci snaží být co nejméně závislá na zdrojích státu (kofinancování projektu ze zdrojů MPSV²⁹³).

²⁹¹ Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi ve znění platném ke dni 3. 2. 2023 [online] § 9.

²⁹² Srov. Přílohy VI. a VII. – *Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1 a č. 2.*

²⁹³ NOVÝ PROSTOR – *Výroční zpráva 2021* [online].

Posiluje tento projekt vazby mezi lidmi a akcentuje solidaritu mezi prodejci a mezi širší společností? Jakým způsobem tento projekt a zda vůbec nějak ovlivňuje pohled většinové společnosti na lidi bez domova?

Projekt sám o sobě cílí mimo jiné na integraci lidí (nejen) bez přístřeší do společenského dění. Vazby mezi prodejci, jak bylo zjištěno, jsou spíše neutrálního charakteru, kdy při menším počtu prodejců je úroveň solidarity mezi prodejci na úrovni běžného kolegiálního přístupu jeden k druhému. Při potencionálním větším počtu prodejců by mohlo docházet k určité rivalitě, podmíněné tím, že čím více prodejců je v „terénu“, tím menší je šance na úspěšný prodej. Z pohovoru s pracovníkem Nového Prostoru a prodejci bylo zjištěno, že ojediněle se utvoří určitý kooperativní vztah mezi prodejcem a dalším člověkem (čtenářem), který jej může z vlastní vůle jednorázově podpořit. K pravidelné podpoře pak dochází u tzv. *skalních kupujících*²⁹⁴, formou koupě časopisu. To, že by prodej časopisu jakkoli zasahoval či posiloval vazby rodinné, to nebylo zjištěno. U prodejců je patrné, že již dávno před zapojením se do projektu měli minimální či žádné rodinné vazby.

Během prodávání ale i nabízení časopisu dochází k sociální interakci,²⁹⁵ která prodávajícího může pozitivním způsobem ovlivňovat například i v tom, že se cítí být součástí společnosti. Jak uvedl první z prodejců, „*samota ubíjí*“,²⁹⁶ a tedy opakem této samoty je kontakt s lidmi z širší společnosti, ve které se díky prodeji časopisu spíše identifikují, a právě zde nastupuje otázka důstojnosti, kdy oba prodejci se cítí hrdí na to, že nezebrají, a sami se staví na vlastní nohy. Přebírají tedy zodpovědnost za svůj život alespoň v takovém měřítku, které jim jejich tíživá situace umožňuje a zároveň se jim může dařit umenšovat sociální distanci vůči většinové společnosti. Tyto nově navazované a udržované vztahy mohou vést až k vytvoření sítě, která posléze může sloužit jako sociální opora. Sociální oporu Jandourek charakterizuje jako přítomnost dobrých vztahů s těmi, se kterými se člověk bezprostředně setkává, zejména v rodině, na pracovišti, mezi přáteli a známými. Součástí sociální opory běžně bývá emocionální, informační, nebo materiální podpora. Sociální opora má pozitivní vliv na fyzické i duševní zdraví, pomáhá řešení problémů, někdy ale naopak může oddalovat jejich řešení člověkem, kterému je poskytována.²⁹⁷ V uváděných případech je evidentní, že i to, jak je projekt prezentován a i to, jak jej vnímají sami prodejci, nemůže vytvořit zcela pevnou a stabilní síť podpory. Udržuje však prodejce v denním kontaktu se sociálním okolím a mezi prodejci se nacházejí pravidelní podporovatelé, ojediněle může dojít také k pomoci výraznější, jako v našich příkladech, kdy jednomu z prodejců nabídl někdo zaměstnání²⁹⁸, druhý zase uváděl pomoc s úhradou zálohy na ubytovnu. Zároveň zapojení v tomto projektu může zvyšovat sociabilitu prodejce, tedy dovednost člověka snadno navazovat kontakty s druhými lidmi a jeho formovatelnost prostřednictvím vlivů sociálního okolí a sociálním podmínkám.²⁹⁹ Tato schopnost může později napomáhat obnovení sociálních vazeb a pozitivně působit v procesu reintegrace.

²⁹⁴ Srov. Příloha III. – Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň.

²⁹⁵ Sociální interakce - přímé i nepřímé působení jednoho jedince na druhého, může jít o působení zaměřené nebo nezaměřené, osobní nebo i anonymní; sociální interakce zahrnuje sociální komunikaci, ale také kooperaci, moc, ovlivňování, nebo sociální konflikt, konfrontaci a to bez nutnosti vzájemného působení. Srov. NEŠPOR, Z. R., Sociologická encyklopedie [online].

²⁹⁶ Srov. Příloha I. – Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1.

²⁹⁷ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 172.

²⁹⁸ Srov. Příloha III. – Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň.

²⁹⁹ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 205.

V uvažování se můžeme také zaměřit na to, ve které společnosti se prodejci cítí dobře a kde naopak. Jejich tzv. *in-group*, skupina se kterou se ztotožňují³⁰⁰, je taková skupina, která „nežebra“ a snaží se postavit se na vlastní nohy. V rámci rozhovorů bylo prakticky nemožné konkrétně tuto skupinu určit, avšak negativní vymezení, tedy vymezení skupiny tzv. *out-group*, od které se prodejci distancují³⁰¹, bylo poměrně jednoduché, neboť při rozhovorech bylo u obou prodejců patrné, že i v rámci skupiny lidí bez domova se oni necítí být ztotožnění s těmi, kteří jen žebrají a nechtějí se zapojit do aktivního řešení své situace.³⁰²

Vztahy mezi prodejci a širokou společností jsou v rámci projektu posilovány méně, a jsou založeny převážně na tržním základu. To, zda projekt nějak více ovlivňuje pohled širší veřejnosti na lidi bez domova, nebylo možné v rámci diplomové práce objektivně zjistit, neboť nebyla zaměřená přímo na výzkum mezi veřejností, takový výzkum by však určitě byl zajímavým příspěvkem do tohoto tématu. I přesto však z rozhovorů s oběma prodejci vyplynulo, že během prodeje časopisu dochází ke kontaktu s různými čtenáři, kteří s ním prohodí pár slov, vnímají to nejen jako prostředek k získání peněz, ale také jako zdroj sociálních kontaktů, mezi kterými se objevují i interakce se čtenáři, nebo lidmi, kteří prodejce oceňují za jeho snahu se sám o sebe postarat. Mohlo by se jednat o impuls ke změně smýšlení o lidech bez domova jako o jednotném celku lidí, kteří jsou definováni veřejností různými nelichotivými charakteristikami. Projekt by měl napomáhat prodejcům získat takové schopnosti a dovednosti, které by jim posléze umožňovaly snáze se zapojovat do struktur společnosti za účelem zlepšování jejich sociální a ekonomické situace a zároveň překonávat znevažující postoje širší veřejnosti, které by mohly být překážkou v pomoci těmto lidem.

Má projekt prodej časopisu Nový Prostor nějaké nedostatky a případně jaké?

Co se nedostatků projektu týče, ty z mého pohledu shledávám spíše než v etické rovině v praktickém užití v prvé řadě dobrého nápadu. Odhaduji, že částečný bude vliv komplikovaného financování, o kterém se zmiňuje v rozhovoru sociální pracovník Nového Prostoru.³⁰³ Vnímám tu minimální prezentaci směrem k veřejnosti, která by více poukázala na to, že právě prodejci jsou z řad těch, kteří se snaží sami o sebe postarat. Kromě samotné „prezentace“ prostřednictvím prodejců. Tuto domněnku však aktuálně nemám čím podložit, a bylo by nutné udělat rozsáhlejší výzkum mezi širokou veřejností, který s ohledem na cíle práce nebyl realizován. Dále mezi prodejci zaznívalo, že chybí pružnost ve volbě vhodnějšího místa k prodeji. Prodávající jsou mnohdy vystaveni velmi těžkým podmínkám, znemožňující prodej například v případě tuhé zimy nebo naopak v létě v případě vysokých teplot. Z tohoto pohledu je však vhodné připomenout, že oba prodejci zmiňují určitou „benevolenci“ v tom, že nemusí nezbytně nutně na prodejním místě stát v předem domluvených časech.

Dále skutečnost (označím ji jako „systémový problém“), že ze základních dávek životního minima je strhávána podstatná část vydělaných peněz, může působit jako silně demotivující faktor. Představa, že si člověk „prací“ vydělá pouze o pár stokorun více, než člověk, který nepracuje vůbec, příliš nenaplnuje předpoklad naší sociální politiky, že „každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje,

³⁰⁰ Srov. JANDOUREK, J., *Slovník*, s. 111.

³⁰¹ Srov. *tamtéž*, s. 111.

³⁰² Srov. Příloha I. – *Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1.*

³⁰³ Srov. Příloha III. – *Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň.*

popřípadě se práci vyhýbá.³⁰⁴ Zároveň se k prodeji časopisu pojí ekonomický paradox, že čím více lidem tímto nástrojem budeme chtít pomoci, tím je větší pravděpodobnost konkurence a tím pádem i menších výtěžků. Navíc zde zůstává otázka, nakolik by tento nápad po jeho intenzivním rozšíření a znásobení prodejců nezpůsobil určitou rozkladnost vztahů v kruzích prodejců, neboť by kromě pozitivních dopadů utvářel také velmi rivalitní prostředí. Tyto úvahy jsou velmi těžko uchopitelné, neboť při současném stavu ani není možné je ověřit. Navíc současně s více prodejci by jistě bylo možné financovat více propagace, zvýšit prodeje, a tím i šanci pro prodejce utvářet právě výše zmíněné sociální sítě, které jim mohou pomoci v jejich reintegraci.

V průběhu sběru dat a posléze během jejich vyhodnocování, a při pozorování toho, že již tak velmi nízký počet (původních 5 prodejců) prodejců se navíc během jednoho roku zúžil na pouhé dva prodejce, se objevila také otázka po tom, z jakých důvodů noví prodejci tak rychle ukončují spolupráci. Možná právě v odpovědích těch, kteří se rozhodli neprodávat, i přesto, že se do projektu zpočátku přihlásili, by bylo možné hledat další souvislosti a ukazatele pozitivních a negativních stránek prodeje časopisu. S ohledem na nemožnost tyto bývalé prodejce kontaktovat, s nimi již nebyly prováděny pohovory.

Pokud se však vrátím k etické rovině prodeje časopisu NP, při rozhovorech s prodejci jsem od prodejců vnímala, že by se cítili lépe, kdyby mohli sami od sebe potencionální kupce oslovit, pozdravit a časopis nabídnout.³⁰⁵ Bylo cítit, že chtějí nějakým způsobem rozvíjet to, v čem si věří (řekněme určitá komunikativnost) a v tomto ohledu se cítí omezováni. Sociální pracovník Nového Prostoru naopak sděloval, že je možné, aby slušným způsobem oslovili ty, kteří u nich zastaví, mohou mu časopis aktivně a zároveň slušně nabídnout.³⁰⁶

³⁰⁴ Srov. MPSV, *Pomoc v hmotné nouzi* [online].

³⁰⁵ Srov. Příloha II. – *Přepis rozhovoru s prodejcem č. 2.*

³⁰⁶ Srov. Příloha III. – *Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň.*

ZÁVĚR

Hlavním cílem této diplomové práce bylo nahlédnutí na projekt prodeje časopisu Nový Prostor jako na pomocný nástroj sociální práce s lidmi bez domova zejména z pohledu etického hodnocení uplatňování důstojnosti člověka a přínosnosti tohoto nástroje, který se od začátku mohl jevit především jako zdroj ekonomických výhod a zlepšování situace těchto lidí. Aby k této reflexi mohlo vůbec dojít, bylo nutné se v práci nejprve zabývat teoretickým základem celého tématu a charakteristikou cílové skupiny. I přesto, že práce obsahuje mnohé teoretické poznatky získané studiem odborné literatury, některá témata nebyla záměrně dopodrobna rozpracována, jsou zde ale zařazena proto, aby si čtenář udělal základní přehled a mohl si již sám rozšířit obzory a dohledat další souvislosti. Na projekt prodej časopisu NP bylo nahlíženo primárně jako na nástroj sociální, nikoliv ekonomický, avšak úvahy nad ekonomickou výhodností nebylo možné do práce nezařadit, neboť se projekt týká sociálně a také ekonomicky vyloučených lidí.

V případě projektu Nového Prostoru, prodeje časopisu, který umožní lidem na ulici získat finanční prostředky, se vytvořila myšlenka, a priori založená na tom, že člověka naučí pracovním návykům a začlení jej do společnosti, navíc s bonusem zmiňovaného „okamžitého výdělků“ s minimálními vstupními požadavky. V průběhu vývoje byl základní projekt obohacen o materiální i nemateriální benefity, které zapojeným prodejcům byly nabídnuty. Dvacet let od prvního prodaného výtisku se však tato varianta pomoci jeví spíše jen jako velmi okrajová a doplňková činnost, která nemá až takovou odezvu a týká se především prodejců z Prahy. Není tedy možné tuto snahu povýšit na něco, co by mělo výrazný efekt na zlepšení situace větší skupiny sociálně vyloučených lidí. Přesto však musím podotknout, že studiem jednotlivých oblastí a podstaty lidské důstojnosti jsem došla k závěru, že tato, byť i na první pohled nepříliš rozšířená metoda sociální rehabilitace, má svůj smysl a své opodstatnění. Konkrétně člověk, který chce řešit svoji situaci má možnost okamžitě s prodejem časopisu NP začít a tato možnost je velmi snadno dostupná i pro ty, kteří mají například zdravotní problémy, které jim neumožňují setrvat v běžném zaměstnání, nebo mají záznam v rejstříku trestů, který jim znemožňuje do většiny zaměstnání nastoupit. Nejsou zde žádné limity vyjma minimálního vstupního požadavku mít platný občanský průkaz. V procesu prodávání pak takový člověk nejen získává legální cestou okamžité finanční prostředky na své nezákladnější potřeby, ale také zvyšuje své sebehodnocení tím, že má úspěch alespoň v této oblasti, zlepšuje své dovednosti, které mu mohou pomoci v reintegraci do většinové společnosti.

Vnímám, že každý nově vzniklý nástroj či projekt v sociální práci může být zdrojem zlepšování situace lidí, stejně tak jako může být zneužit, nebo postaven na roveň prvoplánovým nápadům, které společnost vytváří proto, že je nucena je vytvářet jako reakci na jevy, které ve společnosti přetrvávají, nedaří se je vyřešit a jiné metody jejich řešení nejsou k dispozici, selhávají nebo nejsou lidmi bez domova přijímány, případně nejsou tak dostupná jako projekt prodeje časopisu Nový Prostor. Tím bych chtěla znovu poukázat na opakující se problém v podobě překonávání objektivních i subjektivních překážek v získání legálních příjmů z dávek hmotné nouze, které cílí právě na skupinu lidí bez domova a na sociálně vyloučené občany. Zde se v rámci diplomové práce ukazuje, že pro určitou skupinu lidí, je podstatný rozdíl v tom, zda jsou pouze odkázáni na druhé, nebo zda jsou schopni sami se, byť v minimální míře, zabezpečovat sami. Tento rozdíl se může s ohledem na ekonomický rozměr jevit jako minimální (dávky hmotné nouze se téměř rovnají výdělků, který prodejci mají

z vlastního prodeje), odhlédnu-li však od ekonomické výhodnosti a zaměřím-li se na principy sociální práce a etický rozměr tohoto rozdílného přístupu k vlastnímu zajištění se, jednoznačně zde jsou uplatňovány základní principy sociální práce také je uplatňována lidská důstojnost. Prodejci je dána šance se postavit ke své situaci zodpovědně, naučit se při prodeji dalším návykům, které zužitkuje v pozdějším pracovním a třeba i osobním životě a pracovat na sobě, uvědomit si svoji roli a to, že i když se může cítit vyloučený, může dát vědět společnosti, že on není jen „žebrák“ nýbrž že se staví na vlastní nohy.

Toto pozitivum projektu, tedy to, že tímto způsobem se směrem k veřejnosti komunikuje to, že ne každý „bezdomovec“ jen pasivně očekává pomoc, aniž by se jakkoli přičinil, čímž jsou naplňována tzv. *public relations*, tedy úsilí o dosažení harmonického vztahu s prostředím cestou vzájemné informovanosti a oboustranného pochopení, kdy se jedná o systematickou snahu o vytváření dobrého jména a pověsti ve veřejnosti.³⁰⁷ Domnívám se, že tuto výhodu vidí primárně sociální pracovníci, kteří by měli dle etického kodexu sociálních pracovníků vykonávat svou profesi nejen směrem ke svým klientům, ale měli by být schopni také propojovat takové struktury společnosti, které se na první pohled mohou jevit jako nepropojitelné – v tomto případě propojení lidí, kteří jsou na okraji společnosti, ohrožení chudobou a nouzí s těmi, kdo patří do většinové společnosti a mají možnost těmto lidem pomoci nejen prostou koupí časopisu, ale třeba i radami, pomocí s nalezením zaměstnání, bydlení nebo i tím, že jim naslouchají a umožní jim sdílet jejich témata, která by jinak třeba neměli s kým sdílet. V průběhu rozhovorů s prodejci a sociálním pracovníkem Nového Prostoru bylo totiž zjištěno, že tato aktivita je čtenáři pozitivně vnímána a ti se posléze pravidelně vrací a prodejce v nich může cítit určitou podporu. I v rozhovorech s prodejci však bylo patrné, že tyto vazby mezi prodejci a čtenáři vznikají, v případě prodejců tak bylo patrné, že se tím zvyšuje jejich sebevědomí.

Prodejci se navíc díky možnosti uplatňovat se v projektu prodeje časopisu NP cítí lépe, neboť mají možnost se tímto způsobem odlišit od těch, kteří zodpovědnost za sebe a řešení své situace převzít nedokážou, nepracují sami na sobě a k obstarávání svých finančních prostředků využívají ponejvíce žebrání či nelegální formy získávání peněz. Z pohledu sociální práce tedy hlavní smysl této činnosti spočívá právě v tom, že prodejci přebírají odpovědnost sami za sebe. Cítí, že tímto krokem se stále ještě mohou postarat sami o sebe, byť pouze v tom nejzákladnějším měřítku. Projekt prodeje časopisu Nový Prostor nepomáhá zásadně rychle změnit jejich situaci k lepšímu, ale brání jim v poklesu na „úplné dno“. Dochází tak k naplňování *telos*, tedy nějakého cíle a smyslu jejich bytí, které dostalo v rámci projektu řád a který je stabilní složkou jejich velice nejisté pozice v rámci společnosti. Prevence zhoršování situace těchto lidí je tak nepochybně jedním z velmi pozitivních aspektů celého projektu. Součástí je také udržování sebe-hodnoty, která je životem na ulici negativně ovlivňována.

Pokud tedy v projektu hledáme způsoby uplatnění lidské důstojnosti, tak tyto momenty je možné vidět hned od prvopočátečního přístupu projektu, kdy pomoc určité poměrně malé skupině lidí je nadřazena ekonomickým nevýhodám či námaze, kterou je nutné vynaložit proto, aby projekt mohl fungovat. Lze tedy v tom vidět kategoricky danou věc a priori zaměřenou na lidskou bytost jako nejvyšší hodnotu samo o sobě, tak jak ji vnímá Kant³⁰⁸. Zároveň je zde výrazný prvek křesťansky laděné pomoci, která je velmi podobná zmiňovanému principu *cedaka*, tedy takové jednání, kdy někdo pomůže

³⁰⁷ Srov. SEKOT, Aleš. *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*, s. 175.

³⁰⁸ Srov. KANT, I., *Základy metafyziky mravů*, s. 33 – 36.

druhému člověku nejen prostým darováním, ale také nabídne pomoc s nalezením zaměstnání, čímž jej zplnomocní natolik, že tento člověk znovu neupadne do nedostatku a strádání, bude soběstačný a dojde tak k naplnění myšlenky rovnosti.³⁰⁹ Stejně tak při podrobném zkoumání projektu a jeho dosahů lze vidět, že i Ciceronovo chápání lidské důstojnosti, spočívající v rozumovosti a požadavku na směřování člověka ke zdokonalování sebe sama je v určité míře naplňováno. Byť Cicero za základní ctnosti považuje konkrétně jmenované ctnosti *čestnost, spravedlnost, dobročinnost, štedrost, statečnost, zdrženlivost a uměřenost* (viz kapitola 3.3), jakoukoliv práci a snahu o vlastní zapojení se považují za projev uplatňování důstojnosti člověka. Sice jak jeden z prodejců uváděl, to „není taková důstojnost jako by měla být“³¹⁰, ale v nelehké situaci, ve které se prodejci nacházejí, je tento krok převzetí odpovědnosti sama za sebe zcela zásadním projevem vůle zvládnout více. Nakonec je v projektu možné vidět i koncepci Pico della Mirandoly. Ta v sobě nese dva pohledy na lidskou důstojnost, tedy Boží předurčenost a možnost svobodné volby v sebe-utváření a vyšší seberealizaci v rámci lidského bytí. Člověk, který má zájem se svojí nelehkou situací něco dělat, má možnost se do projektu zapojit a podílet se tak na utváření své další existence. Má možnost převzít zodpovědnost sám za sebe a směřování svého života, naplňovat smysl svého života a pracovat skrze práci na svém lepším sebehodnocení a zároveň na svých objektivních schopnostech.

Nebylo zjištěno, že by v rámci projektu nebylo na prodejce nahlíženo stejně. Žádný z nich není nijak diskriminován či snižován. Šance zapojit se do projektu je ve výsledku dána po zkušenostech s projektem nejen lidem bezprostředně bez příštřeší, ale i těm, kteří sice bydlení mají, ale jsou ohroženi jeho ztrátou či propadem v rámci svých finančních možností natolik, že by již nebyli schopni svou existenci jakkoli legálně zajistit. Projekt také naplňuje principy sociální práce ve smyslu uschopňování lidí a preventivního působení proti nerovnostem, které ve společnosti přirozeně vznikají. Projekt svým způsobem také reaguje na to, že některé pro některé skupiny lidí je prakticky nemožné sehnat legální zaměstnání. Ačkoliv člověku je zaručováno právo na to, aby měl zaměstnání, skutečnost je taková, že někteří lidé se stále ocitají v situaci, kdy je pro ně nemožné téměř jakékoliv zaměstnání sehnat a udržet si jej. Proto by i tento minimálně rozšířený projekt, který však dokáže sociálně vyloučeným lidem poskytnout to, co jim nedokáže zajistit stát, měl mít v současné sociální politice své místo.

V procesu psaní diplomové práce jsem vnímala, že se můj prvopočáteční poměrně skeptický pohled na tento projekt změnil, neboť jsem jej začala nahlížet v širších souvislostech práv a důstojnosti těch lidí, kteří mají velmi omezené možnosti svého uplatnění se a přesto je potřeba je v jejich úsilí podpořit a dát jim příležitost naplňovat svoji důstojnost v takovém pojetí, které směřuje člověka na to být lepší, převzít za sebe odpovědnost a tím naplnit smysl tohoto konání. V tomto ohledu mi velmi pomohlo to, že jsem měla možnost mluvit přímo s prodejci, kteří mi dali náhled na situaci jejich optikou vnímání, i když realizace rozhovorů byla jedním z poměrně obtížných úkolů, neboť nebylo téměř možné se domluvit předem na tom, jak rozhovor proběhne a to mi ukázalo, jak nevyzpytatelná některá práce s lidmi na okraji společnosti může být. I přesto byly tyto rozhovory cenným zdrojem informací a věřím, že kdyby byla možnost hovořit s prodejci, kteří již v projektu nepracují, byly by informace ještě obsáhlejší a zřejmě by mohly obsahovat i doposud nezjištěné skutečnosti.

³⁰⁹ Srov. SACKS, J., *Důstojnost v rozdílnosti: jak se vyhnout střetu civilizací*, s. 119 – 121.

³¹⁰ Srov. Příloha I. – *Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1.*

Jak bylo při vypracovávání práce zjištěno, tématem se v minulosti již několik studentů vysokých škol zabývalo, ne však po stránce uplatnění lidské důstojnosti a principů sociální práce a sociálních práv člověka. V průběhu práce na tomto tématu se objevovalo mnoho nových skutečností, které by bylo možné zohledňovat v rámci úvah nad tímto tématem, jako příklad uvádím například souvislost lidské důstojnosti a svobody člověka. Téma spojení lidské důstojnosti a svobody člověka by jistě bylo také zajímavým tématem, které by však obsáhlo minimálně jednu další takovou práci.

Vybrané téma považuji za důležité nejen proto, že obrací pozornost ke skupině lidí, které si většinová společnost spíše nevšímá, ale také proto, že je projekt prodeje časopisu NP je ukázkou alternativní pomoci ve velmi těžké a často téměř neřešitelné sociální situaci. Navíc může být vzorem pro vznik nových iniciativ směřovaných k mnoha dalším cílovým skupinám sociální práce. Když zde mluvím o vzoru, nutně tím nemyslím pouze pozitivní stránku projektu, ale také třeba to, že ne vždy je lehké v průběhu času zvládnout přirozené podmínky vývoje společnosti, kdy v případě projektu NP zde proti plynulosti projektu stojí nejen značně komplikované financování projektu, ale také to, že se jedná o prodávání tištěného materiálu v době ohromné digitalizace.

Věřím a doufám, že si podobné sociální projekty své místo udrží i navzdory těžkým začátkům, případné kritice a konkurenčnímu prostředí a budou mít neustále za prioritu a nejvyšší hodnotu člověka a jeho důstojnost.

„Lidské živobytí vyžaduje aktivní účast samotného člověka. Kromě období, kdy [Izraelité] putovali pouští, a některých dalších zázračných zásahů, žádná mana z nebe nepadá. Aktivní účast člověka na tvorbě jeho vlastního bohatství je znakem duchovní velikosti. V tomto ohledu jsme takřikajíc napodobiteli Boha“³¹¹

(Rabejnu Bachja)

³¹¹ SACKS, J., *Důstojnost v rozdílnosti: jak se vyhnout střetu civilizací*, s. 90.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Bibliografické zdroje

APSS, *Management a kvalita sociálních služeb*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2020. ISBN 978-80-88361-06-0

APSS, *Role sociálního pracovníka ve vybraných tématech sociálních služeb*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, profesní svaz sociálních pracovníků v sociálních službách, 2020. ISBN 978-80-88361-02-2

BARAK, A., *Human dignity. The constitutional value and the Constitutional Right*. Cambridge university press. 1. Vydání 2015, ISBN 978-11-0709-023-1

BECK, P., *Zákon o pomoci v hmotné nouzi: Zákon o životním a existenčním minimu*. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Praktický komentář. ISBN 978-80-7552-108-8

BIBLE: překlad 21. století. 7. opravené vydání. Praha: Biblion, 2019. ISBN 978-80-87282-49-6

CICERO, M. T., *O povinnostech: rozprava o třech knihách věnovaná synu Markovi*. (přeložil Jaroslav Ludvíkovský) Praha: Melantrich, 1940. 204 s.

ČERNÁ, E., *Z ulice do bytu: sociální práce v procesu reintegrace do bydlení*. Praha: Slon, 2019. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-282-1

ELICHOVÁ, M., *Sociální práce: aktuální otázky*. Praha: Grada, 2017. ISBN 978-80-271-0080-4

GLUCHMAN, V., *Člověk a morálka*. Brno: Doplněk, 1997. Studijní texty (Doplněk). ISBN 80-85765-95-0

HAPLA, M., *Lidská práva bez metafyziky: legitimita v (post)moderní době*. Brno: Masarykova univerzita, 2016. ISBN 978-80-210-8186-4.

HENDL, J., *Kvalitativní výzkum*, 3. vydání Praha: Portál, s. r. o., 2012. ISBN 978-80-262-0219-6

HILPERT, K., *Základní otázky křesťanské etiky*. Přeložila Lucie KOLÁŘOVÁ. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2017. ISBN 978-80-7325-442-1

HORÁK, F., *Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-80-7502-379-7

JANDOUREK, J., *Slovník sociologických pojmů: 610 hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2

KANT, I., *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 3., ed. Barabas Marina a Pavel Kouba, přeložil Ladislav Menzel. Praha: OIKOYMENH, 2014. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-501-2

- KLIMENT, P., DOČEKAL, V., *Pohled na bezdomovství v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5007-0
- KLIMENT, P., *Dvojitá optika bezdomovství*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2018. ISBN 978-80-7494-433-8
- KLÍMA, P., ed., *Kontaktní práce: antologie textů České asociace streetwork*. 2. vyd. [Praha: Česká asociace streetwork, 2009]. ISBN 978-80-254-4001-8
- KOLDINSKA, K. *Sociální právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, ISBN 978-80-7179-620-6.
- MACHULA, T., *Pojetí lidské osoby a jeho etické důsledky*, In: Sociální práce/sociální práce 2/2006 Asociace vzdělavatelů v sociální práci 2006, ISSN 1213-6204
- MAREŠ, P., *Nezaměstnanost jako sociální problém*. Vyd. 3., Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), ISBN 80-86429-08-3
- MATOUŠEK, O., KŘIŠŤAN, A., ed. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7
- MATOUŠEK, O., *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4
- MILL, J. S., *Utilitarismus*. Přeložil Karel ŠPRUNK. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-140-1
- MOLEK, P., *Základní práva*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Lidská práva. ISBN 978-80-755-2167-5
- NAKONEČNÝ, M., *Obecná psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-929-7
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Příliš slábi ve víře: česká ne/religiozita v evropském kontextu*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2010. ISBN 978-80-7017-147-9
- NOBLE, I. a ŠIRKA, Z., *Kdo je člověk?: teologická antropologie ekumenicky*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4779-1
- NOVOTNÝ, J. S., *Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015. ISBN 978-80-7464-700-0
- NOVÝ PROSTOR, z. ú. *Jak funguje Nový Prostor* In Nový Prostor: Komunity, č. 586, Praha 2022. ISSN 1213-1911
- PICO DELLA MIRANDOLA, G., *O důstojnosti člověka: De dignitate hominis*. Praha: OIKOYMENH, 2005. Knihovna renesančního myšlení. ISBN 80-7298-164-1
- PTÁČEK, R. a BARTŮNĚK, P., *Etika a komunikace v medicíně*. Praha: Grada, © 2011. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. ISBN 978-80-247-3976-2

RABUŠIC, L. *Koho Češi nechtějí?* Sociální studia. Brno: Masarykova univerzita, 2000, roč. 5, č. 1, ISSN 1212-36

ROSENKRANZOVÁ, O., *Lidská důstojnost – právně teoretická a filozofická perspektiva: Giovanni Pico della Mirandola & Immanuel Kant*. Praha: Leges 2019. Teoretik. ISBN 978-80-750-2412-1

SACKS, J., *Důstojnost v rozdílnosti: jak se vyhnout střetu civilizací*. Přeložil Markéta CROWE-ATANASOVÁ. Praha: Stanislav Juhaňák - Triton, 2017. ISBN 978-80-7553-107-0

SEKOT, A., *Základy sociologie: aktuální problémy soudobé společnosti*. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6788-2

SCHROEDER, D., *Ethical Theory and Moral Practise*. In: Human Rights and Human Dignity. 2012, ISSN 1572-8447

SUTOR, B., *Politická etika*. Praha: Oikoymenh, 1996. Oikúmené. ISBN 80-86005-17-8

ŠAFOVÁ, J. *Sociální podniky: Kde se setkává komunita s radostí pro věc*. In Nový Prostor: Komunity, č. 586, Praha 2022. ISSN 1213-1911

ŠMAJSOVÁ BUCHTOVÁ, B., ŠMAJS, J. a BOLELOUCKÝ, Z., *Nezaměstnanost*. 2., přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4282-3

ŠRAJER, J., *Lidská důstojnost a sociální práce*. In: Sociální práce/sociálna práca 2/2006 Asociace vzdělavatelů v sociální práci 2006, ISSN 1213-6204

ŠTĚPÁNEK, J., YELLEN, J. a VESELÁ, M., *Nový Prostor - 20 let spolu*. V Praze: Nový Prostor, 2019. ISBN 978-80-903990-4-4

TOMEŠ, I. a kol., *Sociální právo České republiky*. Praha: Linde Praha, 2014, ISBN 978-80-7201-938-0

TOMEŠ, I., *Povinná sociální solidarita*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 978-80-246-3835-5

TOMEŠ, I., *Proměny obsahu sociální práce a náročnosti profese sociálních pracovníků*. In: Fórum sociální práce, FF UK v Praze, 2015, s. 53 – 65, ISSN: 2336-6664

TSEMBERIS, S. J., *Housing first: model Pathways ukončení bezdomovectví u osob trpících duševními poruchami a poruchami plynoucími z užívání psychoaktivních látek*. Přeložila Lenka FALTEJSKOVÁ. Praha: Platforma pro sociální bydlení, 2020. ISBN 978-80-270-7863-9

ÚLEHLA, I., *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-36-9

VÁGNEROVÁ, M., *Psychopatologie pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3

VÁGNEROVÁ, M., CSÉMY, L. a MAREK, J., *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2209-5

VÁŇ, J. a KALVAS, F., *Homelessness: probes to excluded environments*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2021. ISBN 978-80-261-0849-8

VAŠÁT, P., *Na jedné lodi: globalizace a bezdomovectví v českém městě*. Praha: Academia, 2021. Společnost (Academia). ISBN 978-80-200-3200-3

WEDLICOVÁ, I., ed. *Terénní sociální práce v praxi*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2008. ISBN 978-80-7044-975-2

ZÁMEK, D., FIRSTOVÁ, J. a kol. „*Quo Vadis, sociální práce v ČR?*“ Praha: Institut pro veřejnou správu Praha, 2017-. ISBN 978-80-86976-46-4

Život z víry: překlad 2. dílu katolického katechismu pro dospělé (vydala Německá biskupská konference 1995). Vyd. 2. V Českých Budějovicích: Teologická fakulta Jihočeské univerzity, 2005. ISBN 807040809x

Internetové zdroje

AMNESTY INTERNATIONAL, *Základní dokumenty k lidským právům* [online] © 2023 Amnesty International Česká republika [cit. 05. 03. 2023] Dostupné na WWW: <<https://www.amnesty.cz/hnuti/zakladni-dokumenty-k-lidskym-pravam>>

APSS *Etický kodex sociálních pracovníků a členů Profesionálního svazu sociálních pracovníků v sociálních službách APSS ČR* [online] © 2017 [cit. 01. 01. 2023] Dostupné na WWW: <<https://profesni-svaz-socialnich-pracovniku.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etický%20kodex.pdf>>

Centrum pro dětský sluch Tamtam, o.p.s. *Návrh změny zákona o sociálních službách* [online] Tamtam o. p. s. © 2023 [cit. 03. 01. 2023] Dostupné na WWW: <<https://www.tamtam.cz/aktuality/navrh-zmeny-zakony-o-socialnich-sluzbach/>>

EVROPSKÁ UNIE EUR – lex, *Listina základních práv Evropské Unie*. [online] EU © 2012 [cit. 08. 01. 2023] Dostupné na WWW: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012P/TXT>>

FEANTSA, *European Typology of Homelessness and housing exclusion* [online] Brussels [cit. 15. 12. 2022] Dostupné na WWW: <<https://www.feantsa.org/download/en-16822651433655843804.pdf>>

INSP, *Find a street paper* [online] INSP © 2022 [cit. 31. 01. 2023] Dostupné na WWW: <<https://www.insp.ngo/network>>

IFSW, *Global definition of social work*. [online] IFSW © 2023 [cit. 03. 01. 2023] Dostupné na WWW: <<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>>

IFSW, *Global social work statement of ethical principles*. [online] IFSW © 2018 [cit. 08. 01. 2023] Dostupné na WWW: <<https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>>

NEŠPOR, Z. R. *Sociologická encyklopedie* [online] Sociologický ústav AV ČR © 2018 [cit. 07. 11. 2022] Dostupné na WWW: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Interakce_sociální>

NOVÝ PROSTOR, *Časopis Nový Prostor* [online] Nový Prostor [cit. 03. 03. 2023] Dostupné na WWW: <<https://novyprostor.cz/casopis-np>>

NOVÝ PROSTOR, *Inzerce* [online] Nový Prostor [cit. 03. 07. 2022] Dostupné na WWW: <<https://novyprostor.cz/inzerce>>

NOVÝ PROSTOR, *O nás* [online] Nový Prostor [cit. 01. 09. 2022] Dostupné na WWW: <<https://novyprostor.cz/o-nas>>

NOVÝ PROSTOR, *Prodejci a prodejní místa* [online]. Nový Prostor [cit. 01. 07. 2022] Dostupné na WWW: <<https://novyprostor.cz/prodejci-a-prodejni-mista>>

NOVÝ PROSTOR, *Výroční zpráva 2021* [online]. Nový Prostor [cit. 10. 03. 2023] Dostupné na WWW: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjT2Kmjt9AhUfgv0HHaCTAn4QFnoECBEQAQ&url=https%3A%2F%2Fnovyprostor.cz%2Fdownload%2Fvyrocni_zpravy%2F2021.pdf&usg=AOvVaw3NbloQ96EJLV8hzJK9IZIH>

MPSV, *České sociální podnikání*. [online] MPSV [cit. 03. 01. 2023] Dostupné na WWW: <<http://ceske-socialni-podnikani.cz/socialni-podnikani/principy-a-definice>>

MPSV, *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020* [online] MPSV © 2010 [cit. 15. 10. 2022] Dostupné na WWW: <<https://www.mpsv.cz/koncepce-prevence-a-reseni-problematiky-bezdomovectvi-v-cr-do-roku-2020>>

MPSV, *Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 – 2025* [online] MPSV © 2015 [cit. 15. 10. 2022] Dostupné na WWW: <https://www.socialnibydeni.mpsv.cz/images/soubory/Koncepce_socialniho_bydeni_CR_2015-2025.pdf>

MPSV, *Minimální mzda: Informace o minimální mzdě od 1. ledna 2023* [online] MPSV © 2023 [cit. 15. 01. 2023] Dostupné na WWW: <<https://www.mpsv.cz/minimalni-mzda>>

MPSV, *Pomoc v hmotné nouzi* [online] MPSV © 2023 [cit. 01. 02. 2023] Dostupné na WWW: <<https://www.mpsv.cz/pomoc-v-hmotne-nouzi>>

MPSV, *Registr sociálních služeb*. [online] MPSV 2023 [cit. 03. 01. 2023] Dostupné na WWW: <http://iregistr.mpsv.cz/socreg/rozsirene_hledani_sluzby.do?si=&spo=&spd=&zn=Nov%C3%BD+prostor&srp=pdaz&zak=&zaok=&zao=&zau=&pn=&pic=&SUBSESSION_ID=1672925903408_1&sbmt=Vyhledat>

MPSV, *Státní sociální podpora* [online] MPSV © 2022 [cit. 31. 12. 2022] Dostupné na WWW: <<https://www.mpsv.cz/statni-socialni-podpora>>

MPSV, *Vyhodnocení průzkumu řešení bezdomovectví v obcích s rozšířenou působností*. [online] MPSV 2016 [cit. 08. 01. 2023] Dostupné na WWW: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi9_xjrD8AhWshP0HHR6HCsIQFnoECBoQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.mpsv.cz%2Fdocuments%2F20142%2F225517%2FVyhodnoceni_pruzkumu_reseni_bezdomovectvi_v_obcich_s_rozsirenou_pusobnosti.pdf%2F4ce1887e-1ae4-3878-de5c-8b86db69687f&usg=AOvVaw1jqYoTvRWx1WIUxfb6IMNL>

NZIP, *COVID-19: úvod, inkubační doba, původce a sezónnost onemocnění* [online] NZIP Praha: Ministerstvo zdravotnictví ČR a Ústav zdravotnických informací

a statistiky ČR, 2023 [cit. 31. 01. 2023] Dostupné na WWW:
<<https://www.nzip.cz/clanek/447-covid-19-zakladni-informace>>

OSN, *Všeobecná deklarace lidských práv OSN*; [online] OSN © 2015 [cit. 23. 10. 2022]
Dostupné na WWW:<<https://www.osn.cz/wp-content/uploads/vseobecna-deklarace-lidskych-prav.pdf> >

PHELAN, J., LINK, B. G., MOORE, R. E., STUEVE, A., *The Stigma of Homelessness: The Impact of the Label „Homeless“ on Attitudes Toward Poor Persons*. [online] American Sociological Association © 1997 [cit. 31. 12. 2022] Dostupné na WWW:<<https://www.jstor.org/stable/2787093?origin=crossref>>

PKSP, *Co je to sociální práce* [online] PKSP © 2022 [cit. 31. 01. 2023] Dostupné na WWW:<www.pksp.cz/co-je-socialni-prace>

PSP ČR, *Usnesení o vyhlášení Listiny základních práv a svobod* [online] PSP ČR Praha © 2023 [cit. 08. 01. 2023] Dostupné na WWW:<<https://psp.cz/docs/laws/listina.html>>

PSP ČR, *Ústava České republiky* [online] PSP ČR Praha © 2023 [cit. 08. 01. 2023] Dostupné na WWW:<<https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>>

Vyznamslova, *Význam ontologie* [online] [cit. 22. 2. 2023] Dostupné na WWW:
<<https://www.vyznam-slova.com/ontologie>>

Zákon č. 108/2006 Sb. ve znění platném ke dni 21. 11. 2022 [online] Dostupné na WWW: <<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>>

Zákon č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi ve znění platném ke dni 3. 2. 2023 [online] Dostupné na WWW:<<https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>>

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

APSS	Asociace poskytovatelů sociálních služeb a profesní svaz sociálních pracovníků v sociálních službách
ČR	Česká republika
ETHOS	European typology of homelessness and Housing Exclusion
EU	Evropská Unie
FEANTSA	European Federation of National Organisations Working with the Homeless
IFSW	International federation of social workers
INSP	International Network of Street Papers
MOP	Mezinárodní organizace práce
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
NZIP	Národní zdravotnický informační portál
NP	Nový Prostor
OSN	Organizace spojených národů
PKSP	Profesní komora sociálních pracovníků, z. s.
PSP ČR	Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky
ÚP ČR	Úřad Práce České republiky
WHO	World Health Organization
ZSS	Zákon o sociálních službách

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha I. Rozhovor s prodejcem č. 1³¹²
Příloha II. Rozhovor s prodejcem č. 2³¹³
Příloha III. Rozhovor s pracovníkem Nového Prostoru³¹⁴
Příloha IV. Informovaný souhlas (formulář)³¹⁵
Příloha V. Soubor otázek pro prodejce časopisu Nový Prostor³¹⁶
Příloha VI. Soubor otázek pro pracovníka organizace Nový Prostor³¹⁷
Příloha VII. Fotografie jednoho z prodejních míst v Plzni³¹⁸
Příloha VIII. Ukázka titulních stránek časopisu Nový Prostor³¹⁹

³¹² Vlastní výzkum.

³¹³ Vlastní výzkum.

³¹⁴ Vlastní výzkum.

³¹⁵ Vlastní formulář. Vytvořen na základě teoretických poznatků. Srov. HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*, s. 153.

³¹⁶ Vlastní soubor otázek.

³¹⁷ Vlastní soubor otázek.

³¹⁸ Vlastní fotografie pořízené dne 08. 03. 2023.

³¹⁹ NOVÝ PROSTOR, *Časopis Nový Prostor* [online].

PŘÍLOHY

Příloha I. – Přepis rozhovoru s prodejcem č. 1

Po seznámení s účelem rozhovoru, tématem diplomové práce a tím, jakým způsobem bude s výsledkem rozhovoru nakládáno, byl dne 8. 5. 2022 proveden rozhovor s prodejcem časopisu Nový Prostor.

(...) Já Vám to řeknu na rovinu, jo, já stejně jsem prakticky celý den sám, takže jsem rád, že si mám aspoň s kým popovídat. Že se tam občas za mnou někdo zastaví, jo, prohodí se mnou pár slov. Ta samota taky zabíjí, jak se říká.

Svým způsobem, to co dělám, já to dělám, no, než si něco seženu.

Jenomže největší problém je v tom, jo, jako sehnat něco, kde by třeba dávali zálohy. Víte co, abych třeba nemusel, já nevím, měsíc a půl bejt bez koruny a čekat na výplatu. Víceméně bych potřeboval něco, kde dávají zálohy, abych do té první výplaty tak nějak přežil. Tak nějak.

A hmotnou nouzi máte?

No to, právě že ne, to mi zamítli.

Z důvodu?

Jsem výdělečně činný, prodávám. Klidně si můžete to u pana F. ověřit, že jsem registrovaný prodejce.

Já jsem prodával i přes zimu, a tam u (prodejní místo) tam to docela dost profukovalo, takže nebylo to zrovna moc příjemný. Já jinak do centra moc nechodím, protože to je, no, samý „dej, dej, dej“ a nikoho nezajímá, že třeba taky nemám. Jenže to jsou ty... no určitě jste to viděla, ty co tam posedávají po lavičkách a žebraj po lidech.

Já jsem rád, že si takhle můžu taky s někým popovídat, protože ta samota, to ubíjí, protože víte co, když potom máte sedět někde v parku a koukat na vodu, jo, tak vás to třeba taky ubíjí. Já jsem byl zvyklej víceméně na společnost.

Kolik je Vám let?

51 roků

Jak to máte vůbec s bydlením?

No takhle. Původně jsem byl bez domova asi tak 5 let, pak jsem si našel práci i s ubytováním. Bylo to kousek od Stříbra, Butov. Jo Hracholuská přehrada. Tam jsem byl 2 roky, jenže pak přišel covid... Dva roky jsem byl úplně v pohodě. Dělal jsem údržbáře areálu. Jenže jak přišel ten covid, tak se ten areál zavřel a skončil jsem venku. Znova vlastně. Tam jsem bydlel normálně, zděná budova, topení, voda, elektřina, všechno. Nescházelo mi tam nic, zůstal bych tam, ale když to tam zavřeli kvůli tomu covidu... To je můj příběh, proč jsem znovu na ulici. Já vím, že se to třeba těžko poslouchá nebo to, ale prostě...

No a teďka jako přes zimu, tak nám charita zaplatila ubytovnu, to bylo do 1. dubna, pak jsme museli z té ubytovny ven, tak teď jsem v lese u rybníka, v altánku. (popisuje kde přesně). No tak tam momentálně přebývám, ale víte co, taky to člověka pořád nebaví

sedět a koukat na vodu, jsem rád, že si můžu takhle občas s někým popovídat. Svým způsobem je ta ubytovna také domov, ale není to to, co by to mělo být.

Jak dlouho prodáváte časopis Nový Prostor? Nebo už jste jej prodával v minulosti?

No už jsem ho prodával v minulosti, už jsem ho prodával v minulosti, jo, pak jsem si našel tu práci v tom Butově, no kousek od Stříbra, ono je to 4 kilometry od Stříbra. Tak jsem to přerušil, a začal jsem teď znova.

Prodáváte tedy vlastně podruhé?

Jo, podruhý, no.

Kde jste se úplně poprvé dozvěděl o prodávání časopisu?

No takhle od kamaráda. Od kamaráda, kterej už to prodával, takže mi to doporučil. Tak jsem šel prodávat taky, pak jsem to přerušil na ty dva roky, co jsem byl v tom Butově.

Z jakého důvodu Vám to doporučil? Co Vám k tomu řekl?

Takhle, řekl mi o tom, asi to, že dobrý je to, že svým způsobem nebudu, jak se říká finančně úplně na nule, že si aspoň na tu svačimu a podobně vydělám.

Celkově prodáváte tedy jak dlouho?

Abych řekl pravdu, je to teď tak něco přes rok, předtím tak dva tři roky. Předtím si to nepamatuju moc přesně. Předtím jsem začínal taky nějak tak v květnu.

Co pro Vás byla hlavní motivace začít s prodáváním, jaká byla Vaše očekávání?

Takhle, abych Vám řekl pravdu, motivace, abych to prodával, no byla ta, abych nemusel být na ulici a chodit takhle po lidech „prosím vás nemáte nějaký drobiček,“ vyhnout se žebrání. Tak nějak slušným způsobem si vydělat nějakou korunu.

Takhle že si budu připadat aspoň trochu jako člověk, a né jako...no... že mě lidi nebudou odsuzovat, jako ty lidi co sedí po lavičkách a když vidí někoho projít, tak za ním okamžitě vyběhnou a hned „prosím vás nemáte nějaký drobný“ a tuto. Asi tohleto. Že mi to zachovalo takovou tu aspoň trošku důstojnost no.

Chápu to tedy dobře, že se chcete nějak odlišit od těch, kteří vůbec nic nedělají?

No, no...že jsem si aspoň trošku tu svoji důstojnost zachoval. Já vím, že to třeba není taková důstojnost, jako by měla být, ale aspoň trochu že mám to. Že se budu aspoň pokoušet snažit se o sebe postarat, takže asi takhle tím způsobem jsem s tím začal.

Časopis prodáváte stále na stejném místě?

Ne, ne to bylo trošku jinak, původně jsem časopis prodával na Bolevci u Billy, teďko je z toho Lidl, ale u Billy, takhle... u Billy byla jedna věc, že manažer prodejny s tím musí souhlasit. Dokavaď to byla Billa, tak manažer proti tomu nic neměl, mohl jsem tam klidně prodávat. Potom to zavřeli, předělali, udělali z toho Lidl, a manažer si to nepřeje, aby tam někdo stál a prodával. Takže tam už prodávat nemůžu. Takže jsem se s panem F. (vedoucí prodeje) domluvil, že budu prodávat u pošty.

Místo k prodávání jste si vybral Vy, nebo Vám bylo přiděleno?

To byla víceméně vzájemná domluva.

A vyhovuje Vám to takto?

Je pravda, že ta Plaská mi vyhovovala víc, ale jako víte co, já s tím nemůžu nic dělat. Ta Plaská mi vyhovovala víc, protože jsem to měl blíž, nemusel jsem jezdit do města

tramvají z města tramvají... a víte co, no, že prostě i ta doprava, čas, akorát když jsem si jel pro časopisy, tak jsem prostě musel do města na Charitu, ale to musím teďko stejně...

Vy si ty časopisy odkoupíte a pak je prodáváte, a co ty zbylé, ty přinese nazpátek?

Ne naopak. Já si je nejdřív musím odkoupit, a pak je můžu prodat. Protože se našlo pár vykuků, jo, který prostě, si je odebrali no a peníze, s penězma už se nevrátili. Takže je to udělaný tak, že nejdřív si je musíme odkoupit a pak si to můžu prodat.

Co když se nějaké časopisy neprodají?

Jak bych to vysvětlil... Já si to risknu. Já mám u pana F., já mám prostě zařízený to tak, že jako já vím, kolik jsem schopnej prodat, tak takovou mám objednávku. A když se neprodají a třeba si jich odeberu 10 najednou, dejme tomu třeba 10 najednou si jich odeberu, ale nemusím je prodat hned ten jeden den, ale prostě až to prodám tak to prodám. Tak to funguje.

A když nějaké zbydou a je vydané nové číslo?

No takhle... to se ještě prodá. Ono taky, já vím, že pro pana F. je to třeba paradoxně horší, ale pro mě lepší, že už je nás míň, těch prodejců, pro mě je to lepší, čím míň prodejců, tak tím lepší prodej. Já vím, že pro pana F. je to třeba špatný, jo ale pro mě lepší jo. Já se na to koukám z jiné stránky než pan F. Já vím, že jestli to pan F. uslyší, tak že mi dá za uši, ale pro mě je to lepší. Čím míň prodejců, tím líp pro mě.

Není to také tak, že méně prodejců znamená, že se více lidí o sebe dokáže postarat, postavit se na vlastní nohy?

No takhle, s tím s Váma musím souhlasit, že to je lepší. Lepší ale než ty lidi co tam chodí na tu charitu, a celej den tam sedí, na denním centru, koukají na televizi, nic nedělají... No a odpoledne, když denní centrum nefunguje, tak jdou do ulic a takhle tam chodí a „nemáte cigaretu, nemáte nějaký drobný“, jako na tuto nejsem stavěnej, promiňte, na tuto nejsem stavěnej. Já prostě dyť jste to viděla sama, že tam stojím a čekám. Kdo si chce ten časopis koupit, jo, tak si ho prostě koupí, přijde za mnou, požádá mě o časopis, prodám mu ho...

Prodávám, nežebřám, stavím se na vlastní nohy...

(Smích) To máme no... To máme na vestě.

S ostatními prodejci se znáte?

Znám, jeden je pan Š., ten prodává u Branky, a druhý je pan B., a ten prodává u toho... Ráje kuřáků.

Jaké spolu máte vztahy?

No abych řek, celkem dobrý, žádná rivalita mezi námi není, žádná rivalita mezi námi není...

Stmelí vás to nějak, nebo je vám jedno, co ten druhý...?

My spolu máme celkem kamarádský vztahy. Jo, oni třeba teďko v sobotu, v neděli, časopisy nevydávaj a taky kolikrát se stane, že za mnou třeba přijde pan Š. nebo pan B. a řekne hele, jak jsi na tom s časopisama? Jo tak mám jich celkem dost, tak mu třeba nějaký časopis přenechám, aby si ho prodal, nebo opačně. Takže spíš se k sobě stavíme víceméně jako kolegové.

Je to tak, že si třeba i pomůžete?

No protože v sobotu, v neděli časopisy nevydávají, takže třeba jeden prodejce má, já nevím, třeba ještě 5 časopisů, takže tomu druhému třeba 2 přenechá. Když prostě nemá možnost časopisy odebrat, jo, tak třeba přijde za mnou, já mu řeknu, hele dobrý, jo, mám nakoupeno dost, tak tady máš 2 časopisy, on mi zaplatí nákupní cenu a potom třeba v pondělí, tak mi tam máme určitý objednávky, z té jeho objednávky, mi ty dva časopis přenechá zpátky. Takže to děláme tak jak se říká „já na bráchu, brácha na mě“. Asi takhle nějak to mezi sebou děláme, jako prodejci, žádná rivalita nic, a právě to je taky dobrý, že máme určený místo, kde smíme prodávat, a to je taky dobrá věc, jo, víte co, abychom jeden druhému nepřebírali místo. Abychom si jakoby nelezli do zeli. Já Vám klidně ukážu smlouvu, tam je to napsané, jako, kde smím prodávat, jo, prostě už máme určený místo a každý má svoje místo. Takže vlastně dá se říct, že to je konkurence, ale jeden druhému si nelezeme do zeli. Tak asi tak, no.

Vnímáte prodej časopisu Nový Prostor jako své zaměstnání? Jako svoji práci?

No, takhle... svým způsobem jo, akorát musím přiznat, že někdy jsem tam o půl hodiny dřív, někdy o půl hodiny dýl, prostě, víte co, píchačky tam nemám, takže....(smích). Dá se říct, že to je na mě, kdy začnu, svým způsobem to беру jako zaměstnání, a svým způsobem to беру jako obchod. Protože pořád musím počítat s tím, abych měl na to, abych si mohl nakoupit další časopisy, svým způsobem to беру jako obchod. Musím si spočítat, aby mi zbylo. Prostě takhle to беру, spíš to беру jako takovej obchod. No sice takový miniobchod, ale aspoň tak.

Měl jste někdy při prodávání nějakou nepříjemnou zkušenost?

Několikrát.

Co se stalo? Co to bylo?

No... tak třeba šli kolem nějaký feťáci a začali mě tam napadat. I slovně i fyzicky. Takže... jako stává se to občas. Stalo se mi to už. Nebylo to jednou, bylo to asi čtyřikrát.

To byli tedy lidé z běžné populace, nebo to byli skutečně, jak říkáte, „feťáci“?

No takhle, když řeknu feťáci, tak to je ještě slušnej výraz. Já už tomu říkám „smažky“. Sjetý jako s... nechci říct jako co. Prostě co maj problém s drogama. Normální lidi, to ne, ti se třeba jen podívaj a jdou dál, nebo se zastaví, koupí si časopis, jo, chvilku si se mnou popovídají, takže s normálníma lidma ne, spíš já tomu říkám „smažky“.

Měl jste při prodávání třeba pocit studu?

No takhle.... Když jsem začínal, tak jo. Když jsem začínal tak jo, pak už jsem to začal brát víceméně, no, víceméně jako svoji práci, tak potom už ne, ale ze začátku jo, to je pravda, že ze začátku jsem byl takovej, jak se říká... i zakřiknutej a tuto, takže no abych řek pravdu, kdybyste se mě zeptala na ten rozhovor, když jsem začínal, tak bych asi odmítl. Teď už je mi to jedno. Teď už to беру jako svoji práci, takže no... a na druhou stranu, víte sama, že kdybyste měla celej den strávit o samotě a tuto, člověk je rád, že si může s někým popovídat, takže já to беру i tak.

(Ocenění za sdílení zkušenosti)

Pan F. ... víte co, má na to dejme tomu, trošku jinej náhled, než ti prodejci. Protože pan F., no, to je, ten prostě tráví veškerý čas v kanceláři a už nevidí, třeba jak to je na tej ulici. Už nevidí, jak to je u těch prodejců na tej ulici.

Jak to myslíte? Jako že nevidí, jak prodej probíhá?

No, no no... to už třeba nevidí, je pravda, že to koordinuje, že nám objednává časopisy, jako všechna čest, to jo, ale prostě už nemá takovej přehled, jo, jak probíhá ten prodej na té ulici, nemá takovej přehled, jak ty prodejci. Ne, že bych chtěl pana F. nějak hanět, nebo tuto, to ne, ale prostě má na to třeba trošku jinej náhled než ti prodejci.

Tedko přes léto, je to brnkačka, ale přes zimu, když potom fouká vítr a ještě do toho sníh a tuto, jako není to nic příjemnýho, ten prodej. No jenomže, panu F. nelze vysvětlit, že když je takovýdle počasí, že ty lidi prostě, jo chvátají, aby šli do tramvaje a prostě nekupují.

Je to tedy tak, že v zimě je ten prodej nižší?

Jako před Vánoci to bylo dobrý, to byli lidi takový, jako naměkko, takže jsem prodal, takže jsem víceméně u pana F. somroval o časopisy navíc, no somroval jsem u něj o časopisy navíc, promiňte ten výraz.

Když tedy přijdete a chcete časopisy navíc, je jich vždy dost? Nebo to je nějak omezené?

No takhle, my máme každěj prodejce svojí objednávku, jo, svůj počet čísel, který mu přijdou. A když už nejsou časopisy, tak tam pan F. má ještě archiv. Teda časopisy, který se kdysi neprodaly, a ty jsou se slevou. Ty jsou se slevou místo za 50 Kč jsou za 40 Kč. Jo takže pak holt se prodává archiv. Každopádně je dobrý, každýho, kdo přijde, jo, si to koupit, upozornit, že je to starší číslo a že je se slevou, aby si lidi potom nestěžovali.

Co je pro Vás na prodávání nejtěžší?

No takhle, přes léto mě celkem nic netrápí, ale hlavně přes zimu, ty podmínky. Jinak jako přes léto je to dobrý. Ale nesmí být zas moc horko. Já jsem takovej člověk, že mám rád teploty tak kolem dvaceti stupňů, to je pro mě úplně ideál, takže spíš, no... horko nebo zima, to je pro mě nejhorší.

Myslíte si, že to takhle mají i ostatní prodejci?

Samozřejmě. Já si myslím, že jsou na tom úplně stejně. I ty ostatní prodejci musí být na ulici, aby si vydělali nějakou tu korunu na jídlo a tak dále. Takže já si myslím, že jsou na tom úplně stejně. Že nikdo nemá žádné výhody.

Je něco, co byste chtěl na prodávání změnit? Něco co by třeba mohla ovlivnit organizace Nový Prostor?

No, já si myslím, že asi ne. Takhle třeba bylo by dobrý, jo, bylo by třeba dobrý, kdyby já nevím, k tomu Novému Prostoru vycházelo ještě něco jinýho. Ještě nějakěj jinej časopis, že by si lidi mohli vybrat. To by třeba bylo dobrý, protože by si lidi mohli vybrat. A taky by se mohlo stát, že třeba přijde člověk a koupil by si oba dva ty časopisy, a už by to zase bylo pro toho prodejce lepší.

Jak vnímáte obsah časopisu? Jsou to taková hodně sociální témata....

No, moc těch lidí není, co to čtou. Abych Vám řek pravdu, moc těch lidí není, no tak ale... Kolikrát se taky stane, že přijde člověk a „hele tady máš dvacku, a nech si to, já to stejně číst nebudu“. Stane se to.

Takové peníze si můžete nechat?

No takhle, oficiálně bych neměl, ale neoficiálně to nějak neřeším.

Stalo se Vám při prodávání časopisu něco vyloženě dobrého, něco, co Vám hodně pomohlo?

Tak vyloženě skvělýho to asi ne, ale mám jako takový ty svoje stálý zákazníky, že si se mnou popovídají, že mi to líp uteče ten čas, že si se mnou na chvíličku pokecají, člověk je rád i za to. Že víte co, protože ... no... nemůžu říct, že něco vyloženě skvělýho. Jak se ale říká, člověku to pozvedne tu náladu.

Co je pro Vás na prodávání nejdůležitější, proč to děláte?

Já bych řekl, že i vydělat si nějakou tu korunu ale i ten kontakt s lidma. Protože víte co, jako, abych zůstal úplně bez prostředků, to taky nejde. A bejt celej den sám, a koukat se do vody, to taky není to pravý vořechový, a nemít korunu, to bych si nemohl koupit ani rohlík.

Máte jako prodejce nějaké povinnosti?

No, no no, máme.

Je něco z těch povinností, s čím nesouhlasíte, ale děláte to, protože musíte?

Musím stát na svém místě, to... Správně bych si tam neměl ani zapálit, ale občas to poruším, i když bych neměl. Další věc, kterou třeba nedodržuju, tak třeba že bych se neměl s lidma bavit, při prodeji. No jenomže víte co, já třeba už mám takový stálý zákazníky, že třeba přijdou, jo, prohodí se mnou pár slov, nebo to, a kdybych tam stál a přišli ke mně „dobrý den, mohu si koupit časopis?“ a jediný slovo, který bych na ně vybař, by bylo „padesát“, tak příště už nepřijdou.

Takže máte zakázáno s lidmi nějak více mluvit?

Svým způsobem máme, jenomže já jsem spíš takovej, že s nima chvílku pokecám, jo poděkuju, popřeju hezký den, popřeju těm lidem hezký den a tuto, a ti lidi přijdou znova.

A co když by byl problém s tím, že s lidmi hovoříte?

(Smích) Tak bych to u pana F. nějak... okecal.

Běžně v obchodě to tak ale také funguje, ne?

Já to taky beru, že jsem svým způsobem obchodník, a těch zákazníků si musím vážit.

A kdo to vymyslel? Kdo to takhle určil?

Z Prahy

A co si o tom myslí pan F.?

No takhle, pan F., ten to toleruje, ten to ví, že když za mnou přijde nějaký zákazník nebo to, tak že si třeba popovídáme nebo tuto. Svým způsobem dělá mrtvýho brouka. Toleruje to. Chápe to. Protože třeba když nebudete s těma lidma komunikovat nebo to, dejme tomu když někdo přijde, řekne mi „dobrý den“ a já na něj jen vybařnu „padesát“, dejme tomu když bych tohle Vám udělal, tak kdybych na Vás vybař „padesát“ no tak určitě vím, co byste si o mě myslela.

Máte tedy dané, co máte jako prodejci říkat zákazníkům?

Ne, ne nechávají to na nás. Nechtějí jen, aby to, aby to nevypadalo prostě, že ty lidi obtěžujeme.

A jak si myslíte, že na Vás pohlíží okolí?

No takhle, asi tak devadesát procent projde okolo a nevšimne si mě, pak je tak deset procent, že ke mně přijdou, koupí si časopis, a ještě třeba se mnou promluví a řeknou mi třeba, „vás si aspoň vážím, že se snažíte“ a jdou dál. Takže no... Ale tak devadesát procent si mě ani nevšimne. Nic neřeknou, jdou dál. Devadesát procent lidí...

Nějaké negativní poznámky nemají?

Hodně málokdy, tak no... jenomže zase tyhle ty lidi, co mají něco, tak ty ignoruju já. Nevšímám si jich, ať si jdou svojí cestou, nazdar. Prostě nazdar, nezajímáte mě, nijak na ně nereaguju.

Máte nějakou rodinu?

Rodinu už nemám. No už ne. Kdysi jsem měl přítelkyni, no...tak dopadlo to špatně, šli jsme od sebe. Od té doby prostě nic. Rodiče už jsou akorát tak na hřbitově. Mám někde bratrance v Dobřanech, ale ne jako v léčebně (smích). V sídlišti.

Váš bratranec třeba ví, že prodáváte časopis Nový Prostor?

Ví, ale ten je momentálně taky bez práce. I kdyby chtěl třeba taky prodávat, tak v Dobřanech se neprodává. Tam Novej Prostor nefunguje.

Víte co... člověk se snaží aspoň nějak se o sebe postarat...

Máte alespoň nějaké dobré kamarády?

No, jako kamarádů, co se týče... kamarády mám, ale že by byli zrovna takoví, že bych se na ně mohl spolehnout, to zase ne. Třeba si dobře popovídáme, ale spolehnout se na ně nemůžu.

A to jsou lidé zaměstnaní nebo bez práce?

Spiš lidi bez práce.

Jak oni pohlíží na to, že prodáváte časopis Nový Prostor?

No, takhle... oni ví, že prodávám, ale spíš se na mě koukají závistivě. Jako že mám nějaké peníze navíc.

Je možné, že to tedy vnímají tak, že jste tedy oproti nim něco dokázal?

Jo. A přitom jsem jim to nabízel, že pan F. shání prodejce. Já jsem jim to nabízel „jo pojďte se mnou, já vás zavedu k panu F. do kanceláře“ a odpověď zněla „já se na to můžu“...víte co, nechci bejt sprostěj. No, tak když ty se na to můžeš, tak já proč já bych... já jsem takovej, že nutit je do toho nebudu.

Něco pozitivního na tom tedy vidí?

No... to by se to muselo taky zvednout z lavičky, to by se to muselo zvednout z lavičky a ne jako když jde někdo kolem tak „pane nemáte nějaký drobák“. To je zase tak. Oni by taky mohli, ale to by museli chtít a to je ten problém. Museli by chtít.

Oni prostě jsou tak, že prostě už nechťejí, jsou líný už se vůbec hnout.

Co vy jste dělal předtím? Čím jste vyučen, jakou profesí?

Nejdřív jsem dělal údržbáře v teplárně. No potom, to se mi třeba budete smát, jsem dělal hasiče, ale měl jsem pracovní úraz, tak jsem toho musel nechat, protože no takhle... zborčila se na mě střecha a původně mi hrozilo, že skončím na vozejku,

dopadlo to dobře, ale už mám zákaz zvedat něco těžkýho a tuto. Kvůli té páteři, takže prostě takovej zdravotní problém.

Máte tedy možnost dostávat invalidní důchod?

Ne, to nemám. Mám víceméně zdravotní problém. Když bych šel do práce, tak doktorka mi napíše pouze lehkou práci, mám zakázaný těžký věci zvedat. Takže to znamená, že kdybych se rozhodl jít někam na stavbu, tak mě tam nevezmou a podobně.

Řeší s Vámi pracovník Nového Prostoru také zaměstnání?

To taky. No jo, jenomže ono právě teď je to spíš samé dělat přidavače... tak jak můžu dělat přidavače, když nemůžu zvedat víc jak 20 kilo, jak mám tahat 50 kilový pytle. To mi zas nedovolí doktor.

A v evidenci Úřadu Práce jste? To byste dostal alespoň dávky hmotné nouze, minimálně příspěvek na živobytí?

No abych řekl pravdu, tam je na sociálce dost nepřijemná arogantní dáma... no, takže já to zkoušel, nechala mi vypsát jedny papíry, koukla se na to, koukla se, roztrhala to, a řekla, ať to jdu vypsát znova, podruhé to samý, potřetí to samý, pak už jsem tam nešel. Hmotnou nouzi teda nemám. Ale víte co, já... s tou dámou se nedá jednat. Třikrát se na ty papíry ani nepodívala, rovnou je roztrhala. Víte, co to je. Jednou to se mnou vyplňoval i pan F. (sociální pracovník NP), a to také roztrhala. A to mě naštválo, už jsem tam pak nešel.

A z Úřadu Práce Vám nějakou práci nabízí?

No takhle... málokdy.

Ve chvíli, když byste si nějakou práci našel, tak máte možnost nějaké podpory, která vyplývá z toho, že spolupracujete v rámci projektu Nový Prostor?

Ne. Oni vám vlastně finanční hotovost nedají žádnou.

Chápu to dobře, že tedy nejvíce potřebujete práci, kde by bylo možné finance vzít „zálohově“?

Potřeboval bych, aby mi dali nějakou tu zálohu, abych měl aspoň na jídlo. Na ten začátek. Prostě nějak vydržet do té výplaty a podobně. A to je právě takovej ten koloběh. No člověka to takhle drží dole, než se něco takového sežene. Jo takže takový, jak se říká... taková divočárna.

Teď máte tedy příjem každý den? Jak velké výdělků máte?

Sice to není nějaký velký příjem, ale mám peníze každé den, můžu si koupit svačinku, polívku a tak... Některý měsíc je lepší, některý horší, je to asi tak kolem pět set, šest set miň než sociálka. Mám tak přibližně kolem tří tisíc. Je to jak kdy.

Ovlivní to nějak dávky hmotné nouze?

No takhle, mě, jak jsem odešel z té ubytovny v dubnu, tak mi to zamítli, protože je tady jedna věc, což jsem si nepřál... Že by mi vždycky chodila kontrola z policie, jestli se v tom altánku zdržuju. A víte co, aby mě tam o půlnoci nebo ve dvě ráno, vždycky někdo budil, tak to néé. To mi řekli na sociálce. A kvůli tomu, jestli je pravda, že se tam vyskytují, jestli náhodou nedělám někde na černo a nebydlím někde u někoho v bytě. A já jako promiňte, ale o to nestojím, aby mi tam v noci chodil někdo třeba pětkrát, šestkrát za tejdén otravovat, kontrolovat, o to nestojím. Jako promiňte mi to, že Vám to

řeknu takhle, já jsem rád, že si třeba večer lehnu, ráno se probudím, a zase jdu. Je to tak.

A potravinovou pomoc dostáváte?

To je sice pravda, ale to dostanete dvě konzervy a čtvrtku chleba na tejdén. Jo a to nezlobte se na mě, ale to pro mě není, to je dost málo.

A na ubytovnu by Vám nedali doplatek na bydlení?

To je zase takový zvláštní. Jak bych Vám to vysvětlil. Já bych šel na ubytovnu. Ale je tady problém. Já bych si nejdřív musel za celý měsíc zaplatit ubytovnu ze svého, a na to nemám. Je to pět a půl tisíce a na to já nemám. Nejdřív bych si to mohl ze svého zaplatit a potom by se se mnou vůbec začali bavit, že mi dají nějaký příspěvek, ale musel bych jim donést potvrzení, že jsem to zaplatil, a na to já nemám peníze zase pro změnu. Je to takový trošku na hlavu.

Pár lidem to charita zaplatila, ale jen přes zimu. No, jestli víte kde je Lobežská, kde je burza. Tak přes zimu to zaplatila Charita, aspoň přes tu zimu to bylo dobrý....

Kromě toho spojení s tím bydlením vám prodejčům Nový Prostor poskytuje ještě nějaké bonusy? Něco navíc?

Ne, nic. Akorát to, že nám prodejčům dali třeba rukavice a takovýdle věci. To jo. Takže to třeba jo.

Máte nějaké dluhy?

No tak něco mám, já se přiznám (smích). Nejsem asi jedinej... Spíš PMDP. Něco tam mám, přiznávám se. Nevím přesně kolik. Takže tak. Vím, že by se to dalo asi zjistit.

To s Vámi v Novém Prostoru v rámci spolupráce neřeší?

Ne, tak pan F. poradí, všechno... Poradí, když tam přijdete s papírama, tak pomůže vyplnit papíry, ale co to je platný, když s tím přijdete na sociálku, tam se na to ani nepodívají a rovnou to roztrhají.

Víte o tom, že Nový Prostor měl také vlastní interní televizi, rádio atd.?

No, ale to jen v Praze. Tady podívejte se, za celou tu dobu, co jsem to prodával, když to spočítám dohromady, tak je to nějakých pět let, jste Vy vlastně první, která se jako vlastně začala zajímat, jak to vlastně funguje nebo takhle.

Snažím se pochopit, jak to funguje...jak to vnímáte vy a jak organizace Nový Prostor.

Já vím, že to nevypadá zrovna moc efektně, když tady takhle stojím vedle odpadkového koše, většina lidí tam spěchá na tramvaj. Já jsem třeba ještě přišel na to, že čím míň lidí, tím je to lepší, protože když tam je halda lidí třeba jako dneska, tak to je tak, že se každéj akorát podívá a řekne si „no on si to od něj koupí někdo jinej, je tady lidí dost“. Člověk by očekával, že to bude opačně, čím víc lidí, tím větší výdělek, ale ...

A změna místa by nepomohla?

Já si myslím, že asi ani ne, já si myslím, že ne, podle toho, co jsem mluvil s jinýma prodejčema, tak jsou na tom asi stejně, o to místo ani nejde. Jde spíš o to, na jaké lidi narazíte. Takže...no tak. Spíš tak třeba před Vánoce, to bylo dobrý, ještě jak byly Velikonoce, tak to bych řek, to bylo nadprůměrný.

Nakonec s prodejci z jiných měst se znáte?

Ne, neznáme se. Já znám jen ty Plzeňské. Ono, i kdybych se s nimi znal... Dejme tomu, i kdybych se s nimi znal, ten člověk i kdyby byl v Praze a já v Plzni, tak maximálně bychom si mohli zavolat. Ale ne, že bychom za sebou jezdili, to radši si za to koupím kus salámu, než abych jel někam do Prahy (smích). Já vím, že to funguje tady v Plzni, Praha, Ostrava, Brno, ...tam je to někde napsaný v tom Novém Prostoru, ale já takhle... do těch ostatních měst mi nic není...

Už Vám někdy někdo z čtenářů nějak pomohl?

Taky se stane, že třeba přijde někdo, „na, tady máš svačinku“, tak stává se to. Ale spíš takhle něco drobného. Taky se to stává.

Je něco, co by Vám pomohlo? Co Vám třeba zajistili z Nového Prostoru nebo Charita?

No to jsem měl dobrý teďko přes zimu. To nám zajistili ubytovnu přes zimu. To bylo takhle, jako mě jako prodejce brali přednostně, a tak pak tam brali ty, co tam víceméně dochází, ale takový ty bezproblémový. Jen takový ty bezproblémový.

Jak Vy se tedy při tom prodeji celkově cítíte, když to nějak shrnete?

No, já nevím, teď jak bych to nazval, víceméně to беру tak, jako bych byl někde ve fabrice. Beru to spíš jako zaměstnání. Jo, že to neberu tak, že bych do toho měl nějakou velkou chuť, ale ani odpor (smích). Asi tak nějak. Cítím se tak nějak, jako bych byl někde ve fabrice.

Na celý ten projekt prodeje časopisu pohlížíte tedy po letech zkušeností jak?

Spíš to беру tak nějak neutrálně. Beru to jako zaběhlou věc. Beru to jako takovej koloběh života, jak se říká (smích). Já bych potřeboval něco změnit, nějakou práci s ubytováním, ale nějakou práci, kde by mi třeba po tejdnu dali třeba nějakou zálohu. Jo, abych, protože takhle... víte co, třeba prvního nastoupím do práce, a první peníze dostanu až další měsíc patnáctýho a celej měsíc a půl jo, jsem úplně bez peněz. A taky potřebuju něco jíst, jenže to už třeba některý lidi nevnímají. Že třeba taky potřebuju něco jíst, něco si koupit...

Myslím, že otázky jsem už vyčerpala, je ještě něco, co byste k tomu chtěl říct?

No...no ani ne (smích).

Děkuji za rozhovor.

Příloha II. – Přepis rozhovoru s prodejcem č. 2

Po seznámení s účelem rozhovoru, tématem diplomové práce a tím, jakým způsobem bude s výsledkem rozhovoru nakládáno, byl dne 2. 6. 2022 proveden rozhovor s prodejcem časopisu Nový Prostor.

Kolik je vám let?

Pětašedesát, no šedesát šest, za dva měsíce, vlastně příští měsíc mi bude

Kde nyní bydlíte?

Na ubytovně. Tam bydlím s přítelkyní. Paní jsem žádnou v životě neměl. Nestačil jsem se oženit. Takhle ze srandy, jak říkám, nechtěl jsem si to kvůli jedné kazit u všech.

Byl jste někdy úplně bez domova?

Jo, to jsme byli s přítelkyní asi 14 dní, než prostě jsme nabyli nějaké peníze, abychom si mohli zaplatit ubytovnu. Než ona dostala invalidní důchod.

A kde jste se dozvěděl o možnosti prodávat časopis Nový Prostor?

On ho prodával jeden už tam na ubytovně, soused, vedle bydlel na pokoji. My jsme byli na jedné ubytovně, tam on bydlel, a pak jsme se přestěhovali na druhou ubytovnu a on bydlel tam vedle mě. On mi o tom řekl, a že mě to zařídí, a vyprd se na mě, tak jsem si to musel jít vyřídit sám. Furt mi to sliboval jojojo, až už jsem byl potom holt už bez peněz, tak jsem šel sám a ...

Jak dlouho časopis prodáváte?

Čtvrteť rok.

Když jste se o té možnosti dozvěděl, tak co bylo tou motivací do toho jít?

Tak bral jsem to jako jedinej výdělek, protože do práce mě nikde nevzali. Můj zdravotní stav dycky doktorka řekla ne, hotovo. Třeba jsem si našel práci s nočníma směnami, tamhle v Sony ve Štěnovicích, a nenastoupil jsem, protože doktorka mi nepovolila noční směny.

Když jste na začátku časopis začal prodávat, jaká jste měl očekávání?

Já vám to řeknu jednoduše, že budu mít aspoň na chleba a co jíst. Protože ten důchod nám stačí pomalu tak akorát na zaplacení ubytovny a něco málo pár korun zbylo a to na měsíc nestačilo pro dva lidi. Já jsem v invalidním důchodu, ale bez důchodu. Já nemám odpracované roky. Chybějou mi roky. Kdyby to bylo za minulého režimu, tak jsem byl už v pohodě v důchodu. Jenže posunuli hranici odchodu do důchodu a zvedli odpracované roky.

Chápu to tedy dobře, že ten základní důvod byl takový, abyste si přilepšil k penězům, které máte s Vaší přítelkyní?

No, přilepšil no.

Vnímáte prodej časopisu jako své zaměstnání?

No...no dá se říct, že jako práce, no zaměstnání. Je to zaměstnání, kdy si můžu jít kdy chci, jak chci... nebo vůbec. Takhle já to beru.

Ale máte dané nějaké hodiny, které byste tu měl být že?

Oni to nekontrolují, nemusíme tak chodit. Já tam mám napsané od tehdy do tehdy, ale to je z doby, kdy jsem začínal u tý Práce. Ale jestli to dodržujeme, nebo nedodržujeme, to nikdo nekontroluje. Jo... Je to v toleranci, když budu tady dopoledne, budu mít časopisy, vyprodám jich, tak jdu v poledne domů.

Tady na tomto prodejním místě tedy nejste od začátku, co časopis prodáváte?

Ne já jsem to začínal prodávat U Práce, jak je Klatovská U práce.

Bylo to tam lepší?

To jsem začínal, to nedokážu posoudit, jestli by to tam bylo lepší, ale tam lidi prostě z tramvaje na trolejbus, z trolejbusu na tramvaj, prostě pospíchali. Tak jsem šel potom jinam. Kamarád, který stál u kostela, jo prodával, tak nějak omarodil a přes rok to neprodával, tak jsem šel, vyřídil jsem si to a prodával jsem u kostela ve Františkánský. Tam teď nikdo není, loni v únoru tam skončil. To je další historie proč skončil...a jak skončil...

Můžete si prodejní místo vybrat, nebo Vám ho přidělí?

Oni mi ho přidělí a já s tím buď souhlasím, nebo mi i dal vybrat místo. Ale většinou pro začátečníka dá stabilní místo a buď si tam zvykne, nebo ne, a když vidí, že je schopnej, tak ho dá jako na lepší místo, kde se víc prodává.

Já se od té Práce právě přesunul. To že ten kamarád v té době neprodával, a byly zrovna Velikonce a velikonoční trhy, jo, tak abych tam byl aspoň na ty Velikonoční trhy, a zůstal jsem tam, a on se nějak v červnu nebo v červenci v půli roka vrátil a začal prodávat tady na mém současném místě, a jelikož byl zvyklej u toho kostela a měl tam už svoji klientelu, tak jsme si to vyměnili.

Takže se znáte s ostatními prodejci?

Jo, všechny neznám, teď ty nový, máme dva, ty ještě neznám.

A jaké mezi sebou máte vztahy s ostatními prodejci?

Já třeba s L. vycházím, já když třeba mi dojdou časopisy a on tam ještě je, tak si vezmu od něj, odkoupím, a prodávám dál.

Máte už některé stálé čtenáře?

No když vidí, že tady stojím, tak si jdou a kupují to pravidelně, některý. Jo, a některý to kupují náhodou, když jdou kolem. Nebo koupěj kvůli tomu, aby mi pomohli.

Zažil jste někdy během prodávání nějakou nepříjemnou zkušenost?

No nepříjemnou... ani ne. Takový dohady s těma bezdomáčkema nebo to, to někdy... No takový, co se tady toulaj. Že chtěl cigaretu, já mu jí nedal, a řekl jsem mu „vem si časopisy a můžeš prodávat taky“.

Co Vám na to řekl?

Jeden mi chtěl rozbít hubu a sám si jí rozbil. Jak jsem seděl, tak jsem se zvedl, on jak se ohnal, já jsem ustoupil a on jak se ohnal, já jsem udělal dva kroky vedle, tak jak byl rozmáchnutej, tak sebou praštil a rozsekl si čelo. „A pomůžeš mi zvednout se“, tak jsem mu řekl „sám jsi upadl, sám se zvedni, nazdar“ a šel jsem k náměstí. Sám upad, tak se musí sám zvednout. Já ho neshodil.

Stalo se Vám někdy, že jste se při prodávání časopisu styděl?

Ze začátku, to bylo takový... no spíš mi bylo trapný, jo, když mi dal někdo něco navíc. Nebo si koupil časopis, a nevezal si ho. Že mi nechal peníze, ale nevezal si časopis. Pro mě to bylo takový trošku...dneska už to беру, už jsem si na to zvykl, už to neřeším.

Z jakého důvodu Vám zrovna tohle vadilo?

Že jsem dostal peníze za něco, co jsem neudělal.

Co je pro Vás na prodávání nejtěžší?

Nejtěžší... když je velká zima. A taky mě vadí, když prší, tak tady se nemáme kam schovat. Trochu do těch výklenků u knihovny, takže můžu prodávat dál. Ale kolikrát zase v tom dešti prodám víc.

Je něco, co byste chtěl změnit? Aby to prodávání pro Vás bylo lepší? Abyste se cítil líp?

Co by se tady na tom dalo změnit...asi nic... teď co nejsem na Americké, ale tady, tak mám lepší výdělek. Prodám víc časopisů.

Měl jste naopak třeba nějakou hodně dobrou zkušenost?

Tak mě jako to prodávání samo o sobě nevadí, já jsem předtím podnikal a jezdil jsem se stánkem po poutích. Jo, s cukrovím a předtím jsem vyráběl omyvatelná prostírání. To jsem tisknul na koženku, jo cibulovej vzor, jablíčko, jahodu a takový, takže zkušenosti s prodejem jsem měl, takže mi to nevadí, prodávat.

A stalo se někdy, že by Vám někdo nabídl nějakou pomoc nad rámec samotného prodávání?

Ale jo, jsou lidi, že pomůžou. Jo. Ti, co mě třeba znají, tak mě vypomůžou, přidají třeba.

Máte nějaké výhody v rámci projektu prodeje časopisu Nový Prostor?

To tady nemáme. To tady není. To snad ani v Brně nemají, nebo já nevím. Asi jen v Praze. Co vím, tak se to prodává ve více městech, co vím tak Brno, Ostrava, Olomouc myslím, dokonce v Pardubicích, Budějovicích, hlavně se to nejvíc prodává v Praze. Tam jich je několik prý. Pomáaly, co jsem slyšel, tak je tam prý prodejce u každého východu metra. No já jsem tam bydlel pětadvacet let, v Praze, ale utekl jsem radši sem do Plzně.

Máte tam rodinu? Ví třeba o tom, že prodáváte časopis Nový Prostor?

Tam už nikoho...jo vlastně mám tam sestřenici. V Uhříněvsi, přímo v Uhříněvsi teda ne, ale vedle ve vesnici. Ještě mám bratra, mladšího o osm let. S tím ale nejsem v kontaktu. On asi ani neví, že prodávám tady časopis. Prostě, mám na něj i telefon, ale telefon mi nebere. Protože jsem občas po něm chtěl nějakou pomoc, tak jednou mi pomohl, jo, a víckrát ne. A od té doby mi telefon nebere. S pomocí v rodině jsem nikdy nepočítal, a kolikrát mě to přesvědčilo, že spíš pomůžou cizí lidi než ta rodina.

A máte nějaké hodně dobré přátele, na které byste se mohl spolehnout?

No to nemám. Bral jsem toho prodejce, co byl u kostela, jako dobrýho kamaráda. Ten mě, než jsem to začal prodávat, občas pomohl, ale pak loni jsem skončil v nemocnici. A jelikož moje žena je po té mrtvici, teda přítelkyně, tak jí měl chodit nakupovat a prostě odstěhoval se a šmitec. Ještě jí donesl nákup za 250 Kč – 300 Kč... ona mu dala 1000 Kč a zbytek jí nevrátil. No, moji výplatu si vzal, protože já jsem tam dělal nočního vrátnýho na ubytovně, já jsem s tím souhlasil, aby si vzal něco kolem 3.000 Kč, aby měl peníze, aby měl za co nakupovat pro tu moji. A pak zmizel a od té doby mi ani telefon nevezal. Takovejch podrazů jsem zažil v životě víc... no a žiju dál.

A máte nějaké známé třeba mezi čtenáři?

Ne. My jako návštěvy už teď v poslední době, co je žena po té mrtvici, nemáme, navíc je starší, jak já, takže návštěvy už ani netoleruje. A já kolikrát jsem rád, že přijdu tady vodsud, najím se a padnu do postele.

A už Vám někdo někdy jakkoli pomohl ze čtenářů?

Jo. Protože letos jsme skončili na té ubytovně, jak jsme byli, měli jsme tam být do patnáctého, a třetího nás vyhodili. Prostě prachsprostě vyhodili. Veškerý věci, akorát to, co jsem sbalil do dvou tašek a žena co unesla na klíně na vozíku, to jsme si vzali. Něco na sebe, jo, ale jinak nádobí, a tyhle věci, to všechno zůstalo tam. Lednice s mrazákem, tak to zůstalo všechno tam. To si potom, co jsem slyšel, správce prodal. Prostě ... takže lidi co si kupují časopisy, jsou to dva manželé, aspoň si myslím, že jsou manželé, chodějí spolu, žijou spolu, tak abychom neskončili na ulici, tak jsem potřeboval zaplatit ubytovnu jinde 1500kč. Tak mi to jako půjčili, ale nechtěli zpátky.

Je něco, co při prodeji děláte jen proto, že musíte? Něco co se Vám třeba tak nelíbí, ale musíte to dělat?

Akorát jen to, že to máme zakázané nabízet. To mě by trošku vadilo. Chtěl bych třeba „Dobrý den, mám časopis Nový Prostor, nechcete koupit?“ nebo takhle prostě... ale to prostě nesmíme nikomu nic nutit, prostě to je na dobrovolnosti. Já stojím, držím to na ruce, kdo přijde, řekne, že by si jeden koupil, tak prosím. Tak může a nemusí.

Jak vnímáte, že na Vás pohlíží okolí?

Různě. Jo, já už to přehlížím, protože jsou i rypáci, jak se říká lidově. Když jsem začal u tý Práce, tam zrovna... držím to, šel takovej dědula, no dědula... prostě byl starší jak já. Říká mi „kdybys radši něco pořádného dělal, vzal koště a zametl tady ty vajgly“. Říkám „Prosím, pane, říkal jste něco? Já dělám něco užitečného, já si prodávám časopisy a Vám jestli vadějí ty vajgly, já Vám seženu koště a můžete to zamýst.“ Takže takový rypáci...

Jo, ale taky tu jsou lidi, který prostě věděj, že ten člověk má nějaký problémy, nevědějí jaký, ale prostě tušej, no a vocenějí tu snahu, že nechodím od jednoho k druhému a nežebrám po dvou korunách, jestli nemá někdo nějaký drobáky, že prostě tady stojím, jo na tom místě, vidějí mě tady každěj den, tak za snahu mi něco dají. A řeknou mi třeba „já si cením, že nežebráte, že se dokážete...“

Máte z toho dobrý pocit z takového slova, když Vám někdo něco takového řekne?

No, mám (úsměv). Jo, to mě potěší.

Jak vy sám na ten projekt pohlížíte? Na prodej časopisu Nový Prostor? Co si o tom myslíte?

Myslím, že to je prospěšný, ale spousta lidí to nechce dělat.

Proč si myslíte, že to nechtějí dělat?

Já, netuším proč, ale když jsem někomu řekl, když třeba chtěl cigaretu nebo něco, jo, nebo nějaký drobný, tak říkám „hele jdi si za panem F. na charitu, on ti dá časopisy, první tři dostaneš zdarma, a můžeš si prodávat“. No a on „to není nic pro mě“. No „tak jsi do háje“. Já mu to teda řeknu jináč, „tak jdi do pr...“

Vidíte v tom tedy nějakou šanci se uplatnit?

No, že prostě nejsem v parku, jo. Ženy důchod, přítelkyně, utratíme za bydlení. Bydlíme, máme střechu nad hlavou a na živobytí si vydělám tady časopisama. Já nechci bejt mezi těma, jak tomu říkáme „bezdomáčkema“. Dřív jsem dělal školení na strážného, to mě poslal pracovní úřad, tak jsem chodil na školení.

Vy tedy máte nějaké sociální dávky? Jaké?

Teď nemám, teď jsem zažádal o to, protože já jsem občas nějakou tu brigádu udělal a pracoval jsem jako noční vrátný na černo, ale chodil jsem sem prodávat časopisy. Včera jsem tam zrovna byl požádat.

A jakým způsobem prodej časopisu ty sociální dávky ovlivní, víte?

To se teprve dozvím, protože pan F. mi napsal to, kolik mám výdělek na těch časopisech, podle toho, kolik prodám. On mi potvrdil, kolik mám. A teď záleží na sociálce, jak to posoudí, mají na to 30 dní, tak uvidíme. Počítám s tím, že jako tu hmotnou nouzi, jako na živobytí, že toho moc nedostanu, nebo to nedostanu vůbec, ale ten příspěvek na bydlení to nějaké bude. My jsme nastoupili v lednu a platili jsme za každýho 5.000Kč čili 10.000 Kč. A teď od prvního června to zvedl o 500 Kč pro každýho, takže budeme platit 11.000 Kč dohromady. Paní bere 11.500 Kč. Napřed jsem bydlel sám, tak jsem bral hmotnou nouzi s dietama na cukrovku 4.500 Kč a 4.500 Kč mi platili ubytovnu, ale potom přišla pracovnice, a zjistila, že žijeme v jedné domácnosti. Tak mě posuzovali jako osobu žijící společně, takže mi to snížili o dost. Teď nemám hmotnou nouzi, čekám, jak to vyjde.

Kolik si prodejem časopisu vyděláte?

No kolik prodám časopisů. Zatím jich prodávám sedmdesát za měsíc. Takže předkládám na sociálce, že jsem výdělečně činný, že mám výdělek.

Kromě toho přivýdělku, máte z toho ještě jiné výhody?

Jako F., toho nezajímá, jestli si vydělám 50.000 Kč bokem ještě, toho to vůbec nezajímá, ale na hmotnou nouzi, tam je to zajímavé, tam se musí přiznat všechno. Pokud to nepřiznám, a oni na to náhodou přijdou, tak je zle.

Jinak mi pan F. pomůže, třeba vyplnit žádosti na Úřad Práce, ale jako já nejsem klient Charity. Co se týče těch výhod, který jsou v Praze, to ne, Praha s námi nepočítá. Já jsem se navíc o to nikdy nezajímal, protože já nejsem klient Charity, já jsem prostě jenom prodejce, že jsem si zažádal, abych měl na živobytí. Já vím, že existuje něco, na tom, že jako kupující, co ode mě kupují časopis, tak by museli jim tam posílat nějaký příspěvek a oni by mi ho dávali jako konkrétnímu prodejci. To mi ale nikdo nic takovýho nenabídl. Nic no, občas jsme dostali nějakou stravenku. Jinak že bychom měli nějaký výhody, jo, to spíš jak jim tam lidi posílají na konto pro ty prodejce, tak z toho že oni by nakoupili stravenky, ale já si myslím, že to rozdělují v Praze a na nás Plzeňáky kašlou. Protože my jsme tady v Plzni dva, tři, tak to kolísá. Takže výhody... žádný. Ale pan F. naznačil, že jak se ještě navýší prodej časopisů, že bych za to dostával nějaké stravenky. Jednou vlastně nám Praha dala, a to bylo jeden měsíc. Že jsme za měsíc, když jsem nakoupil potraviny, tak do částky 700 Kč měsíčně mi proplatili účtenky. Jen za potraviny. To bylo tak rok, dva zpátky. Jinak tedy ne.

Máte ještě něco, co byste k tomu chtěl uvést?

Ani nemám...no

Děkuji za rozhovor

Příloha III. – Přepis rozhovoru s pracovníkem Nového Prostoru Plzeň

Po seznámení s účelem rozhovoru, tématem diplomové práce a tím, jakým způsobem bude s výsledkem rozhovoru nakládáno, byl dne 21. 7. 2022 proveden rozhovor s pracovníkem Nového Prostoru.

Jak dlouho pracujete pro organizaci Nový Prostor?

Od roku 2009, tudíž teda už je to třináctý, čtrnáctý rok

A pracujete na stále stejné pozici?

Tak vlastně Městská charita je od roku 2009 v pozici partnera tohoto projektu Nový Prostor, takže od té doby to tady provozujeme. Předtím to dělala jiná střediska a organizace, měla to na starosti Diecézní charita, a ještě někdy předtím to měla na starosti Naděje.

Co bylo Vaší motivací pracovat konkrétně pro Nový Prostor?

Tak vlastně vzniklo to tak, že můj předchůdce, který tady nějakou dobu pracoval, v podstatě on byl teda v pozici následovníka mého i předchůdce, tak ten navázal určitý kontakt s tou organizací Diecézní charita. Diecézní charita je vlastně naší partnerskou organizací a cílem toho projektu bylo dát našim klientům takovou alternativu a možnost zapojení se do určité pracovní činnosti, kterou my tady vlastně jako Charita nenabízíme, protože my máme 4 služby, to znamená denní centrum, noclehárna, azylový dům a terénní program. V podstatě my tady, pokud chceme dát klientům nějakou bonus, aby od začátku měli nějakou šanci, že si třeba najdou pracovní uplatnění, nějakou práci, zaměstnání, tak se jim snažíme dát určitý bonus v tom, že si můžou vydělat na nocleh a takové základní prostředky, než se jim podaří zapojit se do nějakého procesu prostě... pracovního.

Takže ten projekt prodeje berete jako bonus... (?)

Je to takový bonus, a tak to vlastně zůstalo, akorát že se časem mění ta cílová skupina. Protože většinou naši klienti, jako takový, to neprodávají, ale prodávají to lidé, kteří vlastně mají ubytování.

Já to беру tak, že ubytovna není plnohodnotný domov v pravém slova smyslu... tedy diplomová práce je zaměřena i na tyto lidi.

Vy jste tedy o tomto projektu věděl i předtím, než jste pro Nový Prostor začal pracovat?

Ano

A pamatuje si, co jste si o tom myslel?

Já jsem v podstatě vůbec do té doby, než jsem vlastně navázal ten kontakt, nevěděl, že to prodávají lidé bez domova. Věděl jsem, že to prodávají lidé, kteří mají ubytování, mají nižší příjmy a v podstatě tak to i zůstalo. U těch našich prodejců to byl takový jaksi bonus k tomu, co si můžou zajistit sami. V podstatě bych řekl, že jsem na to neměl nějaký názor.

Chápu to tedy dobře, že jste ty lidi potkával, ale nic jste si o tom nemyslel?

Ne ne, nic jsem si o tom nemyslel.

Jaká očekávání jste od toho projektu ze začátku měl, a změnila se v průběhu doby nějak tato očekávání?

Jestli se to změnilo od toho začátku? Tak já to beru jako takový bonus, akorát že ta situace se mění každoročně tím, že přirozeně lidi přestávají číst. Je to asi taková situace, a hlavně je tam ten problém v tom, že klesá počet těch tištěných periodik, a když bychom to vzali po stránce té sociální služby, tak tam je to asi takový složitý v té Praze, jak zafinancovat ten projekt, to si myslím, že je taky problém...

Jinak zpátky k té otázce... když bych měl mluvit o tom, jak se to mění, ze začátku jsem byl překvapený, že o to mají ty lidi takový zájem. Protože se prodávalo opravdu hodně, měli jsme třeba kolem desítky prodejců, stabilních tady v Plzni, ze začátku což bylo v tom roce 2009 zhruba do toho roku 2013, 2014, pak to začalo klesat ty prodeje. Je to tedy tak, že tam opravdu byli lidé, kteří byli schopný si vydělat možná polovinu až tři čtvrtiny příjmu, který potřebovali, tím prodejem časopisu. To bylo ze začátku, pak už teda ty prodeje klesaly.

Můžu to tedy chápat tak, že celkový pokles zájmu o tiskoviny negativně ovlivnil počet prodejců, které je možné do terénu na prodej dát?

Hm, tak je to tak, že podle mého názoru, když to řeknu na přímo, tak naši klienti, lidé bez domova, jsou lidé, kteří takovou tu trpělivost k tomu prodeji moc nemají. Tam prostě vzniká ta situace, že my jsme schopní je nějakým způsobem podpořit, máme tam nějaký bonusy z Prahy, máme teda teď možnost i stravenky vydávat za ten prodej toho časopisu, jak pro ty, co začnou prodávat a zvyšují ten prodej, tak pro ty, co vlastně prodávají stabilně a někoho seženou jako nováčka do toho prodeje. Ale co se týká takové té trpělivosti k tomu prodeji, to znamená, že tam ten člověk přijde a musí mít trpělivost třeba v průběhu týdne či dvou, aby zkusil prodávat, i když nic neprodá, tak ta trpělivost u těch našich klientů není. Je to prostě taková věc, kterou se musíme snažit budovat, podporovat, zajištěním noclehu a dalších věcí. Takže se snažíme o tu motivaci, ale celkově musím říct, že naši klienti prostě moc tu trpělivost nemají.

Je to tedy tak, že se sami chodí ptát zájemci o prodávání, nebo chodí, jak říkáte spíš ti, které někdo doporučí?

Tak ono tohle se to moc neděje. Ten benefit může dostat, ale snažíme se o to...no moc tohle není. Tam je to tak, že každý ten prodejce má možná taky trochu obavy z té konkurence, protože ono když se moc neprodává, tak teďka tady máme prostě prodejce, který se tak nějak... který ten zisk z toho mají, ale ono když by začalo prodávat více lidí, tak by se to snížilo. Ale jinak každý z našich klientů, který teda ještě neprodával, tak má možnost být novým prodejcem, informaci o tom dostane od sociálního pracovníka, který přijímá toho klienta do služeb. A informace má tady na dveřích, a se mnou může mluvit o možnostech prodeje.

A chodí se zeptat a nastoupí, nebo přijdou a potom nenastoupí?

Já jsem samozřejmě nezminil ten covid, který teda do toho těžce zatnul a ti co měli opravdu trpělivost, ti vydrželi, to jsou teď dva prodejci. Měli jsme od začátku roku asi čtyři nové prodejce, ale ti tam moc nestáli na těch místech. To vždycky jsou takový ty... já už za ty roky si troufám tvrdit, že poznám člověka, který bude mít nějakou úspěšnost. U jednoho třeba to bylo tak, že se projevoval až moc, ten byl takový extravagantní, no a u dalšího bylo, že se zase vůbec neprojevoval. Chtělo by to něco mezi.

Jaké jsou vztahy mezi prodejci? Kromě toho konkurenčního vztahu? Jak byste vztahy mezi nimi hodnotil?

Tak v minulosti tam bylo pár konfliktů, které jsem přičítal možná právě takové té řevnivosti mezi dvěma, kteří se dobře znali, nebo poměrně dobře, ale teď bych řekl, že ty dva, co tam jsou, tak že ten vztah je, že si jeden druhého vůbec nevíšimají. Neslyšel jsem ani od jednoho nějaké postřehy k tomu druhému.

Je možné, že by si nějak pomáhali?

Ne, to ne, jako znají se, ale asi tak jako z toho prostředí z těch bezdomovců, kteří jsou nějakou dobu někde na ubytovně, tak tam odtud se znají a vědí to, jako že ten druhý prodává. Občas je to teda tak, že když tady třeba jeden ten prodejce neprodává, jeden nám dokonce nedávno skončil, tak ty časopisy přenechá tomu druhému. Když se tedy stane z nějakého důvodu, že nemůže prodávat, tak mu je přenechá, aby si je odkoupil.

Myslíte si, že prodejci tuto činnost vnímají jako své zaměstnání nebo práci?

Ano, berou to tak. U každého toho prodejce to je individuální. Když bych ale zmínil například jednoho z těch prodejců, to je vlastně člověk, který podnikal nějakou dobu a je to takový starý kolotočář a ten určitě má nějaký způsob, i když na první pohled mi nezapadá, mi nikdy nezapadl do toho, že bude úspěšný. Ale umí mluvit. Jako když byste s ním mluvila, tak byste poznala, že nemá problém s komunikací, má spíš problém s tím vzezřením, a tím jak působí, ale tak zas za to úplně nemůže, může za to jen částečně, že nedbá na tu hygienu. Je to teda tak, že v té situaci není náhodou, má k úplnému bezdomovectví nakročeno... Teď mi říkal, že se mu docela daří, tak snad to tak bude, ale... prostě svoje základní věci neřeší a bez toho prodeje by možná nebylo vůbec nic.

Máte nějaké informace o tom, že by prodejci zažili během prodávání nějakou hodně nepříjemnou situaci?

Občas jsou tam takové ty konflikty. Nebo tady ten prodejce mi říkal spíš v minulosti, jako on teda mluvil o dvojích věcech... Částečně jsem věřil tomu, že to v tom centru nemá jednoduchý a že se tam u nich často zastavují klienti, kteří dělají nepořádek, což bylo hlavně tady na tom hlavním vlakovém nádraží. Prostě lidi, kteří žebrají, pokud je nikdo nevidí. Plus různé pofiderní akce, takové ty pseudo dobročinné. Tak se snaží na to tam někdo navázat. V tom centru hlavně, tam to je takový, že občas prostě tam v tom nedělají dobrotu, že se tam někdo staví z našich klientů a dělá tam nepořádek. Přímo u nich se zastaví, baví se s ním a narušuje mu tím to prodávání. V začátcích toho prodeje to byl určitě větší problém, protože tady bylo spoustu věcí, kdy tady lidi zastavovali kolemjdoucí s různými prodejními činnostmi, ale teď je to zakázaný, takže to teď asi takový problém není. Ale je to prostě z těch klientů, našich, který je znají...

Máte povědomí o tom, že by měli prodejci negativní zkušenost s lidmi z většinové společnosti?

Ano, tak určitě jim říkají často třeba něco nepříliš lichotivého, třeba „tohle bych nečetl, a jděte radši makat“. O tom mi říkali. Ale že by to bylo tak, že by tam někdo pravidelně něco takového říkal, to si myslím, že se neděje. Spíš asi takový to, co se jim děje v životě běžně. Jo prostě, že na ně občas někdo ukáže, že jako „ty nemakáš a jdi si vydělávat“...

A co se týče pozitivních zkušeností, že by jim někdo významněji pomohl a podobně?

Tak já jsem občas měl od nich zprávy, že je někdo zaměstnal někde, bylo to někde na nějaké farmě, že třeba klient získal místo. Potom už jsme se s ním tedy nesetkali... taky

se to občas děje, takový nabídky určitě jsou nějaký, byl tady pán, který se seznámil s nějakou paní dokonce, ale nevím, jestli to nějak dobře dopadlo. Myslím, že u něj to byla taková běžná věc, jakože vypadal dobře, byl schopnej se takhle seznamovat, takže... No a dávají jim, občas určitě, pokud ne dyško, což při té ceně těch 50kč moc nejde, to tam asi prostě nevznikne taková situace, ale dávají jim někdy ty peníze, a nechají jim ten časopis. Takže něco jako dyško.

Co si myslíte, že je pro prodejce na prodávání nejtěžší?

Tak určitě vydržet tam stát. Oni mají nějaké místo ...takhle teď je ta situace taková, že je jich málo, tudíž já jim dávám možnost, že jim to místo protáhnu třeba až k náměstí. Dříve to bývaly dvě prodejní místa. Teď jsem to dal takhle, aby měl větší možnosti, protože pán si stěžoval, nevím, nakolik ty stížnosti byly věrohodný, ale myslím si, že moc ne, že spíš... každý z prodejců občas prodává někde, kde nemá. Protože тутam se seznámí s někým, kdo bydlí vedle v krámu, nebo má nějaký krám a oni mu tam ten časopis odnesou. A takhle to dělal ten druhý prodejce, který právě měl tu Františkánskou no... pánovi se do Františkánský nechce, když ten jeden prodejce skončil, ale dal jsem mu takový ten úsek, který je stejně dlouhý jako ta Františkánská. Myslím si, že bohužel už nenastanou časy, že bychom ten rajon museli zkracovat... že by bylo víc prodejců a že by ten prodej byl takovej.

A je to tím, že fakticky nepřichází zájemci o prodej, nebo i kdyby prodejců bylo více, tak by se přesto neprodávalo?

Těch faktorů je víc, ale podle mě je to hlavně prostě pokles vůbec toho čtení tištěných médií.

Jak to mají prodejci s dávkami hmotné nouze? Ovlivňuje prodej časopisu výplatu dávek hmotné nouze? Logicky v tom by měli přiznávat příjem...jak to tedy prakticky funguje?

Ano, tak je to velká část toho, řekl bych, že to není úplně ta část, co prodají, ten zisk, ale je to velká část o kterou poníží dávky hmotné nouze. Vyplním s nimi doklad o příjmech, což je moje povinnost. Na Úřadu Práce mají ve formuláři přímo kolonku, kde je ten Nový Prostor. Oni by to tam měli předat ty informace. Prostě je to o tom, že já nikam nic nehlásím, ale jsem povinný to přiznat. Já jim vždycky říkám „podívejte se, kdybyste prodával někde jinde, než chodíte na sociálku“, což taky jsou takový naši klienti, který to tak mají, že prostě sociálky si vyřizují a nechávají někde jinde, protože jim to za to stojí, no ale když je tady uvidí v těch ulicích, tak si nemůžou troufnout takhle to jako... bohužel je to tak. Mě to přijde nespravedlivý, protože někdo prostě nic nedělá, a bere celou tu sociálku.

Vždycky to bývalo tak, že v rámci výpočtu dávek hmotné nouze započítávali příjem ze zaměstnání 70 % koeficientem. Což je zřejmě i nyní (?)

No nevyplatí se to. Takhle tam jsou samozřejmě, když bych to jako zmínil to posuzování těch příjmů, tak já tady mám klienta, když bych vzal toho klienta, tak prostě je to člověk, který by měl v jeho věku pracovat. Je to můj klient, který tady je klientem, i když sem moc nechodí, v létě spí venku, a v zimě jsme mu zajistili ubytovnu jakoby přes nás, tak proto tady taky byl. A jinak je to člověk, který má problémy s alkoholem, takže u mě tam hrají roli dvě věci... já nechci, aby do toho úplně spadnul, aby skončil venku bez příjmu, tudíž mu ten prodej nechávám, i když hygiena je špatná, a jiná spolupráce, když bych vzal tu sociálku, aby měl nějaký návyky, a aby se směřoval trochu k tomu zaměstnání, žejo, aby potom třeba musel dělat nějakou tu veřejnou službu, no tak je to jedna z cest, jak ho někam směřovat. Tady u toho druhého pána u toho staršího hraje zase roli to, že on má manželku, jsou společně posuzovaný, ale ta manželka, ta si nic nevyřizuje, tudíž

oni většinu těch příjmů dají za ubytovnu. Teď si sehnali nějakou levnější, prej je to docela dobrý. Ale ta paní tady věčně nebude, dokonce je jí přes 70 a je na tom bídně. Tudiž on prostě pokud nebude mít zařízený ty základní věci, teď jsem ho teda „dokopal“ na ten pracák, protože neměl ani občanku dokonce, jo... Jsme zjistili, že tady prodával nějakou dobu bez občanky, tak jsem mu při novém sepisování smlouvy mu prostě musel dát opravdu muž na krk, že nebude prodávat a on má, on prostě je takovej hodně výřečnej, ale vyřizovat si tuty věci se mu moc nechce, takže když ta jeho paní už nebude, tak on přitom že si tu sociálku nebude vyřizovat, tak skončí tady u nás. Tudiž všechna nevýhodnost toho projektu, jako je sociálka pro prodejce Novýho Prostoru, to je sice fakt, ale já tady bojuju za to, abychom ho tady neměli, což on tak neuvažuje, on uvažuje tak, jakože se to ze dne na den nějak udělá. Takže to je ten postup můj.

Zároveň s tím, když si přijdou pro časopisy, tak jim tedy poskytnete poradenství?

Hm, no jo. Ale ono nebudu lhát, ono je to tak u našich klientů taky. Že v podstatě tady to vyřizování těch věcí k tomu patří, aby ty lidi měli nějaký příjem, aby měli zajištěný legální příjem teda v tom ideálním případě. Ale když nechtějí, tak prostě nemusí.

Je možné to tedy chápat tak, že tím bonusem, jak jste říkal, je tedy také to, že se drží při té práci?

No jasně, ale ten prodej toho Nového Prostoru by opravdu měl toho člověka směřovat někam jinam, než že bude tady u nás. Protože když bude prodávat jen ten Nový Prostor, tak i při té nejlepší vůli se prostě ten prodej bude odvíjet jenom tak, že bude mít nějaké peníze na nocleh.

Přitom zrovna prodejci, kteří tu nyní jsou, jsou tu už poměrně dlouho z mého pohledu? Jaký názor na to máte Vy?

Je to mezi těma našima klientama, když bych ho přidal i k těm bezdomovcům, i když není teda dejme tomu, tak je to elita. Prostě protože když jsme teďka měli nějakou dobu klienty na ubytovnách v zimě, tak jsme uvažovali, který ty klienti by tam mohli třeba zůstat na té ubytovně. Ne že bychom tu ubytovnu nějak upřednostňovali, ale bylo to pro ně stabilně lepší, než být tady, kde je stabilně přetlak lidí. V zimě je ta ubytovna, v létě není. A klientů je tady třeba 80 za den, takže prostě když by přišli všichni na noclehárnu, tak se sem nedostanou, tak jsme chtěli, aby měli něco stabilního, když pro ně nic jiného není, protože sociální bydlení, na to všichni nedosáhnou. Prostě... no tak jako to byly jednotky klientů, u kterých se to podařilo nějak dotáhnout. Doslova jednotky, prostě to byli dva tři z padesáti lidí, kdo byli na těch ubytovnách.

Neřekl bych, že ubytovny jsou něco super, ale berte to tak, že ty prodejci, když jsou tady u nás, když bychom to brali z hlediska Nového Prostoru, tak ty prodeje i když je někdo, kdo se snaží, tak ty prodeje nikdy nejsou tak úspěšný jako u toho, kdo je stabilně na ubytovně jo, tam ty prodeje nejsou tak vysoké, protože ta motivace u něj taková není.

Je něco co si myslíte, že by prodejci chtěli změnit? Máte od nich nějakou zpětnou vazbu, co by jim pomohlo?

No teď jsme mluvili o těch bonusech, protože Nový Prostor rozjel takový bonusový program, kdy těm lidem chtěli přispívat na MHD dopravu, což je někdy nezajímá někdy jo... a nějakou tašku na ty časopisy, že jim dají vlastně, nebo stravenky. Tak všichni chtěli stravenky. Oni vlastně mají takový jako program, teď rozjeli od května, že jsou různé kategorie těch prodejců, a každý, kdo prodává v rozmezí 70 kusů, což je případ jednoho toho prodejce tady, a sto kusů, nebo devadesáti devíti přesně řečeno, tak má možnost vlastně získat 250kč ve stravenkách na měsíc. Takže je to takhle a potom je tam

prodejce, který toho nedosahuje a navýší si to, tak dostane peníze aspoň jako za to, že si to navýšil minimálně o 10 % tak dostane 150 Kč za měsíc.

To dostane tedy v penězích?

Ve stravenkách. Pokud zvýší svůj prodej, ale nedosáhne toho počtu 70 ks tak dostane aspoň těch 150 Kč ve stravenkách.

A nějaké další benefity?

Oni občas v zimě, tak posílali obuv a rukavice a kšiltovky v létě.

A co se týče nemateriálních benefitů?

No v těch našich službách já se je snažím podpořit v tom, že jim tady můžu napsat ten nocleh, pokud využívají ty naše služby a pokud chtějí, tak jim to určitě napíšu. Dělá se to hlavně na začátku prostě, aby ten člověk měl prostě nějakou možnost. U nás vlastně každý ten klient má možnost využít čtyři, respektive první měsíc sedm noclehů za úklid kdy se teda neplatí a uklízí se druhý den, dostane nějaký úklid tady těch prostor. To se ale netýká pouze prodejců. Ten Nový Prostor nespadá do těch našich služeb. Já to hodnotím tak, že ten člověk něco dělá, spolupracuje řekněme, máme tady bod zajištění legálního příjmu, že on na tom spolupracuje, a já ho můžu tímhle způsobem upřednostnit, že to zapadá do těch našich služeb tímto. Rozhodně to nemůže být tak, že sem nažene 30 lidí na příjem a upřednostní se ten, kdo prodává Nový Prostor, to rozhodně ne, to by bylo v rozporu s poskytováním té jiné služby.

Co to tedy těm prodejcům přináší kromě materiálního prospěchu nebo nějakého základního zajištění financí?

Kontakty s lidmi, no, některý lidi mají i třeba v dnešní době takový potenciál někomu zajistit nějaké finance. Někdy je to za dobrých podmínek někdy za horších, ale i nějaké takové možnosti jsou. Taky třeba tady ten pán ten starší, mi říkal, že jeho manželka není fyzicky ani psychicky v pořádku, jo tudíž jeho pozvedne i to, že se dostane „mezi normální lidi“. A že, ty lidi se prostě dostávají do situace, kdy něco dělají a kdy už prostě do té společnosti patří a nejsou vyčlenění.

Při rozhovorech s prodejci jsem si všimla toho, že oni se díky této možnosti cítí být odlišeni od těch, kteří už jen žebrají a vůbec se o sebe nedokážou postarat, tzv. „lavičkářů“...

No tak oni to teď vidí z jedné strany, jo v zásadě je to tak... vnímají to tak.

Co si myslíte, že prodejci dělají v rámci prodeje pouze z povinnosti? Je tam něco takového?

No tak vzhledem k tomu, že to jde přese mě, já uzavírám tu smlouvu, tak já o tom s těmi lidmi mluvím, a říkám jim ty věci, které jsou s tím fakticky spojený. Všechno jim i o té zodpovědnosti za to, že ten člověk tam musí určitým způsobem vstupovat a mluvím s nimi i o té trpělivosti. Jo, o tom mluvím, protože jako říkám, tady vám něco dáváme a udělám to pro vás moc rád, ale musím vědět, že to zkusíte prostě...opravdu. Protože jsem za celou tu dobu, co to tady zajišťujeme tak je to já nevím, nějakých 200 prodejců, přes 200 prodejců tady bylo, a jako bylo jich část, který... některý se to snažili zneužít tak ti potom skončili a část jich byla, že to nevydrželi, že tam prostě když to za chvíli nebylo prodané, tak odešli. A velká část je takových.

Dřív to bylo tak, že my jsme měli denní centrum otevřené s přerušením, od těch devíti do dvanácti a potom od tří do pěti ale prodejci sem mohli chodit od devíti do tří. A měli to tak jako že samozřejmě když si ten člověk potřeboval odskočit, tak mohl tady. Nyní to

tedy máme tak, že je otevřeno od devíti do tří. Takže teď je to tímhle vyřešený. Teď to kopíruje tu dobu, kdy tu ty lidi jsou. Mají možnost si sem zajít, mají možnost tu smlouvu se mnou uzavřít. Se mnou si určitě tohle můžou zajistit, tím pádem mají dveře otevřené.

Jak si myslíte, že na prodejce pohlíží okolí, veřejnost?

No, různě. Tam je to určitě různý. Ono jak je jich minimum, tak asi větší část je přehlíží. To z toho vyplývá. S tím, že si myslím, že jako nějaký negativní pohled, je vyloženě pohled extrémistů, protože když se nad tím někdo zamyslí a měl by vnímat to co teda... jako opravdu vnímat, co ten člověk dělá, tak je opravdu třetina lidí minimálně z těch co ty lidi nějak posuzuje, tak určitě je vnímá pozitivně si myslím.

Prodejci nemohou tedy někoho aktivně oslovovat?

Jo, oni jako oni teda nesmí nikoho zastavovat, já jim vždycky říkám takový ten špatný příklad, který jsme tady měli, že to tady prodávali dva lidi jako ve smyslu „kupte si to nebo uvidíte“ a to už je teda jako delší dobu, ale bylo to teda opravdu nepřijemný, pak to bylo takový dílčí využívání toho projektu teda k jiným činnostem, že tam někdo zase nabízel nějaký kartičky a pohlednice, který někde získal pokoutně, ale to jsou spíš rarity. Není to tedy tak úplně, prostě oni jako když tam budou takhle stát a uvidí, že se na to někdo dívá a že se zastavil u toho, tak můžou říct „můžu Vám nabídnout Nový Prostor“ a když uvidí, že se s ním baví, tak začít o tom povídat, ale nesmí jako sám tam na ně něco pokřikovat typu „kupte si to“ apod. spíš aby tam byl kontakt s tím dotyčným, takhle se to jako prosazuje ten projekt. Můžou mluvit o tom o čem ten časopis je a co je v něm obsaženo.

Jak myslíte, že na to prodávání pohlízejí přátelé nebo známí prodejců?

Spíš známí. My jsme tady měli takovou raritu před léta, což byla stará paní na náměstí, a ta zemřela před 5 lety. Té bylo 83. Ta byla vlastně...měla nějaké dluhy někde, ale měla byt normálně tady v centru. Přes lidi z biskupství a obecně lidi věřící to měla zajištěné, nějakí lidé z komunity jí to zařizovali to bydlení. A ta byla vyloženě taková, jako že pocházela z chudších vrstev a zřejmě se dostala do nějakých problémů, možná kvůli dětem, protože jich měla devět, ale ta paní prodávala do smrti. Ta nemohla už ani chodit a vždycky se nějakým způsobem došourala na to prodejní místo a měla i ty archivní časopisy, takže ta to všechno zajišťovala za nás.

No takže děti jí znali, lidi k ní měli obecně vztah nějaký a podporovali jí skrze prodej toho časopisu.

A současní prodejci to mají jak? Mají tedy nějaké známé, a jak ti to berou?

Stabilně. Stojí to na prodeji těch skalních kupujících, na koupi těch lidí, kteří chodí pravidelně. Určitě to jsou lidi zařazení do toho stálého prodeje tím, že prostě se na tom podílejí a nějakým způsobem jim chtějí pomoci. Já jsem se to snažil v minulosti nějak odhadnout, myslím si, že to kupují studenti, kteří podporují tu část prostě, když to řeknu tak levicově zaměřeni studenti, kteří chtějí tímhle pomoci těm sociálně slabším. Ale není to tak, že já jsem to zkoušel dát na Chodské nám. ke škole, ale to většinou není takhle. Většinou to je prostě tak, že nejlepší prodej byl na nádraží, ovšem jen do doby té rekonstrukce. Jednak začalo ubývat těch lidí, co jdou hlavním vestibulem, a teď ten hlavní vestibul je zavřený, takže ten prodej nemůže probíhat na nějakém stabilním místě, kde by opravdu chodila většina lidí, to prostě tak není. Protože to bude asi tři roky zavřený.

Ta prodejní místa tedy vybíráte Vy?

Jsou stanovená místa, která jsou nahlášená v Praze, což vlastně je asi desítky míst v té databázi na internetu. A ty mi přidělujeme. Pokud by chtěl někdo nějaké nové místo, tak to může být, ale musí to být místo, které není spojené s nějakým soukromým pozemkem. Protože tady bylo místo u dřívějšího Tesca u Lidlu, pak tam udělali nějakou policejní stanici a řekli, že to místo patří Tesco, teď Lidlu, takže my ty lidi dáváme na ty tramvajové zastávky okolo a trolejbusové zastávky. A když to někdo chce, tak nedáváme biskupství, protože tam chceme udržet nějaké vztahy s nimi a nechceme, aby tam někdo byl a zatím se mi nestalo, že by tam někdo chtěl. Byla tam výjimka, že se někdo ohradil u potravin u náměstí, že tam nejde o toho prodejce, ale že šlo o to, že se kolem něj srocují prostě zase ty bezdomovci. Takže já jim říkám, že buď jim něco vyberu, nebo že jim něco vyberu z těch míst, která jsou v tom centru, protože jsou místa, co nebyly v centru, ale moc se neujaly. Na nádraží to je taky pozemek Českých drah, ale tam jsme měli výjimku domluvenou a potom byla výjimka u Dvořáka, tam byli taky další prodejci. Volíme to podle toho, aby tam chodilo hodně lidí, ale opravdu spíš pro tyhle účely zabírá centrum. Měli jsme i Fakultní nemocnici, někdo chtěl, ale to prostě... tam chodí hodně lidí, ale většinou mají úplně jiné starosti, takže to asi.... No moc se toho neujalo, občas jsou takový ty jednotlivá místa, což jsou ty kostely, kde jsou mše, ale ten koronavirus, ten to rozbil, to prostě bylo takový, že ty lidi začali chodit nepravidelně a už to nemělo ten efekt, že by se prodávalo.

Jsou prodejci v kontaktu se svými rodinami, a jak ty vnímají jejich zapojení do takového projektu?

Tak ty stávající dva, to jen ten starší pán má tu svoji ženu. Jinak nikoho.

Jaká je Vaše zkušenost s tím, jak se prodejci cítí, když začínají prodávat a po nějaké době jaké to pro ně je, jak se cítí? Máte nějakou zpětnou vazbu od prodejců?

Jako nepoložil jsem tuhle otázku (?), myslíte jako první dojmy z toho prodeje? Ani tu informaci vlastně nemám, oni mluví spíš tak zjednodušeně o tom, kdo se tam za nimi zastavil, jestli to má nějakou šanci, a souhrnně někdy řeknou „tohle nepůjde“. Když přijdou, že se jim daří, tak se bavíme o tom, jestli to místo necháme, nebo jestli by si mysleli, že by třeba ještě nějaký jiný k tomu, o tom taky mluvíme, protože některý ty místa v centru jsou třeba obsazený v určitou denní dobu, pak už ne, nebo o víkend, jestli by nechtěli nějaké to místo u kostela... takže se bavíme takhle. Ale co se týče nějakých pocitů, tak to většinou nevyjadřují.

A Vy když se na to podíváte na ten projekt, po těch letech, tak ho shledáváte jako že je efektivní, je to k něčemu, chcete projekt rozšiřovat, nebo se domníváte, že to spíš má sestupnou tendenci?

Já bych byl jako rád, kdyby se nám podařilo to rozšířit, aspoň třeba teď přes ty bonusy, které jsou, to by se mi líbilo. A kdyby se nám to podařilo třeba zdvojnásobit ten počet, ze dvou prodejců na pět, tak bych to bral jako reálně dobrý.

A vzhledem k prospěšnosti pro samotné prodejce? Nakolik to zlepšuje tu jejich situaci? Víte, že je těžké to vyhodnotit...

Rozumím, jo. V jednom případě, zase řeknu na rovinu. Ten člověk nemá jinou šanci, má manželku, se kterou se dá žít aspoň na té ubytovně, takže oni vlastně ty náklady na to bydlení, které jsou nemalé, které jsou třeba kolem 10.000 Kč pro dva lidi, tak oni to dávají z toho prodeje. Takže když nemá jiný příjem, než důchod manželky, která si nechce zařídít příspěvek na péči. Tedy je to aspoň udrží aspoň tam, kde jsou, protože

ten člověk, který půl života prodával někde u stánku, tak je zvyklý někde stát. U toho druhého člověka je to bohužel jeho problém s alkoholem a otupení té osobnosti, kdy on prostě... na někoho to může mít následek takový, že je na tom psychicky tak, že není schopen ani vylézt mezi lidi. S čímž on třeba taky bojuje, ale ne až tak hrozně, když je toho schopen. Takže tam je to vyloženě otupění. Ale je schopen vstát a prodávat. Zní to možná ne moc reprezentativně, ale je to takhle.

Jaké mají průměrné měsíční příjmy z této činnosti?

Tak takhle, časopis se prodává se ziskem 25kč a teď je vydání, které běžně řekněme 70ks prodají, mají tedy zhruba 3.000 Kč - 3.500 Kč, což je takový průměr. To jsou čísla, které se teď vyvíjely, bych řekl, s koncem toho koronaviru, protože předtím ten prodej klesal a časopis vycházel jednou měsíčně, někdy ani objednávky v době koronaviru nebyly. S koncem toho koronaviru se to ustálilo na těchto číslech.

Kolik hodin jim prodávání měsíčně zabere?

Nejsou tam vždycky celý den, ale myslím si, že třeba řekněme 5-6h denně bývají...

To znamená, že se jim to vůbec nevyplatí, protože kdyby šli do práce, tak by měli garantovaný příjem....?

No nevyplatí. Ale to nejsou lidi, co tam prodávají, ti pracovat nemůžou. Ten pán je důchodce, ale nemá nárok na odchod do starobního důchodu, protože neměl odpracovaný léta. A ten druhý pán, to je alkoholik, ten chvíli práci má, ale nevydrží. Má vždycky jen nějakou brigádu. Jim to pro ně samotné přijde nějakým způsobem sympatický tohle...

Děkuji za rozhovor

Příloha IV. – Informovaný souhlas (formulář)

INFORMOVANÝ SOUHLAS S VYUŽITÍM VÝZKUMNÉHO ROZHOVORU

(zaznamenaného pro účel diplomové práce)

Výzkum probíhá pro účely vypracování diplomové práce vedené na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Název diplomové práce: Etická reflexe pomoci lidem bez přístřeší skrze prodej časopisu Nový Prostor.

Autorka práce: Bc. Veronika Sieberová, DiS.

Zaměření práce: Sociální práce, prodej časopisu Nový Prostor jako nástroj sociální práce a etická reflexe projektu prodeje časopisu Nový Prostor

Já, níže podepsaný/á dobrovolně a svobodně souhlasím s účastí ve výzkumu paní Veroniky Sieberové v rámci její diplomové práce.

Byl/a jsem seznámen/a s účelem, cílem, okolnostmi a podmínkami výzkumu. Měl/a jsem možnost zeptat se na nevyjasněné otázky a rozumím všem informacím, kterých se mi dostalo.

Jsem si vědom/a, že během rozhovoru se mohou vyskytnout pro mne nepříjemné otázky, na tyto nemusím odpovídat a rozhovor mohu kdykoliv ukončit.

(Ne)souhlasím s pořízením audionahrávky. Beru na vědomí, že k následnému přepisu rozhovoru se mohu vyjádřit. Bez mého dalšího písemného informovaného souhlasu nemohou být výsledky použity pro jiný výzkum.

Souhlasím se způsobem ochrany mé identity a zachování důvěrnosti během výzkumu. Byl/a jsem seznámena s tím, že všechny osobní údaje budou anonymizovány.

Jméno:

Podpis:

Datum:

Příloha V. – Soubor otázek pro prodejce časopisu Nový Prostor

Kolik je Vám let?

Kde bydlíte?

Jak dlouho jste bez domova?

Kde jste se o možnosti prodávat časopis Nový Prostor dozvěděl?

Jak dlouho časopis prodáváte?

Co bylo vaší motivací zkusit prodávat časopis Nový Prostor?

Pamatujete si, jaká očekávání jste na začátku měl a můžete mi je prosím říci, či zkusit nějak popsat?

Prodáváte časopis od začátku na stále stejném místě?

Proč jste začal časopis Nový Prostor prodávat?

Znáte se s ostatními prodejci?

Jaké spolu máte vztahy?

Vnímáte prodej časopisu Nový Prostor jako své zaměstnání?

Zažil jste během prodávání někdy nějakou nepříjemnou zkušenost?

Styděl jste se někdy při prodeji časopisu?

Zažil jste během prodávání někdy nějakou příjemnou zkušenost?

Co je pro Vás na prodávání nejtěžší?

Co byste potřeboval změnit a proč?

Co je pro Vás důležité na této aktivitě?

Co naopak děláte při prodeji časopisu z povinnosti/závazku?

Jak vnímáte, že na Vás pohlíží okolí?

Máte rodinu?

Ví Vaše rodina o tom, že prodáváte časopis Nový Prostor?

Jak rodina vnímá prodávání časopisu Nový Prostor?

Máte přátele?

Ví Vaši přátele o tom, že prodáváte časopis Nový Prostor?

Jak Vaši přátelé vnímají prodávání časopisu Nový Prostor?

Máte nějaké přátele mezi čtenáři, kteří Nový Prostor kupují?

Pomohl Vám někdy někdo z těch, kteří si u Vás časopis kupují?

Jak Vy sám se cítíte při prodávání časopisu?

Pokud se necítí při prodeji dobře – Co by Vám pomohlo, abyste se při výkonu prodávání cítil lépe?

Jak vy sám pohlížíte na projekt prodeje časopisu Nový Prostor?

Jaká je nyní vaše hlavní motivace, proč prodáváte časopis?

Jaké jsou Vaše průměrné příjmy z prodeje časopisu?

Plynou pro Vás z prodávání časopisu nějaké další výhody ať už materiální či nemateriální?

Máte nějaké dluhy či exekuce?

Jaké jsou vaše jiné příjmy?

Pokud má daný člověk dávky hmotné nouze: Má výdělek z prodeje časopisu nějaký vliv na výplatu dávek hmotné nouze?

Myslíte si, že by se mělo něco v projektu prodeje časopisu Nový Prostor změnit?

Příloha VI. – Soubor otázek pro pracovníky organizace Nový Prostor

Jak dlouho pracujete pro organizaci Nový Prostor?

Co bylo Vaší motivací pracovat pro tuto konkrétní organizaci?

Věděl jste o projektu prodeje časopisu Nový Prostor ještě před tím, než jste začal v organizaci pracovat?

Pamatujete si, co jste si myslel o tom, že lidé prodávají na ulici časopis Nový Prostor a můžete mi to prosím říci?

Pamatujete si, jaká očekávání jste od prodeje časopisu Vašimi klienty na začátku měl a můžete mi je prosím říci, či zkusit nějak popsat?

Jak byste hodnotil vztahy mezi prodejci v Plzni navzájem?

Myslíte si, že Vaši klienti vnímají prodávání časopisu Nový Prostor jako svoje zaměstnání?

Máte nějaké informace o tom, že by prodávající během prodávání zažili nějakou nepříjemnou zkušenost?

Máte nějaké informace o tom, že by prodávající během prodávání zažili nějakou příjemnou zkušenost?

Co si myslíte, že je pro prodávající nejtěžší na této činnosti?

Co si myslíte, že by prodávající chtěli změnit a proč?

Co si myslíte, že prodávání časopisu lidem bez domova přináší ať už materiálně nebo nemateriálně?

Co si myslíte, že sami prodávající vnímají jako pro sebe důležité?

Co si myslíte, že dělají prodejci v rámci této aktivity z povinnosti nebo myslíte si, že tato aktivita sama o sobě je pro některé prodejce pouze činností z povinnosti či nějakého závazku?

Jak vnímáte, že na prodávající pohlíží okolí?

Jak na prodávání časopisu Nový Prostor pohlíží přátelé prodejců?

Jak na prodávání časopisu Nový Prostor pohlíží přátelé prodejců?

Jak si myslíte, že se prodávající cítí během prodávání časopisu?

Podle čeho volíte místa, kde budou prodejci časopis prodávat?

Co si myslíte, že by Vašim klientům nejvíce pomohlo, aby se při prodávání cítili co nejlépe?

Jak Vy sám pohlížíte na projekt časopisu Nový Prostor, shledáváte ho efektivní a proč?

Nebo naopak ho neshledáváte jako efektivní a proč?

Jaká si myslíte, že je hlavní motivace Vašich klientů pro to, aby prodávali časopis Nový Prostor?

Jaké jsou průměrné měsíční příjmy jednoho prodávajícího z prodeje časopisu Nový Prostor?

Pokud má daný člověk dávky hmotné nouze: Jsou tyto příjmy vykazovány v evidenci příjmů v rámci posuzování dávek hmotné nouze? Má výdělek z prodeje časopisu nějaký vliv na výplatu dávek hmotné nouze?

Plynou pro prodejce z prodávání časopisu nějaké další výhody ať už materiální či nemateriální?

Jaké si myslíte, že obecně tato aktivita přináší přínosy ať už pro prodávající samotné, pro organizaci, nebo pro veřejnost?

Myslíte si, že by se mělo něco v projektu prodeje časopisu Nový Prostor změnit?

Příloha VII. – Fotografie jednoho z prodejních míst v Plzni

Příloha VIII. – Ukázka titulních stránek časopisu Nový Prostor

ABSTRAKT

SIEBEROVÁ, Veronika. *Etická reflexe pomoci lidem bez přístřeší skrze prodej časopisu Nový Prostor*. V Plzni 2023. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a sociální práce. Vedoucí práce doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Klíčová slova: sociální práce s lidmi bez domova, metody sociální práce s lidmi bez domova, organizace a projekt Nový Prostor, lidská důstojnost

Diplomová práce se zabývá etickou reflexí pomoci lidem bez domova pomocí projektu prodeje časopisu Nový Prostor. Zaměřuje se především na prospěšnost prodeje časopisu s ohledem na lidskou důstojnost a základní principy sociální práce. Kromě základní charakteristiky cílové skupiny, jíž se projekt týká, charakterizuje také nejvýznamnější pohledy na lidskou důstojnost jako základ konceptu práv člověka. Teoretické poznatky, které byly načerpány z dostupné literatury, jsou doplněny polostrukturovanými rozhovory s prodejci časopisu Nový Prostor a sociálními pracovníky. V závěru se práce zabývá kritickou úvahou vybraného nástroje sociální práce, přičemž zohledňuje zejména etické hledisko a souvislosti praktického využití této metody sociální práce a nedostatků a pozitiv, která přináší.

ABSTRACT

SIEBEROVÁ, Veronika. *Ethical reflection to help homeless people through the sale of „Nový Prostor“ (New Space) magazine. In Pilsen 2023. Thesis. University of South Bohemia in České Budějovice. Faculty of Theology. Department of Ethics, Psychology and Social Work. Thesis supervisor doc. PhDr. David Urban, Ph.D.*

Keywords: social work with homeless people, methods of social work with homeless people, Nový Prostor organisation and project, human dignity

The thesis deals with the ethical reflection of helping homeless people through the project of selling the magazine Nový Prostor (New Space). It focuses mainly on the helpfulness of selling the magazine with respect to human dignity and the basic principles of social work. In addition to the basic characterization of the target group concerned, it also characterizes the most important perspectives on human dignity as the basis of the concept of human rights. The theoretical knowledge, which was drawn from the available literature, is complemented by semi-structured interviews with New Space magazine vendors and social workers. The thesis concludes with a critical reflection on the chosen social work tool, taking into account in particular the ethical perspective and context of the practical use of this social work method and the shortcomings and positives it brings.